Murray N. Rothbard

CE LE-A FĂCUT STATUL BANILOR NOȘTRI?

Cu o postfață de J.G. Hülsmann

Euro: o interpretare rothbardiană a evoluției monetare recente

Ce le-a făcut Statul banilor noștri?

Murray Newton Rothbard
(1926 - 1995)

Murray N. Rothbard

Ce le-a făcut Statul banilor noștri?

Traducere din limba engleză și prefață de Marius Spiridon

cu o postfață de
Jörg Guido Hülsmann

și addenda de
Dan Cristian Comănescu

ediția a doua, adăugită

MISES
ROMÂNIA

Institutul Ludwig von Mises România mulțumește membrilor și donatorilor săi pentru generozitatea cu care au făcut posibilă apariția acestei cărți și în special susținătorilor:

Dan Mașca, *Reea*
Altdorf Tehnik
Călin Adrian Meteș
Ioan-Constantin Enache
Răzvan Stăvărache
Matei-Eugen Vasile
Vlad Gheorghe
Anonim

Colecția *Praxeologie și societate*

Tipărit la Radin Print, prin reprezentantul exclusiv pentru România 4 Colours, www.4colours.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ROTHBARD, MURRAY N.
Ce le-a făcut statul banilor noștri? / Murray N. Rothbard ; trad. din lb. engleză și pref. de Marius Spiridon ; cu o postf. de Jörg Guido Hülsmann și addenda de Dan Cristian Comănescu. - București : Editura Institutului Ludwig von Mises România, 2020
ISBN 978-606-94653-2-5
I. Spiridon, Marius (trad.) (pref.)
II. Hülsmann, Jörg Guido (postf.)
III. Comănescu, Dan Cristian (postf.)
336

Murray N. Rothbard
What Has Government Done to Our Money?
© 1990 by The *Ludwig von Mises Institute*, Auburn, Alabama.

Ediție îngrijită de Tudor Gherasim Smirna.
© 2020 Institutul Ludwig von Mises România
mises.ro | mises.ro/librărie | contact@mises.ro

În acest volum:

Murray N. Rothbard
Ce le-a făcut Statul banilor noștri?
Traducere din limba engleză și prefață de Marius Spiridon

Postfață de Jörg Guido Hülsmann
Euro: o interpretare rothbardiană a evoluției monetare recente
Traducere din limba franceză de Diana Elena Costea

Addenda de Dan Cristian Comănescu
Două comentarii și alte câteva texte relevante

Notă asupra ediției

Prima ediție a volumului *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?* a fost publicată în anul 2005. Aceasta este a doua ediție în limba română. Pe lângă de textul inițial, care a fost repus în pagină, publicăm acum și *Addenda* de Dan Cristian Comănescu.

Cuprins

Prefață *viii*

Ce le-a făcut Statul banilor noștri?

I· *Introducere* *3*

II· *Banii într-o societate liberă* *7*

III· *Moneda și amestecul guvernamental* *48*

IV· *Prăbușirea monetară a Occidentului* *83*

Postfață

Euro: o interpretare rothbardiană a evoluției monetare recente *107*

Addenda

Două comentarii și alte câteva texte relevante *153*

Prefață

Tinerii care s-au jertfit în ’89 au făcut-o cu aceste cuvinte pe buze: „Vom muri și vom fi liberi!” Ele sunt un bun început pentru o scurtă introducere la Rothbard.

Martiriul tinerilor români ne arată că jertfa are sens numai în perspectiva unei existențe veșnice. Este logic, nu poți fi liber după moarte decât dacă „ești”. Curajul fizic în fața morții, scria Steinhardt, reprezintă baza ultimă a libertății. Cum poți avea curaj fără credință? Rothbard credea că pasiunea pentru dreptate stă la baza unei societăți de oameni liberi. Pasiunea pentru dreptate nu are sens decât dacă virtutea, dreptatea este criteriul ultim al unei existențe veșnice în bine. Numai această credință, *trăită*, face să aibă sens virtutea, dreptatea și jertfa. Moralitatea tradițională este parte a „pachetului complet” al unei ordini a libertății.[1]

Dacă lecția de credință a tinerilor români din ’89 îl completează logic pe Rothbard, orice strategie de transformare socia-

[1] Pentru înțelegerea eticii și teologiei tradiționale a se vedea în general operele Părinților Răsăriteni. Introduceri bune sunt *Dogmatica* Sf. Ioan Damaschin sau *Catehezele* Sf. Chiril al Ierusalimului. Scrierile Sf. Ioan Gură de Aur rămân cea mai accesibilă, mai extinsă și mai adâncă justificare a vieții în virtute. Cel care a contribuit cel mai mult la precizarea „pachetului complet” este Dan Cristian Comănescu. A se vedea, în acest sens, interviurile sale *Despre har și libertate* și *Sensul liberalismului* de pe mises.ro. Seminarul privat pe care îl conduce regulat în București are în centru asemenea teme.

lă către o ordine a libertății are nevoie de Rothbard. De fapt, întreaga tradiție austriacă de drept și economie acoperă un gol imens. Creștinismul, mai ales cel ortodox, a acordat o mare atenție teologiei și vieții duhovnicești. Din nefericire, în lumea ortodoxă studiul legilor naturale a fost neglijat. Atât științele naturii cât mai ales științele sociale, studierea legilor naturale ale acțiunii umane, au fost lăsate deoparte. Normalitatea – „pachetul complet" – a avut de suferit pentru că autonomizarea celor două sfere – cunoașterea legilor naturale care guvernează acțiunea umană în societate și credința și moralitatea tradițională – a separat fatal cele două ingrediente natural complementare. Savanții au căutat să dezvolte justificări ale unei ordini a libertății independente de credință iar teologii și cei apropiați de biserică au îmbrățișat diverse erori populare.

Opera lui Rothbard și a austriecilor acoperă o parte mare din golul de care am vorbit. Pentru orice om dornic să înțeleagă care este cadrul legal natural al unei ordini a libertății, lectura tratatului rothbardian *Ethics of Liberty* este indispensabilă; oricine caută să înțeleagă funcționarea economiei și efectele intervenționismului trebuie să meargă la cele două volume din *Man, Economy, and State*[2] și la celelalte cărți și articole ale lui Rothbard.

Cartea pe care o aveți acum în față este cea mai bună discuție a problemelor monetare scrisă vreodată. În ea veți găsi o descriere clară a ordinii monetare naturale, a apariției și dezvoltării monedei pe o piață liberă, a sistemului bancar, a rolului pe care moneda și băncile îl au în cadrul diviziunii muncii. Sistemul monetar compatibil cu o ordine a libertății are acum un nume: liberă întreprindere bancară cu rezervă 100% pe de-

[2] Majoritatea operelor lui Rothbard sunt disponibile gratuit online pe pagina de internet a Institutului *Ludwig von Mises* din SUA (www.mises.org). O serie de traduceri în limba română din Rothbard sunt deja disponibile pe situl Institutului *Ludwig von Mises* România (www.mises.ro).

pozitele la vedere. Efectele intervenției statului sunt descrise în detaliu, procesul de degradare a monedei și sistemului bancar fiind o consecință necesară a dorinței unei instituții născute din agresiune – statul – de a dobândi resurse. Natura și consecințele dezastruoase pentru societate ale inflației nu mai constituie un secret pentru cel ce a parcurs acest mic tratat de monedă.

Studiul monumental al lui Guido Hülsmann aduce la zi analiza lui Rothbard. Discuția lui Hülsmann privind aranjamentele monetare europene și evidențierea legăturii cauzale dintre expansiunea monetară la nivel global orchestrată de Sistemul Federal de Rezerve (Fed) și seria de crize economice și financiare din anii '90 merită atenție, dată fiind apropiata aderare a României la Uniunea Europeană, pe de o parte, și popularitatea explicațiilor eronate ale crizelor recente (puse pe seama capitalismului), pe de alta.

Moneda deține o poziție de frunte în arsenalul etatismului. Moralitatea tradițională, prezența unor alternative mai viabile (concurența instituțională) și lipsa resurselor reprezintă, probabil, cele mai puternice piedici în calea expansiunii statului. Moneda și sistemul bancar controlat de stat furnizează resurse nu numai pentru activități concrete ale statului, ele creează premisele pentru extinderea dominației birocrației asupra altor sfere ale vieții sociale. Statul s-a folosit din plin de această oportunitate. Fără „asistența" furnizată de resursele confiscate prin procesul inflaționist, birocrația nu ar fi fost niciodată capabilă să concureze cu caritatea privată; ineficiența birocrației se traduce în costuri enorme, acoperirea lor prin impozitare fiind nefezabilă politic, generând rezistență. Inflația și statul asistențial au dat o lovitură puternică moralității tradiționale; moralitatea tradițională avea la bază și un set de stimulente pe care statul a făcut tot ce i-a stat în putință să le distrugă. Economisirea a încetat să mai fie o virtute respectată, inflația fiind capabilă să

mături economiile de o viață într-o clipă; familia a fost ruinată (copiii au devenit un lux, fiind rapid confiscați de stat prin sistemul învățământului public, familia fiind în imposibilitatea de a beneficia de sprijin din partea lor, dar suportând povara întreținerii; impozitele mari, necesare pentru susținerea unei categorii importante electoral de pensionari lasă puține resurse familiilor pentru creșterea copiilor; copiii au încetat să mai fie o „poliță de asigurare pentru bătrânețe", existând acum siguranța pensiei, lucru care a distrus solidaritatea inter-generațională); programele „sociale" au redus dependența de comunitatea locală pentru sprijin pentru cei mai puțin binecuvântați material sau fizic, familiile și indivizii devenind tot mai dependenți de puterea centrală și mai atomizați; pe lângă dificultățile materiale menționate, familia a fost atacată și la nivel intelectual, prin subvenționarea educației sexuale și promovarea ei în școli și alte locuri. Slăbirea familiei, slăbirea comunității locale au contribuit la centralizarea și birocratizarea societății. Prin schimbarea stimulentelor, moralitatea tradițională s-a transformat dintr-un avantaj într-un dezavantaj. Cel econom, familist, cinstit (în sensul tradițional, nu în sensul legalist) are puține șanse de reușită. Cel nechibzuit, care se îndatorează, care se specializează în procurarea de resurse prin intermediul agresiunii instituționalizate și în distribuția lor, nu în producție și schimb voluntar, care nu își ajută familia, care predică „științific" imoralitatea, expansiunea statului etc. este cel cu mari șanse de reușită. Resursele sunt în această sferă. Și moneda a avut un rol important în nașterea acestui aranjament instituțional anti-moral și eliminarea alternativelor locale voluntare.

Restaurarea normalității are nevoie de înțelepciune, de înțelegerea cauzelor erorilor actuale și de identificarea corectă a soluțiilor. Acest mic tratat și opera rothbardiană întreagă furnizează un asemenea fundament și ghid intelectual pentru acțiune.

Mișcarea lucrurilor în direcția cea bună necesită puterea jertfei și lumina înțelepciunii.

Una din erorile care au erodat cauza libertății și au pavat drumul etatismului a fost credința că libertatea nu este compatibilă decât cu relativismul, cu îndoiala asupra existenței vreunui adevăr demonstrabil. Această teorie aproape că susține dependența libertății de prostie. Lucrurile stau exact invers: lăsarea în paragină a adevărului, a înțelegerii naturii acțiunii umane, a agresiunii, a formelor de manifestare a ei în diverse domenii reprezintă cheia etatismului. Relativismul creează un întuneric intelectual în care conflictele vor primi soluții arbitrare, în care libertatea va fi călcată în picioare pentru că nimeni nu mai știe ce este aceea libertate. Cum putem elimina furtul din societate dacă nu știm ce este aceea proprietate?[3] Relativismul duce inevitabil la punerea statului în poziția de arbitru al conflictelor *pe criterii*

[3] Porunca „să nu furi" este mai complexă decât pare la prima vedere. Nu există decât două modalități de a dobândi proprietate, indiferent de timp și loc: prin mijloace voluntare sau prin agresiune. „Să nu furi" elimină cea de-a doua posibilitate. Analiza rațională a proprietății este singura care poate da un răspuns privind modalitățile concrete de dobândire legitimă a proprietății. Pentru a vedea complexitatea problemei, dăm o serie de întrebări: reprezintă rezerva fracționară furt? Reprezintă impozitarea dobândire de resurse prin agresiune? Este este protecționismul agresiune? *Welfare state*-ul este aranjament voluntar sau agresiune instituționalizată? Dar banca centrală? Dar dobândirea de resurse prin inflație? Etc. etc. La o parte din aceste întrebări complexe va răspunde cartea de față.

Practicarea virtuții presupune nu numai post ci, în măsura în care ne angajăm în acte de agresiune, să abandonăm aceste acte, oricât de „complexe" ar fi ele. Nu întâmplător primele tratate serioase de monedă și bănci au apărut în spațiul creștin (catolic); ele au fost o necesitate, pentru a vedea în ce măsură noile practici comerciale respectă preceptele tradiționale și sunt activități legitime pentru credincioși. Trebuie recuperată și în spațiul ortodox preocuparea sănătoasă a primilor Părinți, în special Sf. Ioan Gură de Aur, pentru analiza etică a *tuturor aspectelor vieții sociale*, preocuparea de a nu lăsa în paragină dreptul și înțelegerea ordinii sociale.

arbitrare: proprietatea este ceea ce statul spune că e proprietate, soluționarea conflictelor se face de către stat etc. Așa cum moneda încăpută pe mâna statului va fi utilizată ca instrument pentru expansiunea statului și intră inevitabil într-un proces de degradare, tot așa dreptul va fi pervertit și va deveni un instrument de expansiune a statului și de exploatare a unor grupuri în favoarea altora. Degradarea monedei și a dreptului vor duce la degradarea semnificativă a ordinii sociale. Numai utilizarea corectă a rațiunii ne poate ghida în restaurarea normalității în diversele sfere ale vieții sociale. Relativismul nu văd cum ne-ar putea scoate din marasm.

Încheiem spunând că „lupta cea bună" are cu adevărat sens numai prin credință și are cu adevărat conținut numai prin înțelepciune. Una fără cealaltă sunt șchioape: cel cu credință nu va ști pentru ce trebuie să lupte și cum să facă schimbarea pentru că nu înțelege legile naturale ale societății, cel cu înțelepciune nu va fi capabil să justifice coerent necesitatea luptei și a jertfei. Edificiul rothbardian are cu adevărat sens în cadrul *pachetului complet*, fiind o recuperare a înțelepciunii naturale, a exercitării cu folos a darului rațiunii.

Marius Spiridon,
București, 2005

Ce le-a făcut Statul banilor noștri?

I
Introducere

Puține subiecte din știința economică sunt mai încurcate decât moneda. La tot pasul întâlnești polemici aprinse: sunt mai buni „banii ieftini" sau „banii scumpi"? Care sunt funcțiile adecvate pe care trebuie să le îndeplinească banca centrală și ministerul de finanțe? Care versiune a etalonului aur e mai potrivită? ș.a.m.d. Să pompeze guvernul bani în economie sau să reducă circulația? Care agenție a guvernului e mai potrivită pentru acest lucru? Să se încurajeze sau să se restrângă creditul? E avantajoasă o întoarcere la etalonul aur? Dacă da, la ce curs? Și întrebările nu se termină aici, ci se înmulțesc, aparent fără sfârșit.

Poate că multitudinea de opinii asupra chestiunilor monetare, având ca echivalent istoric perfect doar Turnul Babel, își are rădăcinile în aplecarea omului de azi spre „practică" sau, altfel spus, spre cercetarea problemelor economice și politice imediate. Or, cufundarea exclusivă în noianul dificultăților cotidiene ne face orbi la sesizarea distincțiilor fundamentale și la identificarea problemelor cu adevărat esențiale. Curând, chestiunile centrale sunt date uitării, și aderenței ferme față de principii i se substituie un realism prost înțeles. Adesea, pentru o mai bună înțelegere a realității de zi cu zi e nevoie să dobândim o imagine de ansamblu, să privim la cele ce ni se întâmplă cu o anumită detașare. Cu deosebire este valabil acest lucru într-o economie ca a

noastră, o economie în care inter-relațiile sunt atât de complexe, încât trebuie să izolăm câțiva factori importanți, să-i analizăm și abia după aceea să urmărim modul în care ei influențează lumea reală, complexă. Acesta era rostul raționamentelor axate pe Crusoe, unul din instrumentele favorite ale teoriei economice clasice. Analiza comportamentelor lui Crusoe și Vineri pe o insulă pustie, mult ironizată de unii critici ce vor să-i dovedească irelevanța pentru lumea de astăzi, îndeplinea o funcție foarte folositoare, și anume aceea de punere în lumină a axiomelor fundamentale ale acțiunii umane.

Dintre toate problemele economice, moneda e probabil cea mai încurcată și e domeniul unde avem nevoie mai mult decât oriunde altundeva de perspectivă. În plus, moneda formează aria economică cea mai afectată și mai încâlcită de secolele de amestec guvernamental. Mulți oameni – și mulți economiști – care în mod obișnuit sunt devotați pieței libere dau înapoi când e vorba de monedă. Cu moneda, afirmă ei cu tărie, lucrurile stau altfel; ea trebuie să fie furnizată de guvern și reglementată de guvern. Nici nu le trece vreodată prin cap să considere controlul exercitat de stat asupra monedei ca pe o formă de intervenție coercitivă în piața liberă; extinderea pieței libere la monedă e de neconceput pentru ei. Guvernul trebuie să bată monedă, să emită bancnote, să stabilească „moneda cu putere liberatorie", să creeze bănci centrale, să mărească sau să diminueze masa monetară, să „stabilizeze nivelul general al prețurilor" etc.

Din punct de vedere istoric, moneda a fost una din primele mărfuri controlate de guvern, iar „revoluția pieței libere" din secolele al șaptesprezecelea și al optsprezecelea nu a lăsat urme prea adânci în sfera monetară. A venit acum timpul să ne îndreptăm atenția spre sângele sistemului nostru economic – moneda.

Să ne punem mai întâi următoarea întrebare: *poate* fi moneda furnizată în condiții de libertate? Putem avea o piață liberă

prelungită și la monedă, așa cum există ea pentru producerea altor bunuri și servicii? Cum ar arăta o astfel de piață și care sunt efectele feluritelor controale guvernamentale? Dacă suntem pentru piața liberă în alte direcții, dacă dorim să vedem eliminată violarea de către guvern a persoanei și a proprietății, atunci nu există sarcină mai importantă decât examinarea funcționării și a modalităților de înfăptuire a unei piețe libere a banilor.

II

Banii într-o societate liberă

1
Beneficiile schimbului

Cum au apărut banii? Cu siguranță Robinson Crusoe nu avea nevoie de bani. Doar n-ar fi putut să mănânce monezi de aur. Și nici Crusoe, nici Vineri nu aveau de ce să-și bată capul cu banii, dacă tot comerțul lor s-ar fi limitat, să zicem, la pește și cherestea. Dar când societatea se extinde la mai mult de câteva familii, scena e deja pregătită pentru apariția monedei.

Pentru a explica rolul banilor, e necesar să mergem mai înapoi în timp și să ne punem întrebarea: la urma urmelor, de ce se angajează oamenii în schimburi? Schimbul constituie fundamentul vieții noastre economice. În absența schimburilor, nu ar exista o economie autentică și, practic, nici societate. În mod evident, un schimb voluntar are loc deoarece ambele persoane participante se așteaptă să obțină un beneficiu. Un schimb este un acord între *A* și *B* de a transfera bunuri sau servicii aparținând unuia dintre ei contra bunurilor sau serviciilor celuilalt. E limpede că amândoi câștigă, dat fiind că fiecare acordă o valoare mai mare bunului pe care îl dobândește prin schimb decât celui la care renunță. Când Crusoe, să spunem, schimbă o cantitate de pește pe o cantitate de cherestea, el acordă cherestelei pe care o „cumpără" o valoare mai mare decât cea acordată peștelui pe care îl „vinde", în timp ce Vineri, dimpotrivă, preferă peștele,

cherestelei. De la Aristotel și până la Marx, oamenii au socotit în mod eronat că un schimb implică oarecum o egalitate de valoare – că, dacă un baril de pește se schimbă pe zece bușteni, există un fel de *egalitate* fundamentală între ele. În realitate, schimbul a fost făcut doar pentru că fiecare participant aprecia cele două produse în ordine *diferită*.

De ce este schimbul atât de răspândit printre oameni? În ultimă instanță, datorită marii *diversități* a naturii: diversitatea persoanelor umane și diversitatea amplasării resurselor naturale. Fiecare persoană are o gamă diferită de calități și aptitudini și fiecare bucată de pământ are caracteristicile sale unice, resursele sale deosebite. În acest fapt natural exterior al diversității își are originea schimbul; grâul din Kansas se schimbă pe fierul din Minnesota; serviciile medicale ale unuia se schimbă pe interpretarea la vioară a altuia. Specializarea permite fiecăruia să-și dezvolte cele mai bune aptitudini ale sale și dă posibilitatea fiecărei regiuni să-și pună în valoare resursele sale specifice. Dacă nimeni nu s-ar putea angaja în schimburi, dacă toată lumea ar fi obligată să-și producă independent toate bunurile, este evident că cei mai mulți dintre noi ar muri de foame, iar restul ar trăi la limita subzistenței. Schimbul este energia vitală, nu numai pentru economie, ci și pentru civilizația însăși.

2
Barterul

Și totuși *schimbul direct* de bunuri și servicii utile abia ar fi de ajuns pentru asigurarea funcționării unei economii cu puțin peste nivelul primitivismului. Astfel de schimburi directe – sau *barter* – nu generează o situație cu mult mai bună decât autarhia deplină. Cum se face că lucrurile stau așa? Mai întâi, este clar că foarte puține activități productive vor putea fi întreprinse. Dacă

Jones angajează câțiva muncitori pentru a construi o casă, cu ce-i va plăti? Cu părți din casă sau cu materiale de construcții cu care nu au ce face? Cele două probleme de bază ale barterului sunt „indivizibilitatea" și „lipsa de coincidență a nevoilor". Astfel, dacă Smith are un plug, pe care ar vrea să-l schimbe pe alte produse – să zicem ouă, pâine și un costum de haine – cum va face aceasta? Cum va putea el să taie plugul și să dea o parte unui fermier și o parte unui croitor? Chiar și atunci când bunurile sunt divizibile, este în general imposibil pentru cei doi participanți la schimb să intre în relație unul cu celălalt. Dacă *A* are de vânzare o cantitate de ouă, iar *B* o pereche de pantofi, cum vor face ei schimb, dacă *A* dorește un costum? Și gândiți-vă la un nefericit de profesor de economie care trebuie să găsească un producător de ouă, care să dorească să achiziționeze câteva lecții de teorie economică în schimbul ouălor! Cu siguranță orice fel de economie civilizată este imposibilă în condițiile schimbului direct.

3
Schimbul indirect

Dar, prin încercare și eroare, omul a descoperit drumul care îi permite să ajungă la o economie incomparabil mai extinsă: schimbul *indirect*. În condițiile schimbului indirect, fiecare își vinde produsul nu pe un bun care să îi satisfacă în mod direct o nevoie, ci pe un alt bun care poate fi vândut, la rândul său, contra bunului dorit. La prima vedere, acest lucru dă impresia unei operații stângace și ocolite. Dar el constituie, de fapt, acel instrument minunat care face posibilă dezvoltarea civilizației.

Să luăm cazul lui *A*, fermierul, care dorește să cumpere pantofii făcuți de *B*. Cum *B* nu are trebuință de ouă, *A* află ce dorește *de fapt B* – să zicem că unt. *A* își schimbă atunci ouăle pe untul lui *C* și îi vinde apoi lui *B* untul în schimbul pantofilor.

El cumpără mai întâi untul nu pentru că i-ar satisface în mod direct vreo nevoie, ci pentru că îi facilitează achiziționarea pantofilor. La fel Smith, deținătorul unui plug, își va vinde plugul în schimbul unei mărfi (unt, de exemplu) pe care o poate diviza și vinde mai ușor și va schimba apoi părți din cantitatea de unt pe ouă, pâine, haine etc. În ambele cazuri, superioritatea untului – motivul pentru care el beneficiază de o cerere suplimentară, în afară de aceea pentru consum – se explică prin *vandabilitatea* (*marketability*) sa mai mare. Dacă un bun este mai vandabil decât altul – adică dacă toți vor fi încrezători că el poate fi vândut mai ușor – atunci pentru acel bun va exista o cerere mai mare pentru că va fi utilizat ca *mijloc de schimb*. El va fi instrumentul prin care cineva specializat într-o anumită producție își va schimba bunurile pe cele ale altor producători specializați.

Dar așa cum în natură avem o mare varietate de aptitudini și resurse, tot așa există și o gradație în vandabilitatea bunurilor. Unele bunuri sunt mai cerute decât altele, unele sunt mai ușor divizibile în unități mai mici fără a-și pierde din valoare, altele se păstrează mai ușor pe perioade lungi de timp, iar altele pot fi transportate fără dificultăți pe distanțe mari. Toate aceste avantaje fac ca o marfă să fie mai vandabilă. Este limpede că în orice societate bunurile cele mai vandabile vor fi încet-încet selectate ca mijloace de schimb. Pe măsură ce această selecție a mijloacelor avansează, cererea pentru ele crește datorită acestei noi utilizări, și în acest fel ele devin și mai *vandabile*. Rezultatul e o spirală auto-întreținută: vandabilitatea mai mare duce la o mai largă utilizare ca mijloc de schimb care, la rândul ei, duce la o vandabilitate mai mare, etc. În cele din urmă, unul sau două bunuri vor fi în mod obișnuit utilizate ca mijloace universale – în aproape toate schimburile – și acestea sunt numite bani.

De-a lungul istoriei, multe bunuri au fost utilizate ca mijloace de schimb: tutunul în Virginia colonială, zahărul în Indiile

Occidentale, sarea în Abisinia, vitele în Grecia antică, cuiele în Scoția, arama în Egiptul antic, precum și grânele, perlele, ceaiul, pieile de animale și cârligele de undiță. În decursul timpului, două mărfuri, *aurul* și *argintul*, au ajuns la stadiul de bani prin libera concurență de pe piață și au eliminat din acest rol celelalte bunuri. Ambele au o vandabilitate ieșită din comun, sunt intens cerute pentru fabricarea podoabelor și excelează în privința tuturor celorlalte atribute necesare. În vremurile mai apropiate de noi, argintul, devenind relativ mai abundent decât aurul, a fost utilizat cu precădere în schimburile de valoare mai mică, pe când aurul se vădește mai potrivit pentru tranzacțiile de valoare mare. În orice caz, ceea ce contează e că, indiferent de motiv, piața liberă a socotit aurul și argintul ca fiind cele mai potrivite pentru a juca rolul de bani.

Acest proces – dezvoltarea cumulativă dintr-o marfă a unui mijloc de schimb pe o piață liberă – este singura modalitate prin care o monedă poate veni la existență. Nu se poate închipui nici o altă cale de generare a unei monede; o monedă nu se poate naște nici prin decizia bruscă a unui grup de a o crea dintr-un material nefolositor, nici prin emiterea de către guvern a unui decret prin care anumite bucăți de hârtie să fie numite „bani". Și aceasta pentru că cererea de monedă are încorporată în ea informațiile despre prețurile exprimate în monedă din trecutul imediat; spre deosebire de bunurile de consum sau de producție, ce pot fi utilizate direct, o monedă are nevoie de prețuri preexistente, pe care să se întemeieze o cerere (de monedă). Dar singura posibilitate ca acest lucru să se întâmple este să pornim de la un bun util în condiții de barter, și apoi să suprapunem cererea pentru acel bun în calitate de mijloc de schimb peste cererea anterioară ca bun direct utilizabil (de exemplu, în cazul aurului, cererea pentru fabricarea de podoabe)[1]. Prin urmare, orice guvern

[1] Despre originea monedei, cf. Carl Menger, *Principles of Economics* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1950), p. 257-271; Ludwig von Mises, *Theory of Money and*

este neputincios când e vorba să creeze monedă pentru o economie; aceasta poate fi dezvoltată numai prin procesele dinamice ale unei piețe libere.

Un adevăr esențial despre bani se degajă acum cu claritate din discuția noastră: banii sunt o marfă. Însușirea acestei lecții simple este una din cele mai importante sarcini pentru lumea de azi. Prea adesea s-a vorbit despre bani ca despre ceva care ar fi mai mult sau mai puțin decât o marfă. Banii nu sunt o unitate de calcul abstractă, separabilă de un bun concret; ei nu sunt un simplu simbol fără nici o valoare, bun doar pentru schimburi; nu sunt nici „o creanță asupra societății" și nici o garanție pentru un nivel stabil al prețurilor. Ei sunt pur și simplu o marfă. Banii diferă de alte mărfuri prin aceea că sunt ceruți, în principal, în calitate de mijloc de schimb. Însă, cu acest unic amendament, ei sunt o marfă – și, ca toate mărfurile, au un stoc existent, se confruntă cu cereri din partea oamenilor de a-i cumpăra și a-i deține etc. Ca la orice marfă, „prețul" lor – exprimat în celelalte bunuri – este determinat prin interacțiunea ofertei totale de bani (sau a stocului) cu cererea totală a oamenilor de a-i cumpăra și a-i deține. (Oamenii „cumpără" bani vânzând bunuri și servicii în schimbul lor, tot așa cum „vând" bani atunci când cumpără bunuri și servicii.)

4
Avantajele conferite de utilizarea banilor

Apariția banilor a fost o mare binefacere pentru rasa umană. Fără bani – fără un mijloc universal de schimb – nu ar fi fost posibilă o specializare reală, nici un progres al economiei dincolo de nivelul primitiv, de supraviețuire. O dată cu apariția banilor, toate problemele legate de indivizibilitate și de „coincidența nevoi-

---

Credit, ediția a treia (New Haven: Yale University Press, 1951), p. 97-123.

lor", ce afectau societatea ce tranzacționa în barter, dispar. Acum Jones poate angaja muncitori pe care îi plătește cu... bani. Smith își poate vinde plugul la schimb cu unități de... bani. Moneda-marfă este divizibilă în părți mici și general acceptată în schimburi. În acest fel, toate bunurile și serviciile se vând pe bani, iar banii, la rândul lor, sunt folosiți pentru a cumpăra alte bunuri și servicii pe care oamenii le doresc. Datorită banilor, o complicată „structură a producției" se poate dezvolta, în care resursele naturale, munca și bunurile de capital cooperează la avansarea producției în fiecare stadiu și își primesc plățile în bani.

Statornicirea monedei aduce cu sine și un alt avantaj însemnat. Cum toate schimburile sunt făcute în bani, toate raporturile de schimb sunt exprimate în bani și astfel oamenii pot acum să compare valoarea de piață a fiecărui bun cu aceea a oricărui alt bun. Dacă un televizor se schimbă pe trei uncii de aur, iar un automobil pe șaizeci de uncii de aur, atunci oricine vede că un automobil „valorează" pe piață douăzeci de televizoare. Aceste raporturi de schimb se numesc *prețuri*, iar moneda-marfă servește ca numitor comun pentru toate prețurile. Numai și numai prin formarea liberă a prețurilor în monedă pe piață devine posibilă dezvoltarea unei economii civilizate, pentru că numai aceste prețuri permit oamenilor de afaceri să *calculeze* economic. Întreprinzătorii pot acum să aprecieze cât de bine satisfac cererile consumatorilor, făcând o comparație între prețurile de vânzare ale produselor lor și prețurile pe care trebuie să le plătească pentru factorii de producție („costurile" lor). Cum toate aceste prețuri sunt exprimate în monedă, întreprinzătorul poate constata dacă obține profituri sau suferă pierderi. Acest gen de calcule îi orientează pe întreprinzători, muncitori, proprietari de pământ în căutarea lor continuă de venituri bănești pe piață. Numai în temeiul unor asemenea calcule pot fi alocate resursele către utilizările cele mai productive – pentru producerea acelor

bunuri care satisfac cel mai bine cererea consumatorilor.

În multe manuale se afirmă că banii au mai multe funcții: de mijloc de schimb, de unitate de calcul sau de „măsură a valorii", de „rezervă a valorii" etc. Totuși ar trebui să fie clar că toate aceste funcții sunt simple corolare ale funcției principale: aceea de mijloc de schimb. Deoarece aurul este un mijloc de schimb universal, el este cel mai vandabil, poate fi tezaurizat pentru a servi ca mijloc de schimb atât în viitor, cât și în prezent și toate prețurile sunt exprimate în aur[2]. Datorită faptului că aurul e o marfă care joacă rolul de intermediar pentru toate schimburile poate el să servească drept unitate de calcul pentru prețurile prezente și pentru cele viitoare, anticipate. Este important să ne dăm seama că banii nu pot fi o unitate de măsură abstractă sau o creanță decât în măsura în care servesc ca mijloc de schimb.

5
Unitatea bănească

După ce am văzut cum a luat naștere moneda și ce face ea, ne putem întreba: cum sunt folosiți banii-marfă? Mai precis, care este stocul (sau oferta) de bani din societate și cum intră ei în schimburi?

Primul lucru care trebuie spus este că majoritatea bunurilor fizice tangibile sunt comercializate după greutate. Greutatea constituie elementul distinctiv al unui bun tangibil, și acesta este motivul pentru care tranzacțiile se fac în unități precum tona, pfundul, uncia, dramul, gramul etc[3]. Nici aurul nu face excepție de la această regulă. Aurul, asemenea celorlalte mărfuri,

[2] Banii nu „măsoară" prețurile sau valoarea; ei constituie numitorul comun pentru exprimarea lor. Într-un cuvânt, prețurile sunt exprimate în bani; ele nu se măsoară în bani.

[3] Chiar și acele bunuri care, nominal, sunt tranzacționate după *volum* (baloți, busheli etc.) presupun tacit o greutate standard pe unitate de volum.

va fi comercializat în unități de greutate[4].

Este evident că dimensiunea unității alese pentru a servi în tranzacții nu are nici o importanță pentru economist. O țară care utilizează sistemul metric poate prefera să socotească în grame; Anglia sau America pot să prefere dramul sau uncia. Toate unitățile de greutate sunt transformabile una în alta; un pfund este egal cu șaisprezece uncii; o uncie este egală cu 437,5 dramuri sau 28,35 de grame etc.

Presupunând că aurul este ales ca monedă, mărimea unității din acest metal folosită în calcule este nesemnificativă pentru noi. Jones poate vinde o haină pe o uncie de aur în America sau pe 28,35 de grame în Franța; ambele prețuri sunt identice.

Cele spuse până acum pot să pară atât de evidente, încât nu merită osteneala de a zăbovi asupra lor; numai că de multe suferințe ar fi fost ferită lumea dacă oamenii ar fi înțeles cum trebuie aceste adevăruri simple. Mai toată lumea, spre pildă, se gândește la bani ca la niște unități abstracte, având și ele un rost acolo, fiecare unitate ținând exclusiv de o anumită țară. Chiar și pe timpul când țările adoptaseră „etalonul aur", oamenii tot așa gândeau. Moneda americană era „dolarul", cea franceză, „francul", cea germană, „marca" etc. Toate aceste monede erau, desigur, legate de aur, dar, în același timp, erau considerate suverane și independente și, pornind de aici, era o treabă simplă pentru oricare dintre aceste țări să „abandoneze etalonul aur". *Totuși, toate aceste nume nu erau altceva decât denumiri ale unor cantități de aur sau argint.*

„Lira sterlină" britanică semnifica, la origine, o greutate de un pfund de argint. Dar despre dolar ce putem zice? Dolarul își are obârșia în denumirea dată în mod obișnuit în secolul al șaispre-

[4] Una din virtuțile cardinale ale aurului ca monedă o constituie *omogenitatea* sa – spre deosebire de multe alte mărfuri, aurul nu se diferențiază în calitate. O uncie de aur pur este pretutindeni pe glob egală cu orice altă uncie de aur pur.

zecelea unei cantități de o uncie de argint bătută ca monedă de un conte din Boemia numit Schlick. Contele Schlick trăia în Valea lui Joachim sau, cum se spune în germană, Joachimsthal. Monezile bătute de conte și-au câștigat o reputație atât de bună grație uniformității și fineții lor, încât au fost repede numite de toți „talerii lui Joachim" și, în cele din urmă, taleri. Numele de „dolar" a evoluat din „taler".

Pe o piață liberă, așadar, diferitele nume pe care unitățile bănești le pot avea sunt pur și simplu *definiții ale unor unități de greutate*. În vremea de dinainte de 1933, când ne aflam „în regimul etalonului aur", oamenilor le plăcea să spună că „prețul aurului" este „fixat la douăzeci de dolari pe uncia de aur". Dar aceasta era un mod extrem de derutant și de periculos de a înțelege banii noștri. În realitate, „dolarul" era *numele* dat *prin definiție* unei douăzecimi dintr-o uncie de aur (aproximativ). Era, prin urmare, fals să se vorbească despre „ratele de schimb" ale monedei unei țări în raport cu alta. „Lira sterlină" nu se „schimba", în realitate, cu cinci „dolari"[5]. Dolarul reprezenta prin definiție 1/20 dintr-o uncie de aur, iar lira sterlină era, în acel timp, numele dat unui sfert dintr-o uncie de aur. E de la sine înțeles că asemenea rate de schimb și acest talmeș-balmeș de denumiri semănau confuzie și derută. Cum au luat ele naștere, vom arăta mai târziu, în capitolul despre amestecul guvernamental în sfera banilor. Pe o piață liberă pură, aurul ar intra în schimburi de-a dreptul ca „grame", dramuri sau uncii, iar denumirile acestea aiuritoare de dolari, franci etc. ar fi de prisos. Din acest motiv, pe parcursul acestui capitol, vom considera că banii intră în schimburi ca atare, ca grame sau uncii, fără alte denumiri.

Desigur, piața liberă va alege ca unitate bănească acea dimensiune a monedei-marfă pe care ea o va socoti cea mai potrivită.

---

[5] De fapt, lira sterlină se schimba la 4,87 dolari, însă noi folosim 5 dolari pentru înlesnirea calculelor.

Dacă moneda ar fi platina, e probabil că ar fi tranzacționată în fracții de uncie; dacă ar fi fierul, calculele s-ar face în pfunzi sau tone. După cum se poate ușor observa, dimensiunea nu este deloc importantă pentru economist.

6
Formele monedei

Dacă mărimea sau denumirea unității monetare nu au nici o importanță din punct de vedere economic, la fel stau lucrurile și în privința formei sub care se prezintă metalul ales ca monedă. Cum moneda este o marfă, urmează logic că stocul *total* de metal, cât timp se află la dispoziția omului, alcătuiește stocul mondial de monedă. Este lipsită de importanță forma pe care vreo parte a metalului o îmbracă la un moment dat. Dacă fierul joacă rolul de monedă, atunci *tot* fierul este monedă, fie că e sub formă de bare, bulgări sau încorporat în mașini specializate[6]. Aurul a fost tranzacționat ca monedă sub formă brută (ca pepite), în saci (sub formă de praf aurifer) și chiar ca bijuterii. Nu trebuie să ne surprindă faptul că aurul sau alte monede pot fi tranzacționate într-o varietate de forme, deoarece trăsătura lor esențială o constituie greutatea.

Nu este mai puțin adevărat totuși că unele forme sunt adesea mai convenabile decât altele. În ultimele secole, aurul și argintul au fost divizate în *monezi metalice* (*coins*) pentru tranzacții cotidiene, de valoare mai mică, și în lingouri, mai mari, pentru tranzacțiile mai importante. Alte cantități de aur sunt transformate în bijuterii și alte podoabe. Dar orice fel de transformare dintr-o formă în alta costă timp, efort și alte resurse. Practicarea acestei meserii va fi o întreprindere ca oricare alta, iar prețurile pentru

[6] Sapele de fier au fost utilizate pe scară largă ca monedă, atât în Asia, cât și în Africa.

acest serviciu se vor stabili în maniera obișnuită. Majoritatea semenilor noștri sunt de acord că este normal ca bijutierii să facă podoabe din aurul brut, dar refuză să aplice acest principiu și la producerea de monezi. Și totuși, pe o piață liberă, baterea de monedă este, la urma urmelor, o afacere ca oricare alta.

Mulți socoteau, în vremurile etalonului aur, că monezile ar fi oarecum mai „deplin" bani decât „lingourile" de aur nebătute în monedă (bare, lingouri sau alte forme). E adevărat că monezile se vindeau cu un premiu față de lingouri, dar cauza nu stătea în vreo însușire misterioasă a monezilor; premiul provenea din faptul că costă mai mult să fabrici monezi din lingouri decât să retopești monezile pentru a le transforma iar în lingouri. Din cauza acestei diferențe monezile bătute erau mai apreciate pe piață.

7
Baterea de monedă pe cale privată

Ideea de a încredința baterea de monedă întreprinderii private pare atât de nelalocul ei azi, încât ea merită o examinare atentă. Noi, oamenii moderni, ne-am obișnuit să socotim producția de monedă drept un „atribut al suveranității statului". Totuși, dacă ne gândim bine, nu suntem aserviți nici unui „privilegiu regal" în acest domeniu și, mai mult, concepția americană afirmă că suveranitatea rezidă nu în guvern, ci în popor.

Cum ar funcționa baterea de monedă în condiții de libertate? În același fel, am spus noi, în care funcționează orice altă afacere. Fiecare producător va furniza monezi de formele și dimensiunile considerate a fi cele mai potrivite de către clienți. Prețul acestor servicii va fi stabilit prin libera concurență de pe piață.

Obiecția standard este că ar fi mult prea dificil să cântărești și să verifici piesele de aur la fiecare tranzacție. Dar ce îi împiedică pe proprietarii de monetării private să aplice o marcă monedei

și să-i garanteze astfel greutatea și finețea? Producătorii privați pot garanta calitatea unei monede cel puțin la fel de bine ca o monetărie guvernamentală. Acele piese de metal care sunt doar șlefuite, dar nemarcate nu vor fi acceptate ca bani. Oamenii vor utiliza exclusiv monezile acelor producători care se bucură de cea mai bună reputație în virtutea calității produsului lor. Am văzut că exact în acest mod a ieșit în evidență dolarul – ca o monedă de argint demnă de încredere.

Adversarii libertății baterii de monedă pretind că frauda va face ravagii. Pe de altă parte, aceiași adversari ar încredința cu dragă inimă guvernului furnizarea monedei. Dar dacă există vreun domeniu în care să ne putem bizui pe guvern, atunci acela este, cu siguranță, împiedicarea și pedepsirea fraudei, iar producția de monedă nu face excepție. Se presupune îndeobște că prevenirea și pedepsirea fraudei, a furtului și a altor delicte constituie adevărata rațiune de a fi a guvernului. Dar dacă guvernul nu-l poate prinde pe delincvent atunci când baterea de monedă este încredințată întreprinderii private, ce speranță mai e pentru o monedă demnă de încredere când onestitatea operatorilor privați este înlăturată și se instaurează în loc un monopol guvernamental asupra monedei? Dacă nu ne putem bizui pe guvern să depisteze răufăcătorii ocazionali de pe o piață liberă, ce nădejde mai putem avea în el, în momentul în care el însuși se află în situația de a exercita un control total asupra ofertei de bani, fiindu-i la îndemână acum devalorizarea monedei prin reducerea cantității de metal, falsificarea ei sau alte procedee. Nu se va comporta el oare ca singurul răufăcător de pe piață sub totala acoperire a legii? Este cu siguranță deplasat să spui că guvernul trebuie să naționalizeze toate proprietățile pentru a împiedica furtul de proprietate. Și totuși, raționamentul care stă în spatele abolirii baterii de monedă pe cale privată este identic.

Mai mult, toate activitățile moderne se bazează pe respec-

tarea standardelor. O farmacie vinde o sticlă de medicament în greutate de opt uncii; un măcelar vinde un pfund de carne. Cumpărătorul se așteaptă ca toate aceste standarde să fie respectate; și chiar sunt. Și să ne gândim la miile și miile de produse industriale vitale, extrem de specializate, care trebuie să se conformeze unor standarde și specificații extrem de pretențioase. Cumpărătorul unui șurub de o jumătate de inch trebuie să primească un șurub de o jumătate de inch, și nu unul de ⅜ inch.

Și, cu toate acestea, iată că firmele nu s-au prăbușit. Puțini sunt cei ce propun ca guvernul să naționalizeze industria mașinilor-unelte pe motiv că e de datoria sa să protejeze standardele împotriva fraudei. Economia de piață modernă este alcătuită dintr-un număr infinit de schimburi complexe, dependente în majoritatea lor de standarde precise de cantitate și calitate. Iar frauda e minimă și chiar acel minim, cel puțin teoretic, se cuvine a fi urmărit în justiție. Nu altfel ar sta lucrurile dacă ar exista producție de monedă pe cale privată. Putem fi siguri că clienții unui proprietar de monetărie, ca și concurenții săi, ar fi mereu la pândă pentru a descoperi orice fraudă posibilă ce ar afecta greutatea sau finețea monezilor sale[7].

Campionii monopolului guvernamental asupra monedei au pretins că moneda ar fi diferită de toate celelalte mărfuri din cauză că „legea lui Gresham" demonstrează că „moneda proastă o alungă pe cea bună" din circulație. Prin urmare, nu ne putem bizui pe piața liberă pentru a furniza publicului o monedă bună. Dar acest argument are la bază o interpretare greșită a faimoasei legi a lui Gresham. Ceea ce spune de fapt legea e că „moneda artificial supraevaluată de guvern va scoate din circulație moneda artificial subevaluată". Să presupunem, de pildă, că există în circulație monezi de aur în greutate de o uncie fiecare. După

[7] A se vedea Herbert Spencer, *Social Statics* (New York: D. Appleton & Co., 1890), p. 438.

câțiva ani de utilizare, să zicem că unele piese mai cântăresc doar 0,9 uncii. E evident că pe o piață liberă piesele uzate vor circula la o valoare de numai 90% din valoarea pieselor întregi, iar valoarea nominală a primelor ar trebui să fie repudiată[8]. La drept vorbind, tocmai monezile „proaste" vor fi alungate de pe piață. Dar să presupunem că guvernul decretează că lumea trebuie să considere piesele uzate ca fiind de o valoare egală cu cele noi, abia bătute, și trebuie să le accepte, fără a face diferențieri, la plata datoriilor. Ce a făcut de fapt guvernul prin acest act? A impus prin constrângere un *control al prețului* asupra „ratei de schimb" dintre cele două tipuri de monezi. Insistând ca paritatea anterioară să fie menținută, în vreme ce piesele uzate ar trebui să circule cu 10% reducere, el *supraevaluează* artificial monezile uzate și le *subevaluează* pe cele noi. În consecință, toată lumea va pune în circulație piesele uzate și le va tezauriza sau exporta pe cele noi. Se vede de aici că „moneda proastă alungă moneda bună" *nu* pe o piață liberă, ci ca rezultat direct al intervenției guvernamentale pe piață.

În ciuda hărțuielilor neîncetate din partea guvernelor, a „asigurării" de condiții cât mai precare, monezile private au înflorit de multe ori în istorie. Ca ilustrare elocventă a legii virtuale că toate inovațiile vin de la persoanele libere, și nu de la stat, primele monezi au fost bătute de persoane private și de bijutieri. De fapt, atunci când guvernul a început să monopolizeze baterea de monedă, piesele regale purtau mărcile bancherilor privați, în care publicul avea, se pare, mult mai multă încredere decât

[8] Pentru a rezolva problema uzării prin utilizare, proprietarii de monetării private ar putea fie să prevadă un termen limită pe mărcile de garantare a greutății pe care le imprimă pe monezi, fie să accepte să bată din nou moneda, la greutatea inițială sau la cea rămasă, mai mică. Putem face observația că într-o economie liberă nu există loc pentru standardizarea obligatorie a monezilor, care predomină atunci când monopolurile guvernamentale dirijează baterea de monedă.

în guvern. Piese de aur fabricate pe cale privată circulau încă în California nu mai departe de 1848[9].

8
Oferta „optimă" de monedă

E timpul potrivit acum pentru a ne pune următoarea întrebare: care este masa monetară din societate și cum este ea utilizată? În particular, ce se poate răspunde la veșnic recurenta întrebare: de câți bani „avem nevoie"? Se impune ca oferta de monedă să fie reglată în conformitate cu vreun „criteriu" sau poate fi lăsată pe seama pieței libere?

În primul rând, *stocul total* sau *oferta de bani din societate la orice moment în timp este dat(ă) de greutatea totală a cantității de marfă ce joacă rolul de monedă.* Pentru moment, să presupunem că doar *un singur* bun este consacrat de piața liberă ca monedă. Să mai presupunem că *aurul* este acel bun (deși, la fel de bine, am fi putut lua argintul sau chiar fierul; ține de *piață*, nu de noi, să decidă care e cea mai aptă marfă pentru a servi de monedă). Cum moneda e aurul, oferta totală de monedă e dată de cantitatea totală de aur existentă în societate. *Forma* aurului nu contează – în afară de cazul în care costul schimbării formei prin anumite procedee este mai mare decât prin altele (de pildă, baterea monezilor e mai costisitoare decât topirea lor). În acest caz, una dintre forme va fi aleasă de piață ca monedă de calcul,

[9] Pentru exemple istorice de batere privată de monedă, a se vedea B.W. Barnard, „The use of private tokens for money in the United States", *Quarterly Journal of Economics* (1916-1917), p. 617-626; Charles A. Conant, *The Principles of Money and Banking* (New York: Harper Bros., 1905) I, p. 127-132; Lysander Spooner, *A Letter to Grover Cleveland* (Boston: B.R. Tucker, 1886) p. 79; J. Laurence Laughlin, *A New Exposition of Money, Credit and Prices* (Chicago: University of Chicago Press, 1931) I, p. 47-51. Despre batere de monedă, a se vedea de asemenea Mises, op. cit., p. 65-67; și Edwin Cannan, *Money*, ediția a opta (London: Staples Press, Ltd., 1935) p. 33ff.

iar celelalte vor avea un premiu sau un discount în raport cu costurile lor relative pe piață.

Modificările stocului total de monedă vor fi determinate de aceleași cauze ca și modificările stocului celorlalte bunuri. Creșterile vor proveni dintr-o producție mai mare a minelor; scăderile, din consumarea metalului prin uzare, utilizare industrială etc. Cum piața va alege ca monedă o marfă durabilă și cum moneda nu se epuizează în ritmul celorlalte mărfuri – ci e utilizată ca mijloc de schimb – proporția producției anuale în stocul de monedă va tinde să fie foarte mică. Prin urmare, modificările stocului total de aur vor fi, în general, foarte lente.

Care „ar trebui" să fie oferta de monedă? Au fost avansate tot felul de criterii: că banii ar trebui să varieze o dată cu populația, cu „volumul comerțului", cu „cantitatea de bunuri produse", pentru a se asigura un „nivel al prețurilor" constant etc. Puțini sunt cei ce au propus ca decizia să fie lăsată în seama pieței. Dar moneda se deosebește de alte bunuri într-un punct esențial. Și sesizarea acestei deosebiri ne oferă cheia pentru înțelegerea chestiunilor monetare. Atunci când oferta oricărui alt bun crește, această creștere conferă un beneficiu societății; ea constituie un prilej de satisfacție pentru toți. Mai multe bunuri de consum înseamnă un nivel de trai mai bun pentru oameni; mai multe bunuri de capital echivalează cu menținerea sau îmbunătățirea nivelului de trai în viitor. Descoperirea unor pământuri mai fertile sau a unor resurse naturale mai abundente dă, de asemenea, posibilitatea de a îmbunătăți nivelul de trai, acum și în viitor. Dar cum stau lucrurile cu banii? Este tot așa de avantajoasă pentru comunitate o sporire a masei monetare?

Bunurile de consum sunt epuizate de consumatori; bunurile de capital și resursele naturale sunt epuizate în procesele de producere a bunurilor de consum. Dar banii nu se consumă; funcția lor este aceea de a acționa ca mijloc de schimb – pentru

a permite bunurilor și serviciilor să circule mai rapid de la o persoană la alta. Toate aceste schimburi sunt exprimate în prețuri bănești. Astfel, dacă un televizor se schimbă pe trei uncii de aur, spunem că „prețul" televizorului este de trei uncii. În orice moment, toate bunurile din economie se vor schimba în anumite raporturi cu aurul, raporturi numite și prețuri. Așa cum am mai spus, banii, sau aurul, reprezintă numitorul comun pentru toate prețurile. Dar cum e cu banii înșiși? Au ei un „preț"? De vreme ce un preț e pur și simplu un raport de schimb, e clar că și ei au un preț. Dar, în acest caz, „prețul banilor" este dat de *șirul* nenumăratelor raporturi de schimb dintre aur și toată gama de bunuri de pe piață.

Astfel, să presupunem că un televizor costă trei uncii de aur, un autoturism, șaizeci de uncii, o pâine, 1/100 dintr-o uncie, iar o oră de servicii juridice la domnul Jones, o uncie. „Prețul banilor" o să fie dat de șirul de schimburi ce pot fi efectuate cu aurul. O uncie va „valora" fie ⅓ dintr-un televizor, fie 1/60 dintr-un automobil, fie 100 de pâini, fie o oră de consultanță juridică la Jones. Și tot așa pentru celelalte bunuri. Prețul banilor, prin urmare, este „puterea de cumpărare" a unității monetare – în cazul nostru, a unei uncii de aur. El ne spune cât se poate achiziționa cu o uncie într-un schimb, întocmai cum prețul în bani al unui televizor ne spune câți bani poate procura un televizor într-un schimb.

Ce determină prețul banilor? Aceleași forțe care determină toate prețurile de pe piață – acea venerabilă, dar mereu adevărată lege: „cererea și oferta". Știm cu toții că, dacă oferta de ouă crește, prețul lor va tinde să scadă; dacă cererea pentru ouă a cumpărătorilor crește, prețul va tinde să crească. Toate acestea sunt valabile și pentru bani. O sporire a ofertei de bani va tinde să le scadă „prețul"; o creștere a cererii de bani îl va mări. Dar ce e aceea cerere de bani? În cazul ouălor, știm ce înseamnă „ce-

rere"; este suma de bani pe care consumatorii sunt dispuși să o cheltuiască pe ouă plus ouăle reținute și nevândute de ofertanți. În mod similar, în cazul banilor, „cerere" înseamnă feluritele bunuri oferite în schimbul banilor plus banii reținuți ca numerar și necheltuiți într-o anumită perioadă de timp. În ambele cazuri, „oferta" este dată de stocul total al bunului aflat pe piață.

Ce se întâmplă, atunci, dacă oferta de aur sporește, cererea de bani rămânând constantă? „Prețul banilor" scade, adică puterea de cumpărare a unității monetare va scădea în raport cu fiecare bun din șir. O uncie de aur nu se va mai schimba acum pe 100 de pâini, ⅓ dintr-un televizor etc., ci pe mai puțin. Dimpotrivă, dacă oferta de aur scade, puterea de cumpărare a unciei crește.

Care este efectul unei modificări a ofertei de monedă? Urmând exemplul lui David Hume, unul din primii economiști, putem să ne întrebăm ce s-ar întâmpla dacă peste noapte vreo zână bună s-ar strecura în buzunare, în portofele și în casele de bani ale băncilor și ar dubla oferta noastră de monedă? În cazul nostru, ea a dublat miraculos oferta de aur. Suntem noi acum de două ori mai bogați? Evident că nu. Abundența bunurilor ne face bogați, și ceea ce limitează acea abundență este raritatea resurselor: pământ, forță de muncă și capital. Înmulțirea pieselor de aur nu va scoate la iveală aceste resurse. Putem să ne *simțim* pe moment de două ori mai bogați, dar e limpede că n-am făcut altceva decât să *diluăm* oferta de monedă. Pe măsură ce lumea se grăbește să-și cheltuiască avuția de curând descoperită, prețurile, în mare, se vor dubla – sau, cel puțin, vor crește până când cererea va fi satisfăcută, și banii nu mai licitează reciproc pentru bunurile existente.

În acest mod vedem că, deși o creștere a ofertei de monedă, la fel cu creșterea ofertei oricărui alt bun, duce la scăderea prețului, modificarea aceasta *nu conferă – spre deosebire de celelalte bunuri – un beneficiu social.* Comunitatea, în întregul ei, nu a devenit

mai bogată. Dacă bunuri de consum sau de capital nou produse contribuie la ridicarea nivelului de trai, banii noi măresc doar prețurile – altfel spus, își diluează propria putere de cumpărare. Explicația acestei nedumeriri stă în faptul că *moneda este utilă numai datorită valorii sale de schimb.* Celelalte bunuri au diverse utilități „reale", astfel încât printr-o sporire a ofertei lor se satisfac mai multe nevoi ale consumatorilor. Banii sunt utili numai pentru schimburile viitoare; utilitatea lor stă în valoarea lor de schimb sau „puterea lor de cumpărare". Legea noastră – că o creștere a cantității de bani nu conferă nici un avantaj societății – provine din utilitatea exclusivă a monedei ca mijloc de schimb.

O sporire a ofertei de monedă, prin urmare, nu face decât să dilueze eficacitatea fiecărei uncii de aur în parte; pe de altă parte, o scădere a ofertei de monedă sporește puterea fiecărei uncii de a-și juca rolul. Am ajuns la concluzia uimitoare că *nu are nici o importanță cât de mare sau de mică este cantitatea de monedă*. Orice ofertă va fi la fel de bună ca oricare alta. Piața liberă va face în mod natural ajustarea prin schimbarea puterii de cumpărare sau a eficacității fiecărei unități de aur în parte. E de prisos să intervii pe piață pentru a modifica oferta de bani pe care ea o determină.

În acest moment, adeptul planificării monetare ar putea obiecta: „Foarte bine, admițând că n-are nici un sens să mărești masa monetară, nu e producția de aur o risipă de resurse? N-ar trebui ca guvernul să mențină masa monetară constantă și să împiedice extracția suplimentară?" Acest argument ar putea să pară plauzibil celor care n-au de făcut nici o obiecție de principiu la amestecul guvernului în economie, deși el nu-l va convinge pe apărătorul hotărât al libertății. Numai că obiecția făcută trece cu vederea un element important: aurul nu e doar monedă, ci, de asemenea, inevitabil, *bun*. O ofertă de monedă mai mare poate să nu confere nici un beneficiu *monetar*, dar conferă, cu si-

guranță, un beneficiu *nonmonetar* – adică sporește neîndoielnic cantitatea de aur folosită în consum (podoabe, lucrări dentare ș.a.m.d.) sau în producție (utilizări industriale). Extracția aurului, prin urmare, nu este câtuși de puțin o risipă.

Conchidem, în consecință, că fixarea ofertei de monedă este, ca și în cazul celorlalte bunuri, cel mai potrivit să fie lăsată la latitudinea persoanelor de pe o piață liberă. Pe lângă avantajele generale, economice și morale, ale libertății față de constrângere, nici o cantitate de bani dictată de guvern nu va face ceva în plus, iar piața liberă va fixa producția de aur în conformitate cu capacitatea ei relativă de a satisface nevoile consumatorilor în comparație cu toate celelalte bunuri productive[10].

9
Problema „tezaurizării"

Criticul libertății monetare nu este totuși așa de ușor de redus la tăcere. Mai rămâne de rezolvat, în special, străvechea sperietoare a „tezaurizării". Se evocă cu patos tabloul avarului bătrân și egoist care, fie în mod irațional, fie din motive nu prea curate, îngrămădește aur peste aur în pivniță sau în comoara sa secretă – gâtuind prin acest act fluxul circulației și al comerțului, provocând crize și alte probleme. Oare este tezaurizarea cu adevărat o amenințare?

În primul rând, tot ceea ce s-a întâmplat nu e decât o creștere a cererii de bani a avarului. Drept rezultat, prețurile bunurilor vor scădea, iar puterea de cumpărare a unciei de aur va crește. Societatea nu a pierdut nimic; ea merge mai departe cu o ofertă activă mai mică, formată din uncii de aur mai „puternice".

Chiar în formularea cea mai pesimistă a problemei, prin

[10] Extracția de aur nu este, desigur, mai profitabilă decât alte afaceri; pe termen lung, rata sa de rentabilitate va fi egală cu rata netă a rentabilității din oricare altă ramură.

urmare, nimic rău nu s-a întâmplat, și libertatea monetară nu creează nici o dificultate. Dar problema nu se reduce la aceasta. Pentru că nu e nimic irațional în dorința oamenilor de a avea *mai mulți* sau *mai puțini* bani în deținerile lor de monedă.

Dar să studiem acum mai în detaliu deținerile de monedă. De ce păstrează, la urma urmelor, oamenii bani? Să presupunem că fiecare dintre noi ar fi capabil să previzioneze ce se va întâmpla în viitor cu o precizie absolută. În acest caz, nimeni nu ar mai avea nevoie să păstreze bani la îndemână. Toți ar ști exact cât vor cheltui și de cât venit vor dispune în fiecare moment viitor. Nu e nevoie ca ei să păstreze vreo sumă de bani la dispoziție, ci își vor da cu împrumut aurul în așa fel încât plățile să le parvină în sumele dorite chiar în zilele în care își fac cheltuielile. Dar, bineînțeles, lumea în care trăim e, în mod necesar, una a *incertitudinii*. Oamenii nu cunosc cu precizie ce li se va întâmpla sau care vor fi veniturile sau costurile lor în viitor. Cu cât sunt mai nesiguri și mai temători, cu atât vor fi mai mari deținerile de monedă pe care vor dori să le aibă la îndemână; cu cât vor fi mai siguri, cu atât mai puțini bani lichizi vor păstra la îndemână. Un alt motiv pentru a păstra bani ține tot de lumea reală a incertitudinii. Dacă oamenii se așteaptă ca prețul banilor să scadă în viitorul apropiat, ei își vor cheltui banii acum, când ei sunt mai valoroși, efectuând astfel o „detezaurizare" și reducându-și cererea de bani. Dimpotrivă, dacă se așteaptă ca prețul banilor să crească, vor aștepta un moment ulterior pentru a-și cheltui banii, atunci când ei vor fi mai valoroși, și astfel cererea lor de bani gheață va crește. Cererile oamenilor de a deține monedă, prin urmare, cresc și scad din motive bine întemeiate.

Economiștii se înșeală dacă socotesc că e ceva în neregulă atunci când banii nu se află într-o „circulație" activă, continuă. Banii sunt utili numai datorită valorii lor de schimb, nimic de zis, *dar ei nu sunt utili numai în momentul schimbului*. Acest

adevăr fundamental a fost adesea scăpat din vedere. Banii sunt tot atât de folositori când stau „inactivi" în deținerea de monedă a cuiva, chiar și în „tezaurul" unui avar[11]. Și asta pentru că acei bani sunt păstrați acum în așteptarea unei posibile tranzacții în viitor; ei furnizează proprietarului lor, chiar în momentul de față, valorosul serviciu de a-i permite să facă schimburi în orice moment – prezent sau viitor – dorit de el.

Ar trebui să ne amintim mereu că întregul stoc de aur trebuie să fie cu necesitate în proprietatea cuiva și că, prin urmare, tot aurul trebuie să se afle în deținerile de monedă ale oamenilor. Dacă sunt 3.000 de tone de aur în societate, toate cele trei mii de tone trebuie să fie în posesia unor persoane concrete și păstrate, în orice moment, în deținerile de monedă ale acestor persoane concrete. Suma totală a deținerilor de monedă este întotdeauna identică cu oferta totală de monedă din societate. Ca o ironie, vedem acum că, de n-ar fi fost incertitudinea specifică lumii reale, nu s-ar fi putut ivi nici un sistem monetar! Într-o lume caracterizată prin certitudine, nimeni nu ar fi dispus să dețină bani lichizi, astfel că cererea de bani din societate ar scădea la infinit, prețurile ar atinge cifre astronomice și orice sistem monetar s-ar prăbuși. În loc ca existența deținerilor de monedă să fie un factor supărător și îngrijorător, ce împiedică dezvoltarea economiei monetare, ea este absolut necesară oricărei economii monetare.

Mai mult decât atât, este eronat să spunem că moneda „circulă". Ca toate metaforele împrumutate din științele naturale, ea dă impresia unui fel de proces mecanic, independent de voința omului, care se mișcă cu o anumită viteză a fluxului sau „viteză de circulație". În realitate, banii nu „circulă"; ei sunt, din timp în timp, *transferați* din deținerile de monedă ale unei persoane în

[11] De la ce sumă încolo devine deținerea de monedă a cuiva (o, oarecum, imorală) „tezaurizare", iar omul prudent, un avar? Este imposibil de stabilit vreun criteriu precis: în general, învinuirea de „tezaurizare" înseamnă că *A* păstrează mai mulți bani lichizi decât crede *B* că i-ar fi necesari lui *A*.

cele ale alteia. Existența monedei depinde, repetăm, de disponibilitatea oamenilor de a avea deținere de monedă.

La începutul acestei secțiuni am văzut că „tezaurizarea" nu cauzează nici o pierdere pentru societate. Acum vom vedea că variațiile în prețul banilor generate de modificările cererii de bani produc un beneficiu social pozitiv – la fel de pozitiv ca acela conferit de sporirea ofertei de bunuri și servicii. Am văzut că suma deținerilor de monedă din societate este egală și identică cu oferta totală de monedă. Să presupunem că oferta de monedă rămâne constantă, să zicem la trei mii de tone. Să presupunem acum că, oricare ar fi motivul – poate o teamă mai mare pentru viitor – cererea oamenilor pentru a deține monedă crește. În mod sigur e un beneficiu social pozitiv să satisfaci această cerere. Dar cum poate fi ea satisfăcută, când suma totală de bani trebuie să rămână neschimbată? Pur și simplu astfel: dacă oamenii acordă o valoare mai mare deținerilor de monedă, cererea de bani crește și prețurile scad. În consecință, aceeași sumă totală de deținere de monedă conferă acum o deținere „reală" mai mare, altfel spus, ea este mai mare în raport cu prețurile bunurilor – cu activitatea pe care banii o au de executat. Pe scurt, deținerile efective ale comunității au crescut. Dimpotrivă, o scădere a cererii de monedă va cauza o creștere a cheltuielilor și prețuri mai mari. Dorința comunității de a avea deținere efective de monedă mai mici va fi satisfăcută impunând sumei totale date să facă mai multă treabă.

Prin urmare, în timp ce o schimbare a prețului banilor generată de variații ale ofertei de monedă alterează doar eficacitatea unității monetare și nu conferă nici un beneficiu social, o scădere sau o creștere cauzate de o modificare a *cererii* de a deține monedă conferă *în mod real* un beneficiu social – pentru că ele satisfac o dorință a comunității pentru un raport mai mic sau mai mare al deținerilor de monedă față de activitatea efectuată

de banii lichizi. Pe de altă parte, o *ofertă* sporită de bani *va lăsa nesatisfăcută* cererea comunității de a avea o sumă totală de bani mai *eficace* (în ceea ce privește puterea de cumpărare).

Oamenii vor spune aproape întotdeauna, dacă sunt întrebați, că doresc cât mai mulți bani! Numai că ceea ce doresc ei de fapt nu sunt mai multe unități monetare – mai multe uncii de aur sau „dolari" – ci unități mai *eficace*, adică accesul mai facil la bunurile și serviciile cumpărate cu ajutorul banilor. Am văzut că societatea nu-și poate satisface cererea de a avea mai mulți bani printr-o sporire a ofertei – dat fiind că o ofertă sporită doar va *dilua* eficacitatea fiecărei uncii – și deci banii nu vor fi în mod real mai abundenți decât înainte. Nivelul de trai al oamenilor (cu excepția nevoilor satisfăcute prin utilizarea nonmonetară a aurului) nu se poate ridica prin sporirea extracției de aur. Dacă oamenii doresc uncii de aur mai eficace în deținerile lor de monedă, le pot obține numai printr-o scădere a prețurilor și o sporire a eficacității fiecărei uncii.

10
Să stabilizăm nivelul prețurilor?

Unii teoreticieni pretind că un sistem monetar liber ar fi ineficient, din cauză că nu ar stabiliza „nivelul prețurilor" sau, altfel spus, prețul unității monetare. Moneda, afirmă ei, ar trebui să fie un etalon fix, care nu se modifică niciodată. Prin urmare, valoarea sau puterea ei de cumpărare ar trebui să fie stabilizată. Cum prețul monedei, în mod firesc, va fluctua pe o piață liberă, libertatea trebuie înlocuită printr-un management guvernamental având drept scop asigurarea stabilității[12]. Stabilitatea ar face dreptate, spre exemplu, și debitorilor, și creditorilor, care

[12] Cum va încerca guvernul să se achite de această sarcină, nu ne interesează în acest moment. În esență, stabilizarea presupune modificări ale ofertei de monedă operate prin intervenție guvernamentală.

vor fi siguri că vor primi înapoi dolari sau uncii de aur cu aceeași putere de cumpărare ca și cele date cu împrumut.

Totuși, dacă debitorii și creditorii doresc să se protejeze de variațiile viitoare ale puterii de cumpărare, ei pot face aceasta ușor pe o piață liberă. La încheierea contractelor, ei se pot pune de acord ca rambursarea să se facă printr-o anumită sumă de bani *corectată* cu un anumit indice, convenit de ambele părți, care să reflecte modificarea valorii monedei. Adepții stabilizării susțin de mult asemenea măsuri, dar, lucru curios, tocmai acei debitori și creditori presupuși a beneficia cel mai mult de pe urma stabilității rareori au profitat de oportunitate. Trebuie ca guvernul, în acest caz, să *impună* anumite „beneficii" unor oameni care le-au respins deja în mod voluntar? Aparent, oamenii de afaceri preferă să mizeze, în această lume a incertitudinii iremediabile, pe priceperea lor în a anticipa starea viitoare a pieței. La urma urmelor, prețul monedei nu diferă în nici o privință de celelalte prețuri formate liber pe piață. Ele se pot schimba ca răspuns la modificările survenite în cererea indivizilor; de ce nu și prețul monedei?

Stabilizarea artificială ar distorsiona și obstrucționa, de fapt, în mod serios mecanismul de funcționare al pieței libere. Așa cum am arătat, oamenii ar fi în mod inevitabil frustrați în dorințele lor de a-și modifica deținerile reale de monedă; n-ar mai exista nici o posibilitate de a modifica deținerile de monedă în raport cu prețurile. Mai mult, nivelurile de trai mai bune pentru populație sunt roade ale investițiilor de capital. Productivitatea mai mare tinde să micșoreze prețurile (și costurile) și prin aceasta distribuie fructele liberei întreprinderi întregii comunități, ridicând nivelul de trai al tuturor consumatorilor. Susținerea forțată a nivelului prețurilor împiedică această răspândire a nivelurilor mai bune de trai.

Pe scurt, banii nu sunt o „unitate fixă de măsură". Ei sunt o

marfă ce servește ca mijlocitor al schimburilor. Flexibilitatea valorii sale ca răspuns la cererile consumatorilor este la fel de benefică și la fel de importantă ca orice altă variație a prețurilor formate liber pe piață.

11
Monede coexistente

Până acum am obținut următorul tablou al monedei într-o economie de piață pură: aurul sau argintul ajung să fie folosite ca mijloace de schimb; aurul, bătut ca monedă metalică de firme private concurențiale, circulă după greutate; prețurile fluctuează liber pe piață ca răspuns la cererile consumatorilor și la ofertele de resurse productive. Libertatea prețurilor implică în mod necesar variația nestânjenită a puterii de cumpărare a unității monetare; ar fi imposibil să folosești forța și să intervii în variațiile valorii banilor fără să paralizezi în același timp libertatea prețurilor tuturor bunurilor. Economia liberă ce rezultă din acest tablou *nu* va fi haotică. Dimpotrivă, ea s-ar mișca rapid și eficient pentru a satisface nevoile consumatorilor. Piața monetară poate fi și ea liberă.

Până acum noi am simplificat problema, considerând că numai un singur metal îndeplinește rolul de monedă – în exemplul nostru, aurul. Să presupunem că *două* sau mai multe monede continuă să circule pe piața mondială – spre exemplu, aurul și argintul. Se poate ca aurul să fie monedă într-o anumită zonă, iar argintul în alta, sau ambele pot circula în cadrul aceleiași zone. Aurul, de exemplu, fiind de o valoare mult mai mare decât argintul pe piață, poate fi folosit pentru tranzacții mai importante, iar argintul pentru cele mai mici. Nu va genera existența a două monede un haos de nesuportat? Nu va trebui ca guvernul să intervină și să impună un curs de schimb fix între cele două

(„bimetalism") sau să găsească un mod oarecare de a demonetiza unul din cele două metale (să impună un „etalon unic")?

Se prea poate ca, dacă se dă frâu liber pieței, ea să impună în cele din urmă un singur metal ca monedă. Dar, în secolele din urmă, argintul s-a menținut cu încăpățânare ca un rival serios al aurului. Nu este necesar totuși ca guvernul să intervină și să salveze piața de propria ei nebunie de a păstra două monede. Argintul a rămas în circulație numai și numai pentru că este util (ca monedă divizionară, de exemplu). Argintul și aurul pot circula cu ușurință împreună, și chiar așa s-a întâmplat în trecut. Cererile și ofertele relative ale celor două metale vor determina cursul de schimb dintre ele; și acest curs, *ca orice alt preț*, va fluctua continuu ca răspuns la aceste forțe în mișcare. La un moment dat, de pildă, unciile de argint și cele de aur se pot schimba într-un raport de 16:1, la alt moment de 15:1 etc. Care dintre cele două metale va servi ca unitate de calcul depinde de circumstanțele concrete ale pieței. Dacă aurul va fi moneda de calcul, atunci majoritatea tranzacțiilor vor fi efectuate în uncii de aur, iar unciile de argint se vor schimba la un preț ce fluctuează liber în raport cu aurul.

Ar trebui să fie limpede că cursul de schimb și puterile de cumpărare ale unităților din cele două metale vor tinde întotdeauna să fie proporționale. Dacă prețurile bunurilor sunt de cincisprezece ori mai mari în argint decât în aur, atunci rata de schimb va tinde să se stabilească la 15:1. Dacă nu, va fi profitabil să schimbi o monedă în alta până ce paritatea va fi atinsă. Astfel, dacă prețurile cotate în argint sunt de cincisprezece ori mai mari decât cele cotate în aur, iar cursul argint / aur este de 20:1, oamenii se vor precipita să-și vândă bunurile pe aur, să cumpere argint și apoi să cumpere din nou bunurile cu argintul, obținând un câștig frumos din această operație. Acest proces va restabili rapid „paritatea puterilor de cumpărare" a cursului de schimb;

pe măsură ce aurul se ieftinește față de argint, prețurile în argint ale bunurilor vor urca, iar prețurile în aur ale acelorași bunuri vor coborî.

Piața liberă, pe scurt, constituie în cel mai înalt grad o *ordine*, nu numai când moneda e lăsată liberă, ci chiar și atunci când sunt mai multe monede în circulație.

Ce fel de „etalon" ne va furniza un sistem al libertății monetare? Important este ca etalonul să nu fie impus prin decret guvernamental. Lăsată liberă, piața poate alege ca unică monedă aurul („etalonul aur"), argintul („etalonul argint") sau, poate cel mai probabil, ambele metale la cursuri de schimb ce fluctuează liber („etaloane paralele")[13].

12
Depozitele de bani

Să presupunem deci că piața liberă a ales ca monedă aurul (lăsând din nou la o parte argintul, pentru a nu complica raționamentul). Chiar și când se prezintă sub formă de piese de dimensiuni convenabile, aurul este adesea împovărător și dificil de transportat și utilizat direct în schimburi. Pentru tranzacții de valoare mai mare, este incomod și scump să transporți mai multe sute de pfunzi de aur. Dar piața liberă, mereu gata să satisfacă

[13] Pentru exemple istorice de etaloane paralele, a se vedea W. Stanley Jevons, *Money and the Mechanism of Exchange* (London: Kegan Paul, 1905) p. 88-96, și Robert S. Lopez, „Back to Gold, 1252", *The Economic History Review* (Decembrie, 1956) p. 224. Baterea aurului a fost introdusă în Europa modernă aproape simultan în Genova și Florența. Florența a instituit bimetalismul, pe când „Genova, în conformitate cu principiul restrângerii intervenției statului cât mai mult posibil, nu a încercat să impună o relație fixă între monezile din metale diferite", ibid. Despre teoria etaloanelor paralele, a se vedea Mises, op. cit., p. 179 și urm. Pentru o propunere de adoptare de către Statele Unite a etaloanelor paralele făcută de un oficial al U.S. Assay Office, a se vedea I.W. Sylvester, *Bullion Certificates as Currency* (New York, 1882).

nevoile societății, vine în ajutor. Aurul trebuie, mai întâi, să fie stocat undeva și, așa cum specializarea este cea mai eficientă în alte ramuri de activitate, ea va fi cea mai eficientă și în activitatea de depozitare. Prin urmare, anumite firme vor avea succes pe piață în furnizarea de servicii de depozitare. Unele dintre acestea vor deveni depozite de aur – și se vor ocupa cu stocarea și depozitarea aurului pentru miile de proprietari. Așa cum e cazul cu toate depozitele, dreptul proprietarului asupra bunurilor aflate în stoc este garantat printr-o *chitanță de depozit*, pe care acesta o primește în schimb pentru depunerea în stoc a bunurilor. Chitanța dă dreptul proprietarului de a-și cere înapoi bunurile în orice moment dorește. Acest gen de firme depozitare va câștiga un profit ca orice alt depozit – adică percepând un preț pentru serviciile de depozitare oferite.

Există toate motivele să credem că depozitele de aur sau de bani vor înflori pe piața liberă tot așa cum vor prospera și celelalte firme de depozit. De fapt, depozitarea joacă un rol chiar mai important în cazul banilor. Și asta pentru că toate celelalte bunuri merg la consum și trebuie să părăsească astfel depozitul după un timp, pentru a fi epuizate în producție sau consum. Banii însă, așa cum am văzut, nu sunt, în general, „epuizați" în sens fizic; dimpotrivă, ei sunt utili pentru că pot fi schimbați pe alte bunuri sau pot sta în deținerile de monedă, în așteptarea unor asemenea schimburi în viitor. Mai simplu spus, banii nu sunt atât „consumați", cât pur și simplu transferați de la o persoană la alta.

Dată fiind această situație specială a banilor, dorința de comoditate va face ca *transferul chitanțelor să ia locul transferului de aur propriu-zis*. Să presupunem, de exemplu, că Smith și Jones își stochează amândoi aurul la același depozit. Jones îi vinde lui Smith un automobil pentru o sută de uncii de aur. Ei ar putea încheia tranzacția apelând la acest proces anevoios: Smith dă

înapoi chitanța și își primește aurul, aurul este transportat apoi la Jones, iar Jones face cale-ntoarsă pentru a depune iarăși aurul în depozit. Dar ei vor alege fără îndoială o cale mult mai convenabilă: Smith îi dă pur și simplu lui Jones o chitanță de depozit în sumă de o sută de uncii de aur.

În acest fel, chitanțele de depozit pentru bani ajung din ce în ce mai mult să fie folosite ca *substitute monetare*. Tot mai puține tranzacții se vor încheia prin participarea aurului fizic; în tot mai multe cazuri, în locul lui vor fi utilizate titluri asupra aurului. Pe măsură ce piața se dezvoltă, trei limite vor sta în calea acestui proces de substituire. *Prima* este dată de măsura în care oamenii fac apel la aceste depozite de monedă – numite *bănci* – în loc să utilizeze banii gheață. Bineînțeles, dacă lui Jones, dintr-un motiv oarecare, nu-i place să intre în relație cu o bancă, Smith va fi nevoit să transporte aurul propriu-zis. *A doua* limită este dată de mărimea clientelei *fiecărei bănci*. Cu alte cuvinte, cu cât au loc mai multe tranzacții între clienți ai unor bănci *diferite*, cu atât va trebui transportat mai mult aur. Cu cât sunt mai numeroase schimburile făcute între clienții aceleiași bănci, cu atât va fi mai mică trebuința de a transporta aurul. Dacă Jones și Smith ar fi clienți ai unor depozite diferite, banca lui Smith (sau Smith însuși) va trebui să transporte aurul la banca lui Jones. În *al treilea* rând, clientela trebuie să aibă încredere în onestitatea băncilor lor. Dacă ei află dintr-o dată, spre exemplu, că oficialii băncii au avut un trecut pătat, banca va ieși probabil din afaceri în scurt timp. În această privință, toate depozitele – și toate întreprinderile construite pe bunăvoința clienților – sunt la fel.

Pe măsură ce băncile se înmulțesc și încrederea în ele sporește, clienții pot găsi că e mai avantajos ca în multe cazuri să renunțe la utilizarea chitanțelor ca titluri de proprietate – aceste chitanțe purtând denumirea de *bancnote – și în locul lor să prefere ca titluri asupra aurului conturile scripturale la vedere*. În limbajul

specializat din domeniul monetar, acestea au fost numite *depozite bancare*. În loc să transfere chitanțe de hârtie, clientul are un drept scriptural la bancă; el își efectuează acum schimburile scriind către firma depozitară un ordin de a transfera o parte din suma din cont unei alte persoane. Astfel, în exemplul nostru, Smith va da ordin băncii să transfere dreptul său scriptural asupra celor o sută de uncii de aur lui Jones. Acest ordin scris se cheamă *cec*.

Ar trebui să fie limpede că, din punct de vedere economic, nu există nici o deosebire între bancnotă și depozitul bancar. Amândouă sunt titluri de proprietate asupra aurului depozitat; ambele sunt transferate în mod similar ca substitute monetare și utilizarea amândurora se află sub imperiul acelorași trei limite. Clientul poate să aleagă, după cum găsește că e mai convenabil, dacă să-și păstreze drepturile sub formă de note sau sub formă de depozite[14].

Dar ce s-a întâmplat cu oferta de monedă ca urmare a tuturor acestor operații? Dacă notele de hârtie sau depozitele bancare sunt utilizate ca „substitute monetare", înseamnă aceasta că oferta efectivă de monedă din economie a crescut, chiar dacă stocul de aur a rămas același? Bineînțeles că nu. Și asta deoarece substitutele monetare sunt doar chitanțe de depozit pentru aurul efectiv depus. Dacă Jones depozitează o sută de uncii de aur la o firmă depozitară și primește în schimb o chitanță, această chitanță poate fi folosită pe piață ca bani, dar exclusiv ca un *simbol* mai ușor de mânuit, nu ca un adaos la stocul de aur. Aurul din seif nu mai e de acum parte din oferta efectivă de monedă, ci este păstrat ca *rezervă* pentru chitanță, putând fi reclamat oricând de către proprietar. O extindere sau reducere a utilizării

[14] O a treia formă de substitute monetare sunt *monezile divizionare* (*token coins*) pentru bani de buzunar. Acestea sunt, în fond, echivalente cu notele de bancă, dar „tipărite" pe un metal comun în loc de hârtie.

substitutelor nu exercită, prin urmare, nici o modificare asupra ofertei de monedă. Numai *compoziția* ofertei se schimbă, nu și suma totală. Astfel, oferta de monedă din comunitate poate să fie la început de zece milioane de uncii de aur. Apoi, șase milioane pot fi depozitate la bănci, în schimbul notelor asupra aurului, după care oferta efectivă va fi: patru milioane de uncii de aur și șase milioane ca drepturi de proprietate asupra aurului, sub forma bancnotelor. Oferta totală de monedă a rămas aceeași.

În mod cu totul curios, mulți au argumentat că ar fi imposibil ca băncile să câștige ceva dacă ar fi să funcționeze în acest regim de „rezervă 100%" (chitanțele să reprezinte întotdeauna aur efectiv existent). Și totuși nu există nici o problemă reală aici, după cum nu există nici pentru depozitele pentru alte mărfuri. Aproape toate firmele depozitare păstrează toate mărfurile la dispoziția proprietarilor lor firești (adică 100% rezervă) ca un lucru de la sine înțeles – în fapt, a proceda altfel s-ar socoti drept fraudă sau furt. Profiturile lor provin din taxele pentru serviciile pe care le prestează clienților. Băncile pot percepe în mod similar taxe pentru serviciile efectuate. Dacă se obiectează că clienții nu vor plăti taxele ridicate necesare existenței acestor servicii, aceasta înseamnă că serviciile bancare nu sunt foarte cerute și că utilizarea lor va scădea până la nivelurile pe care consumatorii le vor considera dezirabile.

Am ajuns acum la ceea ce constituie, poate, problema cea mai spinoasă cu care se confruntă un economist care se ocupă cu problemele monedei: o evaluare a „sistemului rezervelor fracționare". Trebuie să ne punem întrebarea: ar fi permisă existența sistemului rezervelor fracționare pe o piață liberă sau ar fi proscrisă ca fraudă? Este un fapt bine cunoscut că băncile rar au funcționat mult timp cu o acoperire de „100%". Cum banii pot să rămână la firma depozitară pe perioade lungi de timp, banca este tentată să folosească o parte din acești bani pentru propriile

ei afaceri – tentată și pentru că, de obicei, oamenilor nu le pasă dacă piesele de aur pe care le primesc înapoi de la firma de depozit sunt aceleași pe care le-au depus. Banca este tentată deci să se folosească de banii oamenilor pentru a câștiga un profit pentru sine.

Dacă băncile dau cu împrumut chiar piesele de aur, chitanțele, evident, sunt acum parțial falsificate. Există acum unele chitanțe neacoperite în aur; într-un cuvânt, banca este efectiv insolvabilă, dat fiind că nu-și poate îndeplini obligațiile asumate dacă i s-ar cere să o facă. Ea nu poate returna clienților proprietatea lor cuvenită, dacă e ca ei toți să dorească acest lucru.

În general, băncile nu împrumută direct aurul, ci emit chitanțe neacoperite sau „pseudo-chitanțe", adică certificate de depozit pentru o cantitate de aur care nu este și nu poate fi acolo. Acestea sunt apoi date cu credit cu un profit. Evident, efectul economic e același: sunt emise mai multe chitanțe de depozit decât aurul existent în seifuri. Banca nu a făcut altceva decât să tipărească chitanțe care nu reprezintă nimic, dar care se presupune că reprezintă 100% din valoarea lor nominală în aur. Pseudo-chitanțele sunt introduse pe piață și utilizate de oamenii neștiutori ca și cele adevărate și măresc astfel oferta efectivă de monedă a țării. Luând exemplul de mai înainte, dacă băncile emit acum două milioane de uncii sub formă de chitanțe false, fără nici o cantitate de aur în spatele lor, oferta de monedă a țării va crește de la zece la douăsprezece milioane de uncii de aur – cel puțin până când șmecheria va fi descoperită și corectată. Există acum, pe lângă cele patru milioane de uncii de aur deținute de public, opt milioane de uncii sub formă de substitute monetare, din care numai șase milioane sunt acoperite în aur.

Emiterea de pseudo-chitanțe, ca și contrafacerea monedelor metalice, este un exemplu de *inflație*, fenomen ce va fi studiat în amănunțime mai târziu. *Inflația* poate fi definită *ca orice creștere*

a ofertei de monedă din economie provenind din alte surse decât sporirea stocului de metal monetar. Băncile cu rezerve fracționare, prin urmare, sunt în mod inerent instituții inflaționiste.

Apărătorii băncilor răspund astfel: băncile își desfășoară activitatea la fel cu celelalte firme – asumându-și riscuri. Evident, dacă toți deponenții și-ar prezenta titlurile spre rambursare, băncile ar da faliment, deoarece certificatele ce trebuie achitate depășesc cantitatea de aur din seifuri. Dar băncile își încearcă pur și simplu norocul – și de obicei în mod justificat – mizând pe faptul că nu toată lumea își va cere aurul. Diferența enormă totuși dintre băncile cu „rezerve fracționare" și orice altă afacere este următoarea: ceilalți întreprinzători își folosesc capitalul lor propriu sau împrumutat în afaceri riscante, iar dacă fac apel la credite promit să plătească la o dată viitoare, având grijă ca la acea dată să aibă la dispoziție suficienți bani pentru a-și îndeplini obligația. Dacă Smith ia cu împrumut 100 de uncii de aur pe un an, va proceda în așa fel încât să aibă 100 de uncii de aur disponibile la acea dată în viitor. Dar banca nu ia cu împrumut de la deponenții ei; ea nu se angajează să le restituie aurul la o anumită dată viitoare. Dimpotrivă, ea promite să achite chitanțele în aur în orice moment, la cerere. Pe scurt, bancnota sau depozitul bancar nu constituie un titlu de împrumut sau datorie; ele sunt chitanțe de depozit emise pe proprietatea altora. Mai mult, când un întreprinzător dă sau ia cu împrumut bani, el nu adaugă la oferta de monedă. Fondurile date cu împrumut sunt fonduri *economisite,* o parte din oferta de monedă existentă fiind transferată de la cel ce economisește la cel ce ia cu împrumut. Emisiunile băncilor, pe de altă parte, sporesc artificial oferta de monedă, pentru că pe piață sunt deversate pseudo-chitanțe.

O bancă, în concluzie, nu își asumă riscul antreprenorial obișnuit. Ea nu își aranjează, ca orice întreprinzător, structura temporală a activelor în raport cu structura temporală a pasi-

velor, adică să caute să aibă suficienți bani, la datele convenite, pentru a-și putea plăti polițele. Dimpotrivă, majoritatea pasivelor lor sunt instantanee, iar activele, nu.

Băncile creează monedă nouă din nimic și nu sunt obligate, asemenea celorlalți, să dobândească bani producând și vânzându-și serviciile. Pe scurt, banca se află *deja* și în orice moment în faliment; dar falimentul este *descoperit* numai când clienții devin bănuitori și declanșează „panici bancare". Nici o altă firmă de afaceri nu experiază un fenomen asemănător „panicii". Nici o altă firmă de afaceri nu poate fi afundată în faliment peste noapte numai pentru că clienții se hotărăsc să intre în posesia proprietății lor legitime. Nici o altă firmă de afaceri nu creează monedă nouă imaginară, care să se evapore la prima încercare mai serioasă.

Efectele economice teribile ale banilor furnizați de băncile cu rezerve fracționare vor fi explorate în capitolul următor. Aici putem trage concluzia că, din punct de vedere moral, un asemenea sistem bancar nu este mai îndreptățit să existe pe o piață liberă decât orice altă formă de furt implicit. E adevărat că bancnota sau depozitul nu au menționate pe ele că instituția depozitară garantează păstrarea unei acoperiri depline în aur la orice moment. Dar banca promite desigur să ramburseze la cerere și, prin urmare, când emite o chitanță contrafăcută, ea comite deja fraudă deoarece devine imediat imposibil pentru bancă să-și onoreze promisiunile și să ramburseze toate notele și depozitele[15]. În consecință, frauda este comisă de îndată ce are loc actul de emitere a pseudo-chitanțelor. *Care* chitanțe anume sunt frauduloase se poate vedea numai *după* ce banca a avut de înfruntat o panică (dat fiind că toate chitanțele arată la fel) și

[15] A se vedea Amasa Walker, *The Science of Wealth*, ediția a treia (Boston: Little, Brown and Co., 1867) p. 139-141; și p. 126-232 pentru o excelentă discuție a problemelor sistemului rezervelor fracționare.

ultimii veniți au rămas cu buzele umflate[16].

Dacă frauda urmează să fie interzisă într-o societate liberă, atunci sistemul rezervelor fracționare ar trebui să aibă aceeași soartă[17]. Să presupunem totuși că frauda și sistemul rezervelor fracționare sunt permise, băncilor cerându-li-se numai să-și îndeplinească obligația de a rambursa aurul la cerere. De îndată ce o bancă se află în imposibilitatea de a face acest lucru, ea intră imediat în faliment. Un asemenea sistem a ajuns să fie cunoscut ca „liberă întreprindere bancară". Vom avea atunci o emisiune frauduloasă masivă de substitute monetare, având ca rezultat crearea artificială de monedă nouă? Mulți sunt de această părere și sunt convinși că „libera întreprindere sălbatică" va produce o umflare astronomică a ofertei de monedă. Dar, dimpotrivă, „libera întreprindere bancară" ar conduce la un sistem monetar mult „mai solid" decât avem azi.

Băncile ar fi constrânse de aceleași trei limite la care ne-am referit mai sus, și constrânse destul de riguros. În primul rând, expansiunea fiecărei bănci va fi limitată de pierderea de aur în favoarea altei bănci. Și asta pentru că o bancă își poate expan-

---

[16] Probabil că un sistem liberal ar considera „recipisele generale de depozit" (care permit proprietarului de depozit să ramburseze orice bun omogen) ca „recipise specifice de depozit", care, asemenea conosamentelor, bonurilor de amanet etc., stabilesc dreptul de proprietate asupra unor obiecte specifice, individualizate. Și aceasta pentru că, în cazul recipiselor generale de depozit, proprietarul depozitului este tentat să trateze bunurile ca pe proprietatea *sa,* în loc să le considere proprietatea clienților. Acest lucru este exact ceea ce băncile au făcut continuu. A se vedea Jevons, op. cit., p. 207-212.

[17] Frauda este un furt *implicit*, întrucât ea înseamnă că un contract nu a fost executat după ce valoarea a fost primită. Pe scurt, dacă *A* îi vinde lui *B* o cutie pe care scrie „fulgi de cereale", iar la deschidere aceasta se dovedește a fi plină cu paie, frauda lui *A* este furtul proprietății lui *B*. În mod asemănător, emiterea de chitanțe de depozit pentru bunuri care nu există, identice cu chitanțele autentice, înseamnă fraudarea acelora care posedă titlurile asupra unor proprietăți inexistente.

da moneda în limitele *propriei* sale clientele. Să presupunem, de pildă, că banca *A*, care are în depozit 10.000 de uncii de aur, emite acum 2.000 de uncii în chitanțe de depozit false și le dă cu împrumut la diferite firme sau le investește în titluri de valoare (*securities*). Debitorul sau deținătorul anterior de titluri de valoare va cheltui moneda nou emisă pe felurite bunuri și servicii. În cele din urmă, banii, mergând din mână în mână, vor intra în posesia unei persoane care este client la *altă* bancă, *B*.

În acest moment, banca *B* va cere băncii *A* să-i ramburseze chitanța în aur, astfel încât aurul poate fi transferat în seifurile băncii *B*. Evident, cu cât clientela fiecărei bănci e mai largă și cu cât sunt mai mulți clienții care tranzacționează între ei, cu atât există o sferă mai largă pentru fiecare bancă de a-și extinde creditul și oferta de monedă. Pentru că, dacă clientela băncii este restrânsă, atunci la puțin timp după emisiunea de monedă artificială, i se va cere să procedeze la rambursare – și, așa cum am văzut, nu are de unde să ramburseze mai mult de o parte din obligațiile asumate. Prin urmare, pentru a evita amenințarea falimentului din această direcție, cu cât va fi mai restrânsă sfera clientelei băncii, cu atât va fi mai mare fracția de aur pe care trebuie să o păstreze ca rezervă și cu atât mai mică va fi expansiunea. Dacă va fi o bancă în fiecare țară, vor exista mult mai multe posibilități pentru expansiune decât dacă ar fi câte o bancă la fiecare două persoane din comunitate. Celelalte condiții rămânând neschimbate, cu cât vor fi mai multe bănci și cu cât vor avea dimensiuni mai mici, cu atât „mai solidă" – și mai sănătoasă din punct de vedere economic – va fi oferta de monedă. În mod similar, clientela unei bănci va fi de asemenea limitată de aceia care nu au legături cu băncile. Cu cât sunt mai mulți cei ce utilizează aurul propriu-zis în loc de moneda bancară, cu atât e mai puțin loc pentru inflația făcută prin bănci.

Să presupunem totuși că băncile formează un cartel și cad de

acord să-și accepte reciproc chitanțele și să nu ceară rambursarea. Și să mai presupunem că moneda bancară este universal utilizată. Mai există vreo limită în calea expansiunii bancare? Da, rămâne piedica pusă de încrederea clienților în bănci. Pe măsură ce creditul și oferta de monedă se tot extind, tot mai mulți clienți își vor face griji în privința reducerii fracției de rezerve. Și, într-o societate cu adevărat liberă, aceia care cunosc adevărul despre insolvabilitatea reală a sistemului bancar vor fi în măsură să formeze Ligi Anti-bănci pentru a-i grăbi pe clienți să-și retragă banii înainte de a fi prea târziu. Într-un cuvânt, ligile al căror scop îl reprezintă grăbirea panicilor bancare sau amenințarea cu formarea lor vor fi capabile să stopeze și să descurajeze expansiunea monetară.

Nimic din discuția de față nu are intenția de a denigra practica generală a *creditului*, care are o funcție însemnată, vitală pe o piață liberă. Într-o operațiune de credit, posesorul banilor (un bun util în prezent) cedează respectiva sumă contra unei promisiuni de plată onorabilă la o anumită dată în viitor (promisiunea de plată fiind un „bun viitor"), iar dobânda aferentă reflectă aprecierea mai mare de care se bucură pe piață bunurile prezente în comparație cu bunurile viitoare. Dar notele de bancă sau depozitele *nu* reprezintă credit; ele sunt chitanțe de depozit, titluri instantanee asupra banilor (de pildă, aurul) din seifurile băncilor. Debitorul face tot ce-i stă în putință pentru a-și plăti datoria când plata ajunge la scadență; bancherul ce operează cu rezerve fracționare nu va putea niciodată să plătească decât mică parte din pasivele asumate.

Ne vom îndrepta atenția, în capitolul următor, către studiul diverselor forme de intervenție guvernamentală în sistemul monetar – cele mai multe dintre ele având drept scop nu reprimarea emisiunii frauduloase, ci, dimpotrivă, eliminarea stavilelor naturale aflate în calea inflației, pe cele întâlnite în acest capitol, precum și altele.

13
Rezumat

Ce am aflat despre felul cum arată o monedă într-o societate liberă? Am aflat că *orice* monedă și-a avut originea și își are cu necesitate originea într-o marfă ce satisface în mod direct o nevoie și care este aleasă de piață ca mijloc de schimb. Unitatea bănească este pur și simplu o unitate de greutate a mărfii-monedă – de obicei un metal, așa cum este aurul sau argintul. În condiții de libertate, care mărfuri vor fi alese să îndeplinească funcția de monedă, formele și dimensiunile monedei, toate sunt lăsate în seama deciziilor voluntare ale persoanelor libere. Baterea privată de monedă, prin urmare, este la fel de legitimă și utilă ca orice altă activitate antreprenorială. „Prețul" banilor este puterea lor de cumpărare în raport cu toate bunurile din economie, iar aceasta este determinată de oferta de bani și de cererea de bani a fiecărui individ. Orice încercare a guvernului de a stabiliza acest preț va intra în conflict cu satisfacerea cererii de monedă a oamenilor. Dacă ei vor considera că e mai potrivit să utilizeze ca monedă mai multe metale, rata de schimb dintre ele va fi determinată pe piață de cererile și ofertele relative și va tinde să fie egală cu raporturile puterilor de cumpărare respective. De îndată ce există o cantitate suficientă de metal pentru ca piața să-l aleagă ca monedă, nici o creștere a acestei cantități nu-i poate îmbunătăți funcția monetară. O creștere a ofertei de monedă nu va face deci decât să dilueze eficacitatea fiecărei uncii de monedă, fără să ajute cu nimic economia. Un stoc mai mare de aur sau de argint satisface totuși mai multe nevoi *non*-monetare (podoabe, utilizări industriale etc.) și este, în consecință, util din punct de vedere social. Inflația (o creștere a cantității de substitute monetare neacoperită de o creștere a stocului de metal) nu este niciodată utilă din punct de vedere social, ci numai îmbu-

nătățește situația unei părți a populației pe seama celeilalte părți. Inflația, fiind o încălcare frauduloasă a proprietății, nu poate exista pe o piață liberă.

În concluzie, libertatea poate gestiona un sistem monetar cu aceeași splendoare cu care gestionează restul economiei. Contrar multor autori, moneda nu are nimic special care să facă necesară o intervenție guvernamentală extinsă. Și aici oamenii își vor acoperi cel mai deplin și cel mai lesnicios toate nevoile lor economice. Pentru monedă, ca și pentru celelalte activități umane, „libertatea este mama, nu fiica ordinii".

III

Moneda și amestecul guvernamental

1
Veniturile guvernului

Guvernele, spre deosebire de toate celelalte organizații, nu-și obțin veniturile din plățile pentru serviciile pe care le furnizează. Prin urmare, guvernele se confruntă cu o problemă economică diferită de a tuturor celorlalți. Persoanele private care doresc să achiziționeze mai multe bunuri și servicii de la ceilalți trebuie să producă și să vândă mai mult din ceea ce aceștia doresc. Guvernele trebuie doar să găsească vreo metodă de a expropria mai multe bunuri fără consimțământul proprietarului.

Într-o economie de barter, funcționarii guvernamentali pot realiza deposedarea de resurse într-un singur mod: punând stăpânire pe bunuri *în natură*. Într-o economie monetară, ei își vor da curând seama că e mai simplu să-și însușească active *monetare* și să folosească apoi acești bani pentru a achiziționa bunuri și servicii pentru guvern sau pentru subvenționarea unor grupuri privilegiate. Acest act de deposedare se numește *impozitare*[1].

[1] Deposedarea directă de bunuri nu este, prin urmare, atât de răspândită azi ca exproprierea prin monedă. Cazuri de deposedare directă ce pot fi întâlnite și azi sunt: deposedarea de pământ în interes public, încartiruirea obligatorie a trupelor într-o țară ocupată și mai ales confiscarea prin forță a capacității de muncă a unei persoane (ca, de exemplu, serviciul militar obligatoriu, obligația de a fi jurat, precum și obligația firmelor de a ține evidența impozitelor și de a le colecta).

Impozitarea totuși este adesea impopulară și, în vremuri mai puțin răbdătoare, a declanșat frecvent revoluții. Apariția banilor, altfel o binefacere pentru rasa umană, a deschis și o cale mai rafinată pentru exproprierea resurselor de către guvern. Pe o piață liberă, banii pot fi dobândiți producând și vânzând bunuri și servicii pe care oamenii le doresc sau prin extracție (o afacere care, pe termen lung, nu e mai profitabilă decât oricare alta). Dar dacă guvernul află modalități de a se lansa în *falsificare* – crearea de monedă nouă din nimic – el va produce rapid banii de care are nevoie, fără să-și mai bată capul cu vânzarea serviciilor sau extracția aurului. El va putea atunci să-și însușească resurse pe ascuns și aproape neobservat, fără a deștepta ostilitatea pe care o dezlănțuie impozitarea. Ba, mai mult, falsificarea produce chiar în victimele sale iluzia paradisiacă a unei prosperități fără precedent.

Falsificarea nu este, evident, decât un alt nume pentru inflație – ambele creând „bani" noi, neacoperiți în aur sau argint, și având mecanisme similare de funcționare. Acum vedem limpede de ce guvernele sunt inerent inflaționiste: pentru că inflația este un mijloc rafinat și eficient ce permite guvernului dobândirea unei părți din resursele comunității, o formă nedureroasă și, de aceea, cu atât mai periculoasă de impozitare.

2
Efectele economice ale inflației

Pentru a cântări efectele economice ale inflației, să vedem ce se întâmplă când un grup de falsificatori se pune pe treabă. Să presupunem că în economie există o masă monetară de 10.000 de uncii de aur și că falsificatorii, de o iscusință ce face imposibilă depistarea lor, introduc încă 2.000 de „uncii". Care vor fi consecințele? Întâi și întâi, falsificatorii vor fi, evident, în câștig. Ei

iau banii nou creați și îi folosesc pentru a cumpăra bunuri și servicii. După cum se spune într-o celebră bandă desenată din *The New Yorker*, înfățișând un grup de falsificatori, aflați într-o solemnă contemplare a „meșteșugelii" lor: „Vânzarea cu amănuntul e gata să încaseze o doză întremătoare!" (aluzie la droguri). Întocmai. Cheltuielile locale, într-adevăr, chiar *încasează* o doză. Banii noi afectează, pas cu pas, tot sistemul economic. Pe măsură ce banii falși se răspândesc, ei determină o creștere a prețurilor – cum am văzut mai înainte, banii suplimentari nu pot decât să dilueze eficacitatea fiecărui dolar. Dar această diluare ia timp și e, prin urmare, neuniformă; în acest interval, unii câștigă, iar alții pierd. Mai pe scurt, falsificatorii și furnizorii lor locali se află în situația de a avea venituri mai mari, înainte ca prețurile bunurilor pe care ei le cumpără să crească. Pe de altă parte însă, cei aflați în zone îndepărtate ale economiei, care nu au intrat încă în posesia monedei adiționale, văd că prețurile bunurilor pe care ei le cumpără cresc înainte ca veniturile lor să crească. Detailiștii de la celălalt capăt al țării, de pildă, vor suferi pierderi. Cei ce intră primii în posesia monedei false câștigă cel mai mult, însă pe seama ultimilor în rând.

Inflația deci nu conferă beneficii sociale generale; în schimb, ea efectuează o redistribuire a avuției în favoarea primilor veniți în lanțul inflaționist, pe seama celor ce intră în cursă cu întârziere. Și inflația este, cu adevărat, o cursă – pentru a vedea cine pune mâna pe banii noi cel mai devreme. Ultimii sosiți – cei ce trebuie să facă față pierderilor – sunt numiți adesea „categorii cu venituri fixe". Preoți, profesori, persoane ce trăiesc din salarii rămân mult în urma altor categorii când e vorba să intre în posesia banilor noi. Cu deosebire în suferință vor fi cei legați prin contracte cu sumă fixă – contracte încheiate în vremea de dinainte de creșterea inflaționistă a prețurilor. Beneficiarii asigurărilor de viață și ai anuităților, oamenii în vârstă ce trăiesc

din pensii, proprietarii de pământ care au încheiat contracte de rentă pe termen lung, deținătorii de obligațiuni și alți creditori, cei ce-și păstrează banii sub formă lichidă, aceștia sunt cei ce vor duce greul inflației. Ei vor fi cei „impozitați"[2].

Inflația are și alte efecte dezastruoase. Ea distorsionează acel element fundamental al economiei noastre: calculul economic. Cum prețurile nu se modifică în mod uniform și cu aceeași rapiditate, devine foarte dificil pentru întreprinzători să deosebească ce e de durată de ce e efemer și să evalueze corect cererea consumatorilor sau costul activităților în care s-au angajat. De exemplu, în contabilitate se obișnuiește să se înregistreze drept „cost" al unui activ suma pe care firma a plătit-o pentru el. Dar dacă intervine un proces inflaționist, costul înlocuirii activului după uzarea lui completă va fi mult mai mare decât cel înregistrat în documentele contabile. Prin urmare, contabilitatea întreprinderii va supraevalua serios profiturile pe perioada inflației – și poate genera chiar consum de capital, lăsând în același timp impresia că investițiile au sporit[3]. În mod asemănător, deținătorii de acțiuni și proprietarii de valori imobiliare vor obține câștiguri (*capital gains*) din creșterea valorii acestor active pe perioada inflației, care nu sunt câtuși de puțin „câștiguri". Și ei pot cheltui o parte din aceste câștiguri fără să-și dea seama că prin acest act își consumă capitalul inițial.

---

[2] A devenit o modă în zilele noastre să se ia în râs grija manifestată de „conservatori" față de „văduvele și orfanii" loviți de inflație. Și totuși aceasta este una din problemele principale care trebuie să ne preocupe. Chiar este „progresist" să jefuiești văduvele și orfanii și să folosești banii obținuți pentru a-i subvenționa pe agricultori și pe salariații din industria de armament?

[3] Această eroare va fi cu atât mai gravă, cu cât firmele lucrează cu un echipament mai vechi și cu cât în ramura respectivă se utilizează mai mult capital. Un număr foarte mare de firme, prin urmare, va intra în aceste ramuri în timpul unei inflații. Pentru o discuție mai detaliată a acestei erori cauzate de concepția contabilă a costului să se consulte W.T. Baxter, „The Accountant's Contribution to the Trade Cycle", *Economica* (Mai, 1955), p. 99-112.

Prin crearea de profituri iluzorii și prin distorsionarea calculului economic, inflația suspendă temporar procesul de selecție efectuat de piața liberă prin penalizarea firmelor ineficiente și premierea celor eficiente. Mai toate firmele vor fi, aparent, prospere. Atmosfera generală a unei „piețe a vânzărilor" va duce la o scădere a calității bunurilor și serviciilor pentru consumatori, deoarece aceștia opun adesea o rezistență mai mică la creșterea prețurilor când ea se manifestă sub forma deteriorării calității[4]. Calitatea muncii depuse va fi și ea în declin în perioadele inflaționiste dintr-un motiv mai greu de sesizat: oamenii se îndrăgostesc de schemele de genul „te uiți și câștigi" („*get-rich-quick*"), ce par a fi la îndemâna lor într-o eră a prețurilor ce cresc la nesfârșit, și disprețuiesc adesea efortul serios. Inflația penalizează de asemenea cumpătarea și încurajează îndatorarea, pentru că orice sumă dată cu împrumut va fi rambursată în dolari cu o putere de cumpărare mai mică decât cei primiți inițial. Tendința, prin urmare, este să te îndatorezi și să dai înapoi mai târziu, și nu să economisești și să dai cu credit. Inflația, în concluzie, diminuează nivelul general de trai chiar în timp ce creează o atmosferă amăgitoare de „prosperitate".

Din fericire, inflația nu poate continua la nesfârșit. Și aceasta pentru că oamenii devin conștienți de această formă de impozitare; ei devin conștienți de micșorarea continuă a puterii de cumpărare a dolarului lor.

La început, când prețurile cresc, oamenii spun: „A, se întâmplă ceva, dar nu e decât o rafală de vânt. O să-mi fac cumpărăturile ceva mai încolo; până atunci, aștept ca prețurile să scadă la loc". Aceasta este atitudinea obișnuită în prima fază a unei inflații. Această părere moderează sporirea prețurilor și ascunde și

[4] În aceste vremuri de urmărire încordată a „indicilor costului vieții" (de tipul celor utilizați la indexarea automată a salariilor), există un imbold puternic de a mări prețurile în așa fel încât modificările să nu fie evidențiate în indice.

mai mult inflația, deoarece astfel cererea de monedă crește. Însă, pe măsură ce inflația își urmează cursul, oamenii încep să-și dea seama că prețurile se duc în sus continuu ca urmare a inflației continue. Acum oamenii își vor zice: „O să cumpăr chiar acum, cu toate că prețurile sunt «mari», că, dacă mai aștept, or să se urce și mai mult". Drept rezultat, cererea de monedă se reduce și prețurile sporesc acum *mai mult*, proporțional, decât creșterea ofertei de monedă. În acest moment, guvernul este adesea chemat „să combată lipsa de bani" cauzată de creșterea accelerată a prețurilor și el expandează masa monetară în ritmuri și mai mari. Curând, țara atinge stadiul „fugii în valori reale" (*crack-up boom*), când oamenii își zic: „Trebuie să cumpăr orice și acum – orice, ca să scap de banii ăștia care se depreciază văzând cu ochii". Oferta de monedă crește amețitor, cererea se prăbușește, iar prețurile ating cifre astronomice. Producția se reduce drastic, pe măsură ce oamenii își petrec din ce în ce mai mult timp căutând modalități de a mai obține ceva pe banii pe care îi au. Sistemul monetar s-a prăbușit, în fapt, complet, iar economia se îndreaptă spre alte monede, dacă acest lucru este posibil – un alt metal, monede străine (dacă inflația s-a produs într-o singură țară) sau chiar o întoarcere la barter. Sistemul monetar s-a prăbușit sub povara inflației.

Această stare de *hiperinflație* ne este cunoscută istoric din *asignatele* Revoluției franceze, continentalii Revoluției americane, dar mai ales din criza germană din 1923 și din experiența prăbușirii monedei chinezești ș.a. după al doilea război mondial[5].

O ultimă acuză adusă inflației constă în faptul că, ori de câte ori moneda nou emisă este mai întâi dată cu împrumut firmelor, inflația generează teribilul fenomen al „ciclului economic". Acest proces tăcut, dar ucigător, rămas nedetectat timp de ge-

[5] Despre exemplul german, a se vedea Costantino Bresciani-Turroni, *The Economics of Inflation* (London: George Allen and Unwin, Ltd., 1937).

nerații funcționează astfel: bani noi sunt emiși de către sistemul bancar, sub protecția guvernului, și împrumutați firmelor. În ochii întreprinzătorilor, fondurile noi par a fi investiții autentice, numai că ele nu provin, ca investițiile de pe piața liberă, din economisirile voluntare. Banii adiționali sunt investiți de oamenii de afaceri în felurite proiecte și plătiți muncitorilor și altor proprietari de factori de producție sub forma unor prețuri și salarii mai mari. Pe măsură ce acești bani se răspândesc gradual în întreaga economie, oamenii tind să restabilească proporția voluntară dintre consum și economii preferată de ei anterior. Pe scurt, dacă oamenii doresc să economisească și să investească aproximativ 20% din veniturile lor și să consume restul, moneda suplimentară creată de bănci și împrumutată firmelor face ca proporția economiilor să pară, la început, mai mare. Când banii cei noi se infiltrează în comunitate, aceasta restabilește proporția anterioară de 20-80, și multe investiții se vădesc a fi nerentabile. Lichidarea investițiilor eronate făcute pe perioada boomului provocat de inflație constituie faza de *depresiune* a ciclului afacerilor[6].

3
Monopolul baterii de monedă

Până să ajungă guvernul să folosească falsificarea pentru a-și suplimenta veniturile, pași mulți și mari trebuie făcuți pe drumul abandonării unei piețe libere. Guvernul nu poate să invadeze pur și simplu o piață liberă funcțională și să-și tipărească propriile bilete de hârtie. Dacă s-ar proceda așa de grosolan, puțini oameni ar accepta banii furnizați de guvern. Chiar și în timpurile moderne, mulți oameni din „țările înapoiate" au refuzat pur

[6] Pentru un tratament mai aprofundat al problemei, a se vedea Murray N. Rothbard, *America's Great Depression* (Princeton: D. Van Nostrand Co., 1963), Part I.

și simplu să primească banii de hârtie și au insistat să efectueze tranzacțiile numai în aur. Intruziunea guvernamentală, prin urmare, trebuie să fie mult mai fină și mai graduală.

Până acum câteva secole nu exista nici o bancă, așa că guvernul nu putea să se folosească de mașinăria bancară pentru a face inflație pe scară mare, așa cum e situația astăzi. Ce-ar fi putut el să întreprindă când numai aurul și argintul erau în circulație?

Primul pas, făcut cu hotărâre de orice guvern în expansiune, a constat în acapararea monopolului absolut al *baterii de monedă*. Acesta era mijlocul indispensabil pentru a controla oferta de monedă bătută. Portretul regelui sau al lordului a fost imprimat pe monezi, și așa s-a răspândit basmul că baterea de monedă este o prerogativă esențială a „suveranității" regelui sau stăpânului domeniului. Monopolul asupra producerii de monedă i-a permis guvernului să furnizeze monezi ale căror valori și dimensiuni erau potrivite cu ceea ce el, și nu publicul, dorea. În consecință, varietatea pieselor de pe piață a fost redusă puternic. Mai mult, monetăria putea acum să perceapă un preț ridicat, cu mult peste costuri („senioraj"), un preț suficient ca să acopere costurile („brasaj") sau să bată moneda fără nici o taxă. Seniorajul era un preț de monopol și impunea o povară suplimentară la transformarea lingourilor în monezi; baterea gratuită, pe de altă parte, încuraja exagerat producerea de monezi din lingouri și-l obliga pe cetățeanul obișnuit să plătească pentru serviciile pe care monetăriile le furnizau altora.

O dată dobândit monopolul baterii de monedă, guvernele au încurajat utilizarea *denumirii* unității monetare, făcând tot ce le stătea în putință ca oamenii să facă deosebire între nume și cantitatea de metal desemnată prin acel nume. Acesta, la rândul său, a fost un pas extrem de important, pentru că elibera guvernul de necesitatea de a rămâne fidel monedei general acceptate pe piața mondială. În loc să folosească aurul sau argintul sub denumirea

de dramuri (*grains*) sau grame, fiecare stat a încurajat utilizarea propriilor denumiri naționale (dolari, mărci, franci, ș.a.m.d.), în interesul, chipurile, al patriotismului monetar. Acest truc a permis apariția instrumentului de căpătâi al falsificării guvernamentale a monedei: reducerea confiscatorie (*debasement*).

4
Reducerea confiscatorie (*debasement*)

Reducerea confiscatorie a fost metoda prin care statul a falsificat tocmai monezile de la a căror producere îndepărtase firmele private, în numele unei temeinice protejări a etalonului bănesc. Uneori, guvernul comitea fraudă obișnuită, amestecând în secret aurul cu un metal comun, rezultând piese cu o proporție mai mică de aur. De cele mai multe ori însă, monetăria topea și bătea din nou toate monezile din ținut, dând înapoi supușilor tot atâtea „lire" sau „mărci", dar o greutate mai mică. Unciile de aur și de argint rămase erau băgate în buzunar de către rege și folosite la acoperirea cheltuielilor sale. În acest fel, guvernul a manipulat și redefinit neîncetat chiar etalonul pe care făgăduise să-l protejeze. Profiturile reducerii confiscatorii erau în mod arogant pretinse drept „senioraj" de către conducători.

Reducerea confiscatorie rapidă și masivă a constituit marca distinctivă a Evului Mediu în aproape orice țară din Europa. Astfel, în anul 1200 d.H., în Franța, moneda numită *livre tournois* a fost definită ca reprezentând nouăzeci și opt de grame de argint fin; pe la 1600 d.H. ea mai avea doar unsprezece grame. Un caz uimitor este cel al *dinarului*, o monedă a sarazinilor din Spania. Atunci când a fost bătut pentru prima oară, la sfârșitul secolului al șaptelea, *dinarul* cântărea șaizeci și cinci de dramuri de aur. Sarazinii erau remarcabil de corecți în chestiunile monetare și, pe la mijlocul secolului al doisprezecelea, *dinarul* avea

încă șaizeci de dramuri. În acel moment, regii catolici au cucerit Spania și, pe la începutul secolului al treisprezecelea, *dinarul* (numit acum *maravedi*) a fost redus la paisprezece dramuri. Curând, moneda de aur a devenit prea ușoară pentru a mai circula și a fost transformată într-o monedă de *argint*, cântărind douăzeci și șase de dramuri. Aceasta, la rândul ei, a fost degradată (*debased*) și, pe la mijlocul secolului al cincisprezecelea, *maravedi* mai avea doar 1,5 dramuri de argint și era din nou prea mică pentru a circula[7].

5
Legea lui Gresham și circulația monetară

A. Bimetalismul

Un guvern impune controale asupra prețurilor în mare măsură pentru a abate atenția publicului dinspre inflația guvernamentală către pretinsele defecte ale pieței libere. Așa cum am văzut, „legea lui Gresham" – faptul că o monedă artificial supraevaluată tinde să scoată din circulație moneda artificial subevaluată – este un exemplu al consecințelor generale ale controlului prețurilor. Guvernul stabilește, de fapt, un preț maxim pentru o monedă în raport cu cealaltă. Prețul maxim provoacă o penurie – dispariție prin export sau tezaurizare – a monedei afectate de prețul maxim (artificial subevaluată) și face ca ea să fie înlocuită din circulație de către moneda cu prețul peste cel de piață.

Am văzut mai înainte cum se desfășoară acest proces în situația în care avem monezi noi și monezi uzate, acesta fiind unul din primele exemple ale modului de operare a legii lui Gresham. După ce au făcut ca prin bani să se înțeleagă nu greutatea, ci simpla denumire, și au bătut monezi standardizate potrivite cu

[7] Despre reducerea confiscatorie, a se consulta Elgin Groseclose, *Money and Man* (New York: Frederick Ungar, 1961), p. 57-76.

propriile lor interese, nu cu cele ale comunității, guvernele au folosit și pentru piesele noi, și pentru cele uzate aceeași denumire, chiar dacă ele erau de greutăți diferite. Drept rezultat, oamenii au tezaurizat sau exportat piesele noi, de greutate standard, și au trecut piesele uzate în circulație, în timp ce guvernele azvârleau blesteme asupra „speculanților", străinilor ori asupra pieței libere în general, pentru o stare cauzată chiar de guvern.

Un caz extrem de important de operare a legii lui Gresham l-a constituit problema perenă a „etalonului". Am văzut că piața liberă stabilește ca etaloane paralele aurul și argintul, fiecare fluctuând liber în raport cu celălalt, în conformitate cu cererile și ofertele de pe piață. Guvernele însă au decis să dea o mână de ajutor pieței, intervenind pentru a „simplifica" lucrurile. Ce simplu și clar ar fi totul, simțeau ele, dacă aurul și argintul ar fi schimbate într-un anumit raport fix, să spunem, de douăzeci de uncii de argint la o uncie de aur! Din acel moment, ambele monede ar putea să circule pentru totdeauna la cursul fix – și, mult mai important, guvernul ar putea să se lepede, în sfârșit, de povara de a se raporta la monedă după greutate în loc de denumire. Să ne închipuim o unitate bănească, „rurul", definită de ruritanieni ca a douăzecea parte dintr-o uncie de aur. Am văzut cât de vital este pentru guvern să determine persoanele din comunitate să privească „rurul" ca pe o unitate abstractă, independentă, având doar o vagă legătură cu aurul. Ce cale mai bună exista pentru a realiza acest lucru decât să faci fix raportul de schimb dintre aur și argint? Acum, „rurul" nu mai e doar a douăzecea parte dintr-o uncie de aur, *ci și* o uncie de argint. Înțelesul precis al cuvântului „rur" – o denumire atașată unei cantități de aur – e acum pierdut, și oamenii încep să se gândească la rur ca la ceva dotat cu o existență proprie, cumva echivalat de guvern, din motive bune și temeinice, cu anumite cantități atât de aur, cât și de argint.

Vedem acum limpede de ce e așa de important să nu botezăm

unciile sau dramurile de aur cu nume patriotice sau naționale. O dată ce o asemenea etichetă înlocuiește unitățile de greutate recunoscute în lume, e mult mai ușor pentru guvern să manipuleze unitatea monetară și să o facă să apară ca o realitate separată. Raportul fixat prin decret între aur și argint, cunoscut sub denumirea de *bimetalism*, s-a achitat de această sarcină cu multă promptitudine. El *nu* și-a îndeplinit totuși celălalt rol: simplificarea sistemului monetar intern. Pentru că, o dată mai mult, legea lui Gresham a intrat în acțiune. În mod obișnuit, guvernul stabilea inițial raportul dintre cele două metale (să zicem 1/20) conform ratei de schimb existente pe piața liberă. Dar raportul de pe piață, ca orice preț care se formează pe piață, se modifică inevitabil de-a lungul timpului, pe măsură ce condițiile cererii și ofertei se schimbă. Pe măsură ce se produc aceste modificări, raportul fix devine nerealist. Schimbarea condițiilor face ca ori aurul, ori argintul să fie supraevaluat. Aurul dispare atunci și merge fie în deținerile de monedă, fie pe piața neagră, fie este exportat, în timp ce argintul este atras din străinătate sau apare din deținerile de monedă pentru a deveni singura monedă de circulație în Ruritania. Timp de secole, toate țările au trebuit să facă față efectelor catastrofale provocate de alternarea bruscă a monedelor metalice. Întâi argintul se revarsă pe piața internă, iar aurul dispare; mai apoi, pe măsură ce raporturile relative de pe piață se schimbă, aurul va fi utilizat, iar argintul va dispărea[8].

În final, după secole obositoare de dezordine bimetalistă, guvernele au ales ca etalon unul din cele două metale, în majoritatea cazurilor, aurul. Argintul a fost coborât la rangul de „monedă divizionară", fiind folosit la producerea de piese de mică valoare, dar nici acelea de greutate corespunzătoare cu valoarea.

[8] Numeroase reduceri confiscatorii s-au săvârșit, de fapt, în secret, în timp ce guvernele pretindeau că nu fac decât să aducă raportul aur-argint mai aproape de realitatea pieței.

(Baterea de monedă divizionară a fost de asemenea monopolizată de guvern și, cum nu era supusă acoperirii depline în aur, a constituit un mijloc de sporire a masei monetare). Interdicția utilizării argintului ca monedă a afectat, cu siguranță, pe mulți oameni care preferau să folosească argint pentru diferite tranzacții. Era ceva adevăr în strigătul de luptă al bimetaliștilor cum că o „crimă la adresa argintului" fusese săvârșită; însă crima fondatoare a constat în impunerea inițială a bimetalismului în locul etaloanelor paralele. Bimetalismul a creat o situație de o dificultate insuportabilă, din care guvernele puteau ieși fie revenind la o libertate monetară deplină (etaloane paralele), fie alegând ca monedă unul din cele două metale (etalonul aur sau etalonul argint). Libertatea deplină în chestiunile monetare, după tot acest răstimp, era considerată absurdă și donquijotească; și astfel a fost adoptat pretutindeni etalonul aur.

B. Puterea liberatorie

Dar cum a fost guvernul în stare să-și impună prețurile-decret asupra ratelor de schimb dintre monede? Printr-un truc cunoscut ca *legislația privind puterea liberatorie*. Banii sunt folosiți ca plată pentru datoriile din trecut, ca și pentru tranzacțiile „cu banii gheață" din prezent. Numele monedei țării jucând acum rolul central în contabilități în locul greutății efective, în contractele încheiate a început să se promită efectuarea plății în anumite sume de „bani". *Legislația puterii liberatorii* dicta care puteau fi acei „bani". În vremea când numai aurul și argintul în forma lor fizică erau desemnate ca „monede cu putere liberatorie", oamenii socoteau că e ceva inofensiv, dar ar fi trebuit să-și dea seama că un precedent periculos în favoarea controlului guvernamental al monedei fusese stabilit. Dacă guvernul rămâne fidel monedei originare, legea dată de el cu privire la puterea

liberatorie este superfluă și deloc necesară.[9] Pe de altă parte, guvernul poate să declare drept monedă liberatorie și o altă monedă de calitate mai proastă ce circulă simultan cu cea inițială. Astfel, guvernul poate decreta că piesele uzate sunt la fel de bune pentru plata datoriilor ca și cele noi sau că aurul și argintul sunt echivalente la raportul de schimb fixat inițial. Legislația privind puterea liberatorie face ca legea lui Gresham să intre în acțiune.

Când legislația puterii liberatorii consacră în acest rol o monedă supraevaluată, ea are încă un efect: favorizează debitorii pe seama creditorilor. Și aceasta pentru că, din acel moment, debitorilor li se permite să-și plătească datoriile într-o monedă mult mai proastă decât cea în care contractaseră împrumutul, iar creditorii sunt astfel escrocați de banii ce le aparțineau de drept. Această confiscare a proprietății creditorilor este totuși numai în avantajul debitorilor actuali; *viitorii* debitori vor fi împovărați de sporirea rarității creditului, generată de amintirea spolierii creditorilor de către guvern.

---

[9] Lord Farrer, *Studies in Currency* 1898 (London: Macmillan and Co., 1898), p. 43:

> Legea obișnuită a contractului asigură tot ce e necesar, fără ca vreo lege să acorde funcții speciale anumitor feluri de monedă curentă. Noi am adoptat ca unitate monetară sovereignul de aur... Dacă eu promit să plătesc 100 de sovereigni, nu e nevoie de nici o lege monetară specială privind puterea liberatorie pentru a spune că sunt obligat să plătesc 100 de sovereigni și că, dacă mi se cere să plătesc 100 de sovereigni, nu mă pot achita de obligație plătind cu altceva.

Despre legislația puterii liberatorii, a se vedea de asemenea Mises, *Human Action* (New Haven: Yale University Press, 1949), p. 432n, p. 444.

6
Recapitulare: Guvernul și circulația monetară

Monopolul baterii de monedă și legislația privind puterea liberatorie au constituit pietrele unghiulare în strădania guvernelor de a-și asigura controlul asupra monedei națiunilor. Pentru a întări aceste măsuri, fiecare guvern a căutat să interzică în interior circulația oricăror monezi bătute de guvernele rivale[10]. Pe teritoriul fiecărei țări puteau fi folosite numai monezile produse de propriul suveran; între țări erau utilizate în schimburi lingouri nemarcate de aur și argint. Aceste măsuri au slăbit și mai mult legăturile dintre diferite părți ale pieței mondiale, continuând separarea unei țări de alta și dislocând diviziunea internațională a muncii. Totuși, moneda solidă nu a lăsat prea mult loc pentru inflația guvernamentală. Existau limite în calea reducerilor confiscatorii pe care guvernele le puteau întreprinde, iar faptul că toate țările utilizau aurul și argintul punea restricții serioase asupra controlului pe care fiecare guvern îl putea exercita pe cuprinsul propriului teritoriu. Cârmuitorii erau încă ținuți în frâu de disciplina impusă de o monedă metalică internațională.

Controlul guvernamental al monedei putea să devină absolut, și falsificarea, necontestată numai o dată cu răspândirea pe scară largă, în secolele din urmă, a substitutelor monetare. Apariția banilor de hârtie și a depozitelor bancare, deși o binefacere pentru economie când sunt deplin acoperite în aur sau argint, a furnizat formula magică ce i-a deschis guvernului drumul spre controlul absolut asupra banilor și, prin ei, asupra întregului sistem economic.

---

[10] Utilizarea monezilor străine a fost predominantă în Evul Mediu, iar în Statele Unite ea s-a prelungit până la mijlocul secolului al nouăsprezecelea.

7
Permisiunea acordată băncilor de a refuza plățile

Economia modernă, ce utilizează pe scară largă serviciile bancare și substitutele monetare, oferă șansa ideală pentru ca guvernul să-și desăvârșească controlul asupra ofertei de monedă și să facă inflație după voie. Am văzut în secțiunea nr. 12 că există trei mari stavile ce limitează puterea oricărei bănci de a face inflație într-un sistem de „liberă întreprindere bancară": (1) dimensiunea clientelei băncii; (2) dimensiunea clientelei întregului sistem bancar, adică măsura în care oamenii folosesc substitutele monetare; și (3) încrederea clienților în băncile lor. Cu cât este mai limitată clientela unei bănci, a sistemului bancar în întregul său și cu cât încrederea clienților e mai slabă, cu atât mai severe vor fi limitele puse inflației în economie. Privilegiile acordate și controlul exercitat de guvern asupra sistemului bancar au acționat în sensul suspendării acestor limite.

Toate aceste stavile, desigur, se sprijină pe o obligație fundamentală: datoria băncilor de a rambursa la cerere pasivele asumate. Am văzut mai sus că nici o bancă funcționând cu rezerve fracționare nu-și poate rambursa toate pasivele; și am mai văzut, de asemenea, că acesta este jocul de noroc în care se angajează toate băncile. Însă este esențial, desigur, pentru orice sistem bazat pe proprietatea privată, ca obligațiile contractuale să fie îndeplinite. Cea mai grosolană cale, prin urmare, pe care guvernul o poate folosi pentru a încuraja inflația este să acorde băncilor privilegiul special de a refuza să-și onoreze obligațiile, continuând să rămână, în același timp, în activitate. În vreme ce toți ceilalți sunt ținuți să-și plătească datoriile sau să dea faliment, băncilor li se acordă permisiunea de a refuza rambursarea chitanțelor emise, silindu-i concomitent pe propriii debitori să plătească în momentul în care creditele acordate ajung la scadență.

Denumirea obișnuită a acestui procedeu este aceea de „suspendare a plăților în monedă metalică". O denumire mai exactă ar fi aceea de „licență pentru furt"; cum altfel putem numi o permisiune guvernamentală de a rămâne în afaceri fără a-ți îndeplini îndatoririle contractuale?

În Statele Unite, suspendarea generalizată a plăților în monedă metalică în perioade dificile pentru bănci a devenit aproape o tradiție. Începutul a fost făcut în timpul războiului din 1812. Majoritatea băncilor din țară erau localizate în New England, dar populația de aici era ostilă intrării Americii în război. Aceste bănci au refuzat să acorde împrumuturi pentru război și, din această cauză, guvernul a luat credite de la bănci nou înființate în alte state. Aceste bănci au emis monedă de hârtie pentru a acorda împrumuturile. Inflația a fost atât de mare, încât ploua cu cereri de rambursare asupra noilor bănci, cereri venite îndeosebi dinspre băncile conservatoare, neexpansioniste din New England, acolo unde guvernul își cheltuise cea mai mare parte din bani pe bunuri necesare pentru război. Urmarea a fost o „suspendare" generalizată în 1814, ce a durat mai mult de doi ani (mult dincolo de sfârșitul războiului); pe parcursul acestei perioade, băncile au înflorit, emițând note fără nici o obligație de a le rambursa în aur sau argint.

Această suspendare a stabilit un precedent pentru crizele economice următoare: 1819, 1837, 1857 ș.a.m.d. Ca rezultat al acestei tradiții, băncile și-au dat seama că nu trebuie să aibă nici o teamă că vor da faliment după o inflație, și acest lucru, bineînțeles, a stimulat inflația și „întreprinderea bancară sălbatică". Acei autori care dau America secolului al XIX-lea drept pildă șocantă de liberă întreprindere bancară nu-și dau seama de importanța acestei scutiri evidente de îndeplinire a obligațiilor contractuale, pe care statele o acordau la fiecare criză financiară.

Guvernele și băncile au convins opinia publică de justețea

acțiunilor lor. Mai mult, oricine încerca să-și recupereze banii pe timp de criză era etichetat ca „nepatriot" și spoliator al semenilor săi, în vreme ce băncile erau adesea ridicate în slăvi pentru scoaterea din dificultăți (*bailout*) a comunității în vremuri nefavorabile, din dragoste de patrie. Mulți oameni totuși erau profund nemulțumiți de întregul procedeu, și din acest sentiment s-a ivit faimoasa mișcare jacksoniană pentru „monedă solidă", care a înflorit înainte de Războiul Civil[11].

În ciuda folosirii lor în Statele Unite, aceste privilegii periodice acordate băncilor nu s-au impus ca politică generală în lumea modernă. Era un instrument nefinisat, prea sporadic (nu putea fi permanent, deoarece puțini ar intra în relații cu bănci care nu-și onorează *niciodată* obligațiile) – și, ceea ce e și mai important, nu oferea guvernului nici un mijloc de a controla sistemul bancar. Ceea ce guvernele doresc, la urma urmelor, nu e inflația de dragul inflației, ci o inflație complet controlată și dirijată de ele. Trebuie eliminat pericolul ca băncile să joace rolul principal în piesa inflației. Și astfel, o metodă infinit mai subtilă, mai fină, cu posibilități de utilizare permanentă a fost ticluită și servită publicului ca semn distinctiv al civilizației înseși – sistemul băncii centrale.

8
Sistemul băncii centrale: Înlăturarea stavilelor din calea inflației

Sistemul băncii centrale este astăzi așezat în aceeași categorie cu instalațiile moderne de apă și canalizare și cu drumurile bune: orice economie care nu îl are este numită „înapoiată", „primitivă", iremediabil neputincioasă a se ridica la înălțimea vremurilor pe

[11] A se vedea Horace White, *Money and Banking*, ediția a patra (Boston: Ginn and Co., 1911), p. 322-327.

care le trăim. Adoptarea de către America a Sistemului Federal de Rezerve (*Federal Reserve System*) – Banca noastră Centrală – în 1913 a fost salutată ca actul final al intrării noastre în rândul națiunilor „avansate".

Băncile centrale se află adesea în proprietatea nominală a unor persoane particulare sau, cum e cazul în Statele Unite, în proprietatea unor bănci private; numai că ele sunt întotdeauna conduse de funcționari numiți de guvern și se comportă ca un braț al guvernului. Acolo unde se află în proprietate privată, ca Banca Angliei la începuturile ei sau Second Bank în Statele Unite, profiturile lor viitoare constituie un imbold suplimentar pentru a face inflație, pe lângă dorința fierbinte a guvernului.

O bancă centrală accede la poziția sa dominantă grație *monopolului emiterii de note* acordat de guvern. Acesta constituie adevărata explicație, prea adesea trecută cu vederea, a puterii sale. Fără nici o excepție, băncilor private li se interzice să se ocupe cu emiterea de note, iar privilegiul este rezervat băncii centrale. Băncile private pot doar să deschidă depozite. Dacă clienții lor doresc vreodată să treacă de la depozite la note, băncile trebuie, în consecință, să se adreseze băncii centrale pentru a le obține. De aici prestigioasa poziție a băncii centrale de „bancă a băncherilor". Ea este o bancă a celorlalte bănci pentru că bancherii sunt forțați să facă afaceri cu ea. Drept rezultat, depozitele bancare au devenit rambursabile nu numai în aur, ci și în notele băncii centrale. Și aceste note noi nu erau doar niște bancnote pur și simplu. Ele erau pasive ale băncii centrale, o instituție investită cu aura maiestuoasă a guvernului însuși. Guvernul, la urma urmelor, numește funcționarii superiori ai băncii și îi coordonează politica cu celelalte politici ale statului. El încasează impozitele în aceste note și le declară ca având putere liberatorie.

Ca o consecință a acestor măsuri, toate băncile din țară au

devenit clienți ai băncii centrale[12]. Aurul s-a revărsat din băncile private în banca centrală, și, în schimb, oamenii s-au ales cu note ale băncii centrale și cu scoaterea din circulație a monezilor de aur. Monezile de aur erau luate în râs de opinia „oficială" ca stânjenitoare, demodate, ineficiente – un idol străvechi, bun doar să le fie pus copiilor sub pernă de Crăciun și cam la asta se reduce tot folosul pe care-l mai poate aduce. Dar cât de sigur, de practic, de eficient e aurul când zace sub formă de lingouri în mărețele tezaure ale băncii centrale! Îmbrobodiți de această propagandă și influențați pe de o parte de comoditatea cu care pot fi mânuite notele, iar pe de alta de acoperirea guvernamentală a acestora, oamenii au început să folosească din ce în ce mai puțin monezile de aur în viața de toate zilele. În mod inevitabil, aurul s-a concentrat în banca centrală, unde, mai „centralizat", a făcut posibilă o inflație de substitute monetare de proporții mult mai mari.

În Statele Unite, Legea Rezervelor Federale (*Federal Reserve Act*) obligă băncile să păstreze o rată minimă de rezerve în raport cu depozitele și, din 1917, aceste rezerve pot consta numai în depozite la Banca Federală de Rezerve (*Federal Reserve Bank*). Aurul înceta să mai facă parte din rezervele legale ale unei bănci.

Tot acest proces a dezvățat publicul de obiceiul de a folosi aurul și a depus tot aurul din comunitate în mâinile deloc blânde ale statului – acolo de unde putea fi confiscat aproape fără nici un efort. Oamenii de afaceri implicați în comerțul internațional utilizau încă lingouri de aur în tranzacțiile lor mai importante, numai că ei reprezentau o parte nesemnificativă din populația cu drept de vot.

Unul din motivele pentru care publicul a putut fi ademenit

[12] În Statele Unite, băncile au fost obligate prin lege să se alăture Sistemului Federal de Rezerve și să-și țină conturile la Băncile Federale de Rezerve. (Acele „bănci regionale" (*state banks*) care nu sunt membre ale Fed își țin rezervele la băncile membre.)

să abandoneze aurul și să treacă la bancnote l-a constituit marea *încredere* pe care toată lumea o avea în banca centrală. Cu siguranță banca centrală, având la îndemână aproape tot aurul de pe un anumit teritoriu și având în spate puterea și prestigiul guvernului, nu putea să dea greș și să intre în faliment! Și este perfect adevărat că nici o bancă centrală din istorie nu a eșuat vreodată. Care să fie cauza? Cauza stă în regula nescrisă, dar foarte limpede că ea *nu are voie* să dea faliment! Dacă guvernele au îngăduit uneori băncilor private să suspende plățile, ne închipuim cu cât mai mult vor fi ele dispuse să îngăduie băncii centrale – propriul său organ – să suspende plățile când aceasta se află în dificultate! Precedentul a fost comis în istoria sistemului băncii centrale, atunci când Anglia a permis Băncii Angliei să suspende plățile spre sfârșitul secolului al optsprezecelea și a îngăduit ca această suspendare să dureze mai mult de douăzeci de ani.

Banca centrală a devenit astfel beneficiara încrederii aproape nelimitate a comunității. În tot acest timp, oamenii nu și-au dat seama că banca centrală a primit încuviințarea să falsifice după voie și totuși să rămână scutită de orice obligație în caz că buna sa credință ar fi pusă la îndoială. Ei au ajuns să vadă în banca centrală pur și simplu o mare bancă națională, ce îndeplinește o funcție publică și protejată de eșec, dat fiind că reprezintă un braț virtual al guvernului.

Banca centrală a purces apoi la încercarea de a extinde această încredere a comunității și la băncile private. Aceasta a fost o sarcină mult mai dificilă. Banca centrală a lăsat să se înțeleagă că va acționa întotdeauna ca un „împrumutător de ultimă instanță" pentru bănci – altfel spus, că banca va fi gata să împrumute bani oricărei bănci în dificultate, mai ales atunci când multe bănci sunt chemate să-și plătească obligațiile.

Guvernele au continuat, de asemenea, să susțină băncile prin descurajarea „panicilor" bancare (adică a situațiilor în care nu-

meroși clienți bănuiesc nereguli și cer înapoierea proprietății). Uneori, ele au permis încă băncilor să suspende plățile, cum s-a întâmplat în „vacanțele" bancare obligatorii din 1933. Au fost votate legi ce interziceau încurajarea în public a panicilor bancare, iar guvernul a desfășurat o întreagă campanie împotriva „egoiștilor" și a tezaurizatorilor de aur lipsiți de patriotism, așa cum a procedat în timpul depresiunii din 1929 din America. Statele Unite și-au rezolvat, în cele din urmă, sâcâitoarea problemă a falimentelor bancare o dată cu adoptarea în 1933 a Legii Asigurării Depozitelor Federale (*Federal Deposit Insurance Act*). Corporația pentru Asigurarea Depozitelor Federale (*Federal Deposit Insurance Corporation*) are la dispoziție doar o proporție neglijabilă de rezerve în raport cu depozitele bancare pe care le „asigură". Însă oamenilor li s-a dat impresia (și una care poate foarte bine să fie corectă) că guvernul federal va fi întotdeauna gata să tipărească suficienți bani pentru a rambursa toate depozitele asigurate. Drept rezultat, guvernul a izbutit să treacă uriașa încredere publică de care se bucura asupra întregului sistem bancar și asupra băncii centrale.

Am văzut că, prin înființarea unei bănci centrale, guvernele au slăbit puternic, dacă nu chiar au eliminat cu totul, două din cele trei stavile principale din calea inflației prin credite bancare. Ce se întâmplă cu cea de-a treia stavilă – problema caracterului limitat al clientelei fiecărei bănci? Înlăturarea acestei stavile este unul din motivele principale ale existenței băncii centrale. Într-un sistem de liberă întreprindere bancară, inflația făcută de fiecare bancă în parte va duce curând la acumularea cererilor de rambursare venite de la celelalte bănci, deoarece clientela fiecărei bănci este extrem de limitată. Dar banca centrală, pompând rezerve în toate băncile, poate veghea ca toate împreună să se angajeze în expansiune și la o rată uniformă. Dacă toate băncile extind creditul, atunci nu există nici o problemă cu rambursarea

între ele, și fiecare bancă descoperă că de fapt clientela ei este țara întreagă. Pe scurt, limitele impuse expansiunii creditului sunt mult lărgite, de la clientela fiecărei bănci la aceea a întregului sistem bancar. Desigur, aceasta înseamnă că nici o bancă nu poate fi mai expansionistă decât dorește banca centrală. Astfel, guvernul a dobândit, în sfârșit, puterea de a controla și dirija inflația făcută prin sistemul bancar.

Pe lângă înlăturarea stavilelor puse inflației, acțiunea de întemeiere a unei bănci centrale are și un efect inflaționist direct. Înainte ca banca centrală să apară, băncile își țineau rezervele în aur; acum, aurul curge spre banca centrală în schimbul depozitelor la bancă, depozite ce constituie acum rezerve pentru băncile comerciale. Dar banca însăși păstrează doar o rezervă fracționară din aur în raport cu pasivele proprii! Prin urmare, acțiunea de întemeiere a unei bănci centrale multiplică puternic potențialul inflaționist al țării.[13]

9
Sistemul băncii centrale: Dirijarea inflației

Concret, ce face banca centrală pentru a-și îndeplini sarcina de a reglementa băncile private? Controlează „rezervele" băncilor – depozitele acestora aflate la banca centrală. Băncile obișnuiesc să păstreze o anumită rată a rezervelor în raport cu totalul pasivelor exigibile la cerere, dar în Statele Unite controlul guver-

[13] Înființarea Fed a sporit în acest mod de trei ori puterea expansionistă a sistemului bancar al Statelor Unite. Sistemul Federal de Rezerve a redus de asemenea media rezervelor legale obligatorii ale tuturor băncilor de la 21% în 1913 la 10% în 1917, dublând iarăși potențialul inflaționist – rezultând o inflație combinată potențială de șase ori mai mare. A se vedea Chester A. Phillips, T.F. McManus și R.W. Nelson, *Banking and the Business Cycle* (New York: The Macmillan Co., 1937), p. 23ff.

namental este ușurat prin impunerea unei rate minime legale asupra băncii. Banca centrală poate deci stimula inflația vărsând rezerve în sistemul bancar și, de asemenea, micșorând rata rezervelor, permițând astfel o expansiune a creditului bancar la scară națională. Dacă băncile păstrează o rată rezerve:depozite de 1:10, atunci „rezerve excedentare" (cele peste rata obligatorie) în valoare de 10 milioane de dolari vor face posibilă și vor încuraja o inflație bancară națională de 100 de milioane. Deoarece băncile profită de pe urma expansiunii creditului, iar guvernul le-a făcut aproape imune la faliment, ele se vor strădui în mod normal să dea cu credit toate rezervele disponibile, până la maximul admis.

Banca centrală suplimentează cantitatea de rezerve bancare cumpărând active de pe piață. Ce se întâmplă, de exemplu, dacă banca achiziționează un activ (orice activ) de la domnul Jones, activ evaluat la 1.000 de dolari? Banca centrală îi scrie domnului Jones un cec în valoare de 1.000 de dolari pentru a-i plăti activul respectiv. Banca centrală nu ține conturi personale, așa că domnul Jones ia cecul și-l depune la banca sa. Banca lui Jones creditează contul acestuia cu 1.000 de dolari și prezintă apoi cecul la banca centrală, care trebuie să crediteze banca cu o sumă suplimentară de 1.000 de dolari la rezerve. Acești 1.000 de dolari rezerve permit o expansiune multiplă a creditului bancar, în special dacă sunt vărsate în acest fel rezerve suplimentare în multe bănci din țară.

Dacă banca centrală cumpără un activ direct de la o bancă, atunci rezultatul este și mai clar; banca își sporește rezervele, și o bază pentru o expansiune multiplă a creditului este formată.

Fără îndoială, activul favorit achiziționat de banca centrală au fost titlurile guvernamentale. În acest fel, guvernul își creează o piață pentru propriile sale titluri. El poate să umfle cu ușurință oferta de monedă emițând noi obligațiuni și ordonând

apoi băncii centrale să le cumpere. Adesea, banca centrală caută să mențină prețul de piață al titlurilor guvernamentale la un anumit nivel, dând naștere prin aceasta unui flux de titluri către bancă și unei inflații consecutive perpetue.

Pe lângă cumpărarea de active, banca centrală dispune și de o altă posibilitate de a crește rezervele băncilor: dând cu împrumut rezerve. Rata pe care banca centrală o percepe pentru acest serviciu poartă numele de „rată a rescontului". Este limpede că rezervele luate cu împrumut nu sunt la fel de bune, din punctul de vedere al băncilor, ca rezervele care sunt în întregime ale lor, deoarece acum există o presiune pentru a fi rambursate. Modificările ratei rescontului beneficiază de multă publicitate, însă ele sunt în mod evident de mică însemnătate în comparație cu modificările cantității de rezerve bancare și ale ratei rezervelor obligatorii.

Când banca centrală vinde active băncilor sau publicului, ea diminuează rezervele bancare și dă naștere unei presiuni în direcția contracției creditului și a deflației – scăderii – masei monetare. Am văzut totuși că guvernele sunt inerent inflaționiste; istoric, acțiunile deflaționiste întreprinse de guvern au fost neglijabile și trecătoare. Se uită mereu un lucru: deflația poate să aibă loc numai după o inflație anterioară; singure pseudo-chitanțele, și nu monezile de aur, pot fi retrase și lichidate.

10
Abandonarea etalonului aur

Crearea sistemului băncii centrale înlătură stavilele existente în calea expansiunii creditului bancar și pune în funcțiune mașinăria inflaționistă. Ea nu înlătură totuși toate restricțiile. Rămâne încă nerezolvată problema băncii centrale înseși. Cetățenii pot, cel puțin teoretic, să declanșeze o panică și asupra băncii cen-

trale, dar acest lucru e foarte puțin probabil. O amenințare mai serioasă constă în pierderea aurului în favoarea națiunilor străine. Așa cum expansiunea unei bănci duce la pierderea aurului în favoarea clienților altei bănci, neexpansioniste, tot așa expansiunea monetară într-o țară generează o pierdere de aur în favoarea cetățenilor altor țări. Țările care sunt mai expansioniste sunt în pericol de a pierde aur, iar băncile lor se confruntă cu cereri masive de rambursare a aurului. Acesta a fost modelul ciclic clasic pentru secolul al nouăsprezecelea: banca centrală a unei țări genera expansiunea creditului bancar; prețurile creșteau și, pe măsură ce banii noi mergeau de la clientela internă spre cea externă, străinii insistau din ce în ce mai mult să li se ramburseze în aur substitutele de hârtie. În final, banca centrală era nevoită să se oprească și să impună o contracție a creditului pentru a salva etalonul monetar.

Există o singură cale prin care rambursarea către străinătate poate fi ocolită: cooperarea între băncile centrale. Dacă toate băncile centrale cad de acord să facă inflație cam în același ritm, atunci nici o țară nu va pierde aur în favoarea alteia și întreaga lume se va putea angaja într-o expansiune aproape nelimitată. Cum însă fiecare guvern este grijuliu să-și păstreze propria putere și sensibil la feluritele cereri ale grupurilor de presiune, o asemenea cooperare „în pas de gâscă" s-a dovedit până acum aproape imposibilă. Unul dintre cele mai reușite demersuri în acest sens a fost acordul Sistemului Federal de Rezerve de a promova inflația internă în anii ,20 pentru a ajuta Marea Britanie și a o împiedica să piardă aur în favoarea Statelor Unite.

În secolul al douăzecilea, guvernele, ori de câte ori s-au confruntat cu cereri masive de aur, în loc să treacă la deflație sau să-și limiteze inflația internă, au „abandonat" pur și simplu etalonul aur. Acest lucru, desigur, e o garanție în plus că banca centrală nu va eșua, deoarece notele sale devin acum moneda etalon.

Pe scurt, guvernul a refuzat în final să-și plătească datoriile și a absolvit în mod virtual sistemul bancar de această obligație oneroasă. Pseudo-chitanțele pentru aur fuseseră emise la început fără nici o acoperire, iar apoi, când ziua judecății s-a apropiat, falimentul a fost cu nerușinare desăvârșit prin eliminarea, pur și simplu, a rambursării în aur. Separarea de aur și argint a feluritelor denumiri ale monedelor naționale (dolar, liră, marcă) este acum completă.

La început, guvernele au refuzat să admită că aceasta ar reprezenta o măsură permanentă. Ele vorbeau despre „suspendarea plăților în monedă metalică" și era întotdeauna de la sine înțeles că, o dată ce războiul sau altă „situație excepțională" va lua sfârșit, guvernul se va achita din nou de obligațiile sale. Când Banca Angliei a abandonat aurul, la sfârșitul secolului al optsprezecelea, ea a continuat să rămână în această stare douăzeci de ani, dar întotdeauna se subînțelegea că plățile în aur vor fi reluate după ce războaiele cu Franța vor fi luat sfârșit.

„Suspendările" temporare totuși constituie calea minimei rezistențe către repudierea totală. Etalonul aur, la urma urmei, nu e un robinet pe care să-l închizi sau să-l deschizi după cum dictează bunul plac al guvernului. O chitanță pentru aur ori este rambursabilă, ori nu este; de îndată ce rambursarea este suspendată, etalonul aur devine el însuși o parodie.

Un alt pas pe calea distrugerii lente a monedei de aur a fost crearea „etalonului aur-lingouri". În acest sistem, moneda curentă (*currency*) nu mai este rambursabilă în monezi; ea poate fi rambursată numai în drugi de aur, de mare valoare. Aceasta, în fapt, restrânge rambursarea în aur la o mână de oameni de afaceri specializați în comerț internațional. Nu mai există un adevărat etalon aur, dar guvernele își pot încă proclama atașamentul față de aur. „Etaloanele aur" europene din anii ,20 ai secolului

nostru erau toate pseudo-etaloane de acest fel.[14]

În final, guvernele au „abandonat aurul" în mod oficial și deplin, într-o furtună de calomnii la adresa străinilor și a „tezaurizatorilor de aur lipsiți de patriotism". Hârtia guvernului devine acum etalonul monetar *discreționar* (*fiat money standard*). Uneori, hârtia ministerului de finanțe, nu aceea a băncii centrale, a jucat rolul de monedă discreționară, îndeosebi înainte de dezvoltarea sistemului băncii centrale. Continentalii americani, bancnotele „greenbacks", notele confederate din perioada Războiului Civil, *asignatele* franceze erau toate monede curente discreționare emise de ministerele de finanțe. Însă, că e ministerul de finanțe, că e banca centrală, efectul emisiunilor de monedă discreționară este același: etalonul monetar se află acum la discreția guvernului, iar depozitele bancare sunt rambursabile doar în hârtia guvernului.

11
Moneda discreționară și problema aurului

Când o țară abandonează etalonul aur și adoptă etalonul discreționar (*fiat standard*), ea își sporește numărul de monede existente. Pe lângă monedele-mărfuri, aurul și argintul, înfloresc acum monede independente, dirijate de fiecare guvern ce impune prin constrângere regimul monedei discreționare. Și întocmai cum aurul și argintul vor avea o rată de schimb pe piața liberă, tot așa piața va stabili rate de schimb pentru toate felurile de monede. Într-o lume a monedelor discreționare, fiecare monedă curentă va fluctua, dacă i se lasă posibilitatea, liber în raport cu toate celelalte. Am văzut că, pentru oricare două monede, rata de schimb se stabilește în conformitate cu paritățile proporțio-

[14] A se vedea Melchior Palyi, „The Meaning of the Gold Standard", *The Journal of Business* (Iulie 1941), p. 299-304.

nale ale puterilor de cumpărare și că acestea, la rândul lor, sunt determinate de cererile și ofertele respective pentru diversele monede. Când o monedă curentă își schimbă caracterul de chitanță pentru aur și devine monedă-hârtie discreționară, încrederea în stabilitatea și calitatea ei este zdruncinată, și cererea pentru acea monedă intră în declin. Mai mult, din momentul în care este ruptă de aur, cantitatea sa, ce depășește cu mult acoperirea anterioară în aur, devine acum evidentă. Cu o ofertă mai mare decât cantitatea anterioară de aur și cu o cerere mai mică, puterea ei de cumpărare și, în consecință, cursul de schimb se depreciază rapid în raport cu aurul. Și cum guvernul este inerent inflaționist, moneda discreționară se va deprecia constant o dată cu trecerea timpului.

O asemenea depreciere pune într-o postură foarte proastă guvernul – și îi afectează negativ pe cetățenii care încearcă să importe bunuri. Prezența aurului în economie este asemenea unui deget ce arată neîncetat spre proasta calitate a banilor de hârtie ai guvernului și se constituie într-o amenințare continuă ca înlocuitor potențial al acestor bani în postura de monedă a țării. În ciuda faptului că guvernul oferă monedei discreționare suportul imensului său prestigiu și în ciuda legilor privind puterea liberatorie, monezile de aur aflate în mâinile oamenilor vor sta iar și iar ca un reproș și ca o amenințare la adresa controlului exercitat de guvern asupra monedei țării.

În timpul primei depresiuni americane, între 1819 și 1821, patru state vestice (Tennessee, Illinois, Kentucky și Missouri) au înființat bănci de stat cu dreptul de a emite monedă-hârtie discreționară. Ele erau sprijinite prin măsuri privind puterea liberatorie pe teritoriul respectivelor state și, în unele cazuri, prin interdicții legale contra deprecierii notelor. Și totuși, toate aceste experimente, născute într-un val de entuziasm, au avut un sfârșit grabnic, deoarece noile hârtii se depreciau fulgerător până la

valori infime. Proiectele au trebuit să fie iute abandonate. Mai târziu, notele „greenbacks" au circulat ca monedă discreționară în Nord în timpul și după Războiul Civil. Totuși, în California, oamenii au refuzat să accepte aceste note și au continuat să folosească aurul ca monedă. Așa cum arăta un eminent economist:

> În California, ca și în alte state, hârtia-monedă avea putere liberatorie și era acceptată ca plată pentru impozite; nu găseai acolo nici urmă de ostilitate sau neîncredere în guvernul federal. Însă exista cu adevărat o atitudine generală [...] în favoarea aurului și împotriva banilor de hârtie [...]. Orice debitor avea dreptul prin lege să-și plătească integral datoriile în hârtia depreciată. Dar dacă făcea așa ceva, era imediat pus în aceeași categorie cu indivizii pătați (creditorul, aproape sigur, avea să-l stigmatizeze public în ziare) și virtual boicotat. În toată această perioadă, hârtia-monedă nu a fost folosită în California. Oamenii din acest stat își încheiau tranzacțiile în aur, deși restul Statelor Unite folosea hârtia-monedă convertibilă.[15]

Guvernelor le-a devenit limpede că nu-și puteau permite să îngăduie oamenilor să dețină în proprietate și să utilizeze efectiv aur. Guvernul nu și-ar fi putut consolida niciodată puterea asupra monedei unei națiuni dacă oamenii, în situații limită, ar fi putut repudia moneda discreționară și alege aurul ca monedă a lor. În consecință, guvernele au scos în afara legii deținerea de aur de către cetățeni. Aurul, cu excepția unei părți nesemnificative îngăduite pentru utilizări industriale și ornamentale, a fost pretutindeni naționalizat. Să ceri înapoierea proprietății abuziv confiscate a comunității e socotit azi un lucru înapoiat și demodat la culme.[16]

---

[15] Frank W. Taussig, *Principles of Economics*, ediția a doua (New York: The Macmillan Company, 1916) I, p. 312. Vezi de asemenea J.K. Upton, *Money in Politics*, ediția a doua (Boston: Lothrop Publishing Company, 1895), p. 69ff.

[16] Pentru o analiză pătrunzătoare a pașilor prin care guvernul american a confiscat aurul populației și a abandonat etalonul aur în 1933, vezi Garet Garrett,

12
Moneda discreționară și legea lui Gresham

O dată moneda discreționară intrată în circulație și aurul scos în afara legii, calea e liberă pentru ca trenul inflației să demareze cu toată viteza, având drept mecanic guvernul însuși. Doar o singură stavilă mai de seamă rămâne: amenințarea finală a hiperinflației, prăbușirea monedei curente. Hiperinflația se produce atunci când oamenii își dau seama că guvernul este pornit fără întoarcere pe calea inflației și hotărăsc să scape de impozitul pe care inflația îl pune asupra resurselor lor, cheltuindu-și banii cât mai repede cu putință, cât mai au încă vreo valoare. Până în momentul în care hiperinflația se pune în mișcare, guvernul poate totuși să manipuleze moneda și să facă inflație netulburat. Însă apar alte dificultăți. Așa cum se întâmplă totdeauna, intervenția guvernamentală destinată rezolvării unei probleme dă naștere la o grămadă de alte probleme, neprevăzute. Într-o lume a monedelor discreționare, fiecare țară își are propria sa monedă. Diviziunea internațională a muncii, bazată pe o monedă internațională, este spartă și țările tind să se transforme în unități autarhice. Lipsa siguranței în domeniul monetar subminează și ea comerțul. Nivelul de trai din fiecare țară scade în urma acestor evenimente. Fiecare țară are cursuri de schimb ce fluctuează liber în raport cu celelalte monede curente. O țară care face inflație mai mult decât celelalte nu mai are a se teme că va pierde aur; dar ea se confruntă cu alte consecințe neplăcute. Cursul de schimb al monedei sale curente scade față de monedele străine. Acest lucru nu este numai ceva ce îi stânjenește momentan, ci chiar îi pune pe gânduri pe cetățeni, care se tem că deprecierea se va accentua. Deprecierea sporește de asemenea semnificativ costurile bunurilor importate, și asta înseamnă enorm pentru

---

The People's Pottage (Caldwell, Idaho: The Caxton Printers, 1953), p. 15-41.

acele țări cu o pondere mare a comerțului internațional în totalul activității economice.

Ca urmare, în anii din urmă, guvernele au făcut pași către abolirea cursurilor de schimb libere. În locul lor, ele au fixat cursuri arbitrare. Legea lui Gresham ne spune exact care va fi rezultatul oricărei asemenea încercări de control arbitrar al prețurilor. Orice curs va fi decretat, el nu poate fi acela care s-ar fi stabilit pe o piață liberă, deoarece acesta nu poate fi determinat decât prin tranzacții continue pe piață. Prin urmare, o monedă va fi întotdeauna artificial supraevaluată, iar cealaltă, artificial subevaluată. În general, guvernele și-au supraevaluat în mod intenționat monedele – din rațiuni de prestigiu, dar și datorită consecințelor ce decurg din această măsură. Când o monedă este supraevaluată prin decret, oamenii se grăbesc să o schimbe pe moneda subevaluată la acel curs chilipir; acest lucru dă naștere unui surplus de monedă supraevaluată și unei penurii de monedă subevaluată. Cursul, într-un cuvânt, este împiedicat să varieze pentru a echilibra piața valutară. În lumea de azi, monedele străine sunt în general supraevaluate în raport cu dolarul. Rezultatul a fost celebrul fenomen al „penuriei de dolari" – o altă ilustrare a funcționării fără greș a legii lui Gresham.

Țările străine, deși se plâng zgomotos de existența unei „penurii de dolari", au fost chiar ele acelea care au cauzat-o, prin propriile lor politici. Este posibil ca aceste guverne să fi privit, de fapt, cu ochi buni această stare de lucruri pentru că (a) ea le oferea o justificare pentru a cere sus și tare un ajutor în dolari americani pentru a „combate penuria de dolari din lumea liberă" și (b) le oferea o justificare pentru a impune restricții la importurile din America. Subevaluarea dolarilor face ca importurile din America să fie artificial ieftinite. Rezultatul: un deficit comercial și îngrijorări în privința afluxului de dolari.[17] Atunci

[17] În ultimii ani, dolarul a devenit supraevaluat în raport cu alte monede și, de aici, afluxul de dolari *din* SUA.

guvernul străin intervine și comunică afectat poporului că este, din nefericire, necesar să raționalizeze importurile: să elibereze licențe pentru importuri și să determine care produse sunt „de strictă necesitate" pentru a fi importate. Pentru a raționaliza importurile, numeroase guverne confiscă rezervele de valută străină ale cetățenilor lor, menținând o evaluare artificial ridicată a monedei interne, prin faptul că-i forțează pe acești cetățeni să accepte mult mai puțini bani decât ar fi putut dobândi pe piața liberă. Astfel, valuta străină, ca și aurul, a fost naționalizată, iar exportatorii, penalizați. În țările unde comerțul exterior e de o importanță vitală, acest „control valutar" guvernamental echivalează cu socializarea de fapt a economiei. Un curs de schimb artificial dă astfel țărilor o justificare pentru a cere ajutor internațional și pentru a impune controale ce au ca rezultat crearea unei economii socialiste.[18]

În prezent, lumea este încurcată într-un talmeș-balmeș haotic de controale valutare, blocuri monetare, restricții asupra convertibilității și sisteme de cursuri multiple. În unele țări, o „piață neagră" a valutelor este oficial încurajată pentru a se cunoaște cursul real și sunt fixate cursuri discriminatorii multiple pentru diferite tipuri de tranzacții. Aproape toate națiunile au adoptat etalonul discreționar, dar nu au avut curajul de a admite acest lucru în mod deschis și astfel proclamă existența unor fantasmagorii de genul „etalonul limitat aur-lingouri". De fapt, aurul este folosit nu ca adevărata definiție a monedei, ci ca un instrument necesar guvernelor, dat fiind că (a) fixarea cursului de schimb al unei monede față de aur facilitează calcularea cursului de schimb al acesteia în raport cu oricare altă monedă; și (b) aurul mai este încă utilizat în tranzacțiile între guverne. Cum cursuri-

[18] Pentru o excelentă discuție a controalelor cursului de schimb și ale devizelor, a se vedea George Winder, *The Free Convertibility of Sterling* (London: The Batchworth Press, 1955).

le de schimb sunt fixe, trebuie ca vreun *alt* element să se modifice pentru a echilibra plățile fiecărei țări, iar aurul este candidatul ideal. Într-un cuvânt, aurul nu mai este moneda lumii întregi; el este acum moneda *guvernelor*, utilizat pentru plățile reciproce.

Evident, visul inflaționiștilor e reprezentat de un fel de monedă de hârtie cu circulație globală, manipulată de un guvern mondial și de o bancă centrală mondială, expandând pretutindeni masa monetară într-un ritm uniform. Acest vis ține încă de un viitor incert, totuși; suntem încă departe de un guvern mondial, iar problemele cu monedele curente pe plan național au fost până acum prea felurite și contradictorii pentru a permite fuzionarea într-o entitate unică. Totuși, lumea a mers continuu în această direcție. Fondul Monetar Internațional, spre exemplu, este în esență o instituție construită pentru a sprijini controlul valutar național în general și subevaluarea externă a dolarului în particular. Fondul cere țărilor membre să-și fixeze cursul de schimb și apoi să constituie un fond comun de aur și dolari, din care să se acorde împrumuturi guvernelor care se trezesc fără monedă solidă.

13
Guvernul și moneda

Mulți oameni cred că piața liberă, în ciuda unor avantaje recunoscute, este un tablou al dezordinii și al haosului. Nimic nu este „planificat", totul se petrece la întâmplare. Cazurile guvernamentale, pe de altă parte, par simple și generatoare de ordine; decretele sunt elaborate și li se dă ascultare. În nici o parte a economiei nu este acest basm mai prezent decât în domeniul monedei. La prima vedere, cel puțin, moneda trebuie supusă unui control guvernamental strict. Dar moneda e sângele vital al economiei; ea este mijlocul prin care se efectuează toate tranzacțiile.

Dacă guvernul dictează în domeniul monetar, el a cucerit deja o poziție cheie pentru exercitarea controlului asupra economiei și a făcut un pas mare către socializarea completă. Am văzut că o piață liberă a banilor, contrar opiniei majorității, nu va fi haotică; ci că, dimpotrivă, ea va fi un model de ordine și eficiență.

Ce am învățat deci despre guvern și monedă? Am văzut că, de-a lungul secolelor, guvernul a invadat, pas cu pas, piața liberă și și-a însușit controlul complet asupra sistemului monetar. Am mai văzut că fiecare nouă intervenție, uneori aparent inofensivă, a dat naștere unor noi intervenții, mai extinse. Am mai văzut și că guvernele sunt inerent inflaționiste, deoarece inflația e un mijloc ispititor de a face rost de venituri pentru stat și pentru grupurile sale privilegiate. Luarea în stăpânire încet, dar sigur, a frâielor sistemului monetar a fost astfel utilizată (a) pentru a face inflație în economie într-un ritm hotărât de guvern și (b) pentru a face loc dirijării în stil socialist a întregii economii.

Mai mult, amestecul guvernamental în sfera banilor nu a adus în lume numai o tiranie greu de descris; a adus, totodată, haos, și nu ordine. El a fragmentat piața mondială, pașnică și productivă, și a fărâmițat-o în mii de bucățele, împiedicând și obstrucționând comerțul și investițiile cu nenumărate restricții, controale, cursuri artificiale, prăbușiri monetare etc. Acest amestec a contribuit și la izbucnirea războaielor, prefăcând o lume a relațiilor pașnice într-o junglă de blocuri monetare conflictuale. Pe scurt, descoperim că și în domeniul banilor, ca și în alte chestiuni, constrângerea aduce cu sine nu ordine, ci conflict și haos.

IV

Prăbușirea monetară a Occidentului

De la scrierea primei ediții a acestei cărți, gropile săpate de adepții intervenției monetare le-au fost de mare folos, după cum era de așteptat, ca să cadă singuri în ele. Criza financiară mondială din februarie-martie 1973, urmată în iulie de prăbușirea dolarului, a fost doar ultima dintr-o serie de crize tot mai dese, ce oferă o ilustrare de manual a analizei făcute de noi asupra consecințelor inevitabile ale intervenției guvernamentale în sistemul monetar. După ce fiecare criză este temporar domolită printr-o soluție de tipul „ajută-mă ca să nu te trag după mine", guvernele occidentale anunță zgomotos că sistemul monetar mondial a fost așezat, de această dată, pe baze solide și că toate crizele monetare au fost soluționate. Președintele Nixon a mers până acolo încât a numit „Acordul Smithsonian", încheiat la 18 decembrie 1971, „cel mai de seamă aranjament monetar din istoria lumii", pentru a vedea cum, în numai un an și ceva, se alege praful de cel mai de seamă acord. Fiecare „soluție" s-a destrămat mai repede decât predecesoarea ei.

Pentru a înțelege haosul monetar în care trăim, e neapărat necesar să schițăm pe scurt evoluția sistemului monetar mondial în secolul al douăzecilea și să vedem cum fiecare pachet de măsuri intervenționiste greșit concepute a fost abandonat din cauza problemelor inerente pe care le-a generat, doar pentru a face loc unei alte reprize de intervenție. Istoria ordinii monetare

mondiale din secolul XX poate fi împărțită în nouă faze. Să le examinăm pe rând.

1
Faza I:
Etalonul aur clasic, 1815-1914

Putem deja să privim înapoi la perioada etalonului aur „clasic", la lumea occidentală a secolului al nouăsprezecelea și a începutului de secol douăzeci ca la adevărata Epocă de Aur în sens metaforic. Lumea adoptase etalonul aur, ceea ce însemna că fiecare monedă națională (dolarul, lira, francul etc.) nu era decât un *nume* pentru o anumită *cantitate* precisă de aur, singura problemă ce dădea bătaie de cap fiind cea a argintului. „Dolarul", de pildă, era definit ca fiind a douăzecea parte dintr-o uncie de aur, lira sterlină, ceva mai puțin de un sfert de uncie ș.a.m.d. Aceasta însemna că „ratele de schimb" dintre diferitele monede naționale erau fixate, nu pentru că ar fi fost arbitrar controlate de guvern, ci în același fel în care o greutate de un pfund este definită ca fiind egală cu 16 uncii.

Etalonul aur internațional însemna că avantajele decurgând din faptul de a dispune de un singur instrument monetar sunt extinse la întreaga lume. Una din cauzele creșterii și prosperității Statelor Unite l-a constituit faptul că noi am avut privilegiul de a utiliza o *singură* monedă pe tot cuprinsul țării. Am avut un etalon aur sau cel puțin un etalon dolar unic în interiorul întregii țări și nu a trebuit să suportăm haosul ce ar fi putut să apară dacă fiecare oraș și fiecare ținut ar fi avut posibilitatea de a emite propria monedă, care ar fluctua apoi în raport cu monedele tuturor celorlalte orașe și ținuturi. Secolul al XIX-lea a fost martorul avantajelor pe care o monedă unică le aduce pentru toată lumea civilizată. Moneda unică a facilitat libertatea comerțului,

a investițiilor și a circulației în toată acea zonă comercială și monetară, având drept rezultat creșterea specializării și a diviziunii internaționale a muncii.

Trebuie accentuat că aurul nu a fost selectat în mod arbitrar de către guverne pentru a juca rolul de etalon bănesc. Aurul se impusese de-a lungul multor secole pe piața liberă ca moneda cea mai bună; ca acea marfă ce oferea instrumentul monetar cel mai stabil și de dorit. Mai presus de orice, oferta de aur și aprovizionarea cu aur depindeau doar de forțele pieței, și nu de voința arbitrară a guvernului având la îndemână tiparnița de bilete.

Etalonul aur internațional asigura un mecanism de piață automat pentru stăvilirea potențialului inflaționist al guvernelor. El asigura de asemenea un mecanism automat de echilibrare a balanței de plăți a fiecărei țări. Așa cum arăta, pe la jumătatea secolului al optsprezecelea, filozoful și economistul David Hume, dacă o națiune (Franța, spre exemplu) își sporește oferta de franci de hârtie, prețurile în franci vor crește; veniturile sporite în franci de hârtie stimulează importurile din străinătate, care sunt de asemenea încurajate și de faptul că prețurile bunurilor importate sunt acum relativ mai mici decât prețurile interne. În același timp, prețurile interne mai mari descurajează exporturile în străinătate, rezultatul este un deficit în balanța de plăți, care trebuie plătit în momentul în care țările străine își încasează aurul în schimbul francilor. Ieșirile de aur semnifică faptul că Franța trebuie, în cele din urmă, să-și contracte masa umflată de franci de hârtie, pentru a împiedica pierderea întregului stoc de aur. Dacă inflația a îmbrăcat forma depozitelor bancare, atunci băncile franțuzești trebuie să-și restrângă creditele și depozitele pentru a evita falimentul care se apropie, pe măsură ce străinii solicită acestor bănci să le ramburseze depozitele. Contracția duce la scăderea prețurilor în interior și generează un excedent al exporturilor, inversând astfel mișcarea de scurgere a aurului,

până când nivelurile prețurilor se egalizează în Franța și în celelalte țări.

Este adevărat că intervențiile guvernelor de dinainte de secolul al nouăsprezecelea au slăbit viteza de reacție a acestui mecanism de piață și au permis apariția unui ciclu economic de inflație și recesiune în cadrul etalonului aur. Aceste intervenții au constat în special în: monopolizarea de către guvern a baterii de monedă, legislația puterii liberatorii, crearea banilor de hârtie și dezvoltarea unui sector bancar inflaționist stimulat de către fiecare guvern în parte. Dar, deși intervențiile au încetinit procesul de reajustare efectuat de piață, aceste reajustări trebuie până la urmă să se producă. Prin urmare, chiar dacă etalonul aur clasic al secolului al nouăsprezecelea nu era perfect și îngăduia perioade de avânt (*boom*) și de lichidare a erorilor (*bust*), el ne-a furnizat totuși de departe cea mai bună ordine monetară pe care a cunoscut-o lumea vreodată, o ordine ce funcționa, care împiedica scăparea de sub control a ciclurilor economice și care a făcut posibilă dezvoltarea liberă a comerțului internațional, a pieței valutare și a investițiilor.[1]

2
Faza a II-a:
Primul război mondial și perioada imediat următoare

Dacă etalonul aur clasic a funcționat așa de bine, atunci de ce s-a prăbușit? S-a prăbușit pentru că oamenii au încredințat guvernelor sarcina de a-și onora promisiunile în domeniul monetar, de a se îngriji ca lirele, dolarii, francii etc. să fie întotdeauna rambursabili în aur, așa cum ele și sistemul bancar controlat de ele se angajaseră. Nu aurul a fost acela care a dat greș; de eșuat

[1] Pentru un studiu recent al etalonului aur clasic și o istorie a fazelor timpurii ale prăbușirii sale în secolul al douăzecilea, vezi Melchior Palyi, *The Twilight of Gold,* 1914-1936 (Chicago: Henry Regnery, 1972).

a eșuat nebunia de a aștepta de la guvern să-și țină promisiunile. Pentru a purta catastrofalul Război Mondial, fiecare guvern a trebuit să-și sporească propria ofertă de monedă de hârtie și depozite neacoperite. Atât de severă a fost această inflație, încât a fost imposibil pentru guvernele angajate în conflict să-și țină promisiunile, și astfel „au abandonat etalonul aur", altfel spus și-au declarat propriul faliment la scurtă vreme după intrarea în război. Toate, cu excepția Statelor Unite, care au intrat târziu în război și nu și-au sporit oferta de dolari suficient pentru a pune în pericol posibilitatea de rambursare. Dar, în afară de Statele Unite, tot restul lumii a trecut prin ceea ce se aclamă acum de către unii economiști ca fiind Nirvana – rate de schimb flotante (acum denumite „cursuri flotante controlate"), devalorizări competitive, blocuri monetare conflictuale, controale valutare, tarife și contingentări la import și dezintegrarea comerțului și a investițiilor internaționale. Lirele, francii, mărcile etc., afectate de inflație, s-au depreciat în raport cu aurul și cu dolarul; haosul monetar se instalase pretutindeni în lume.

În acele vremuri erau, din fericire, foarte puțini economiști care să salute această situație ca pe un ideal în domeniul monetar. Era general recunoscut că faza a doua reprezenta punctul de pornire a dezastrului internațional, și economiștii, împreună cu politicienii, au căutat să găsească modalități de reinstaurare a stabilității și libertății asigurate de etalonul aur clasic.

3
Faza a III-a: Etalonul aur-devize, 1926-1931 (Marea Britanie și Statele Unite)

Cum să revenim la Epoca de Aur? Lucrul cel mai chibzuit ar fi fost să se recunoască faptul că lira, francul, marca etc. se depreciaseră și să se revină la etalonul aur la o paritate modificată:

o paritate care trebuia să recunoască oferta de monedă efectiv existentă și nivelurile actuale ale prețurilor. Lira britanică, de pildă, fusese în mod tradițional definită la o greutate ce o făcea egală cu 4,86 dolari. Spre sfârșitul primului război mondial însă, inflația din Marea Britanie a determinat scăderea lirei până la aproximativ 3,50 dolari pe piața valutară. Alte monede erau în mod similar depreciate. O politică rațională ar fi fost aceea ca Marea Britanie să revină la etalonul aur, la aproximativ 3,50 dolari, iar celelalte țări inflaționiste să urmeze aceeași cale. Faza 1 ar fi putut fi restaurată rapid și fără convulsii. În loc de aceasta, britanicii au luat decizia fatală de a reveni la etalonul aur la vechea paritate de 4,86 dolari.[2] Ea a procedat așa din motive de „prestigiu național" și într-o încercare zadarnică de a recuceri pentru Londra statutul de centru financiar mondial al monedei forte. Pentru a reuși în această eroică nebunie, Marea Britanie ar fi trebuit să se angajeze la o restrângere severă a masei monetare și a prețurilor, pentru că la 4,86 dolari pe liră prețurile exporturilor britanice erau prea mari pentru a fi competitive pe piețele mondiale. Dar deflația era acum exclusă, dat fiind că avântul sindicatelor, sprijinite de un sistem la scară națională de asigurări de șomaj, făcuse ca ratele salariilor să fie rigide la scădere; pentru a contracta masa monetară, guvernul britanic ar fi trebuit să abandoneze extinderea statului bunăstării. În realitate, britanicii doreau să continue să umfle masa monetară și prețurile. Drept rezultat al combinării inflației cu revenirea la o paritate supraevaluată, exporturile britanice au fost descurajate pe tot parcursul anilor douăzeci, iar șomajul a fost sever în toată această perioadă, când majoritatea celorlalte țări treceau printr-un *boom*.

[2] Despre eroarea crucială a britanicilor și despre consecințele ei în provocarea depresiunii din 1929, a se consulta Lionel Robbins, *The Great Depression* (New York: Macmillan, 1934).

Care a fost soluția britanicilor ca să fie și cu „varza unsă, și cu slana-n pod”? Punerea la punct a unei noi ordini monetare internaționale, prin care *celelalte* guverne să fie determinate sau constrânse să facă inflație ori să revină la etalonul aur, la parități supraevaluate ale *propriilor* monede, punând în acest fel piedici exporturilor lor și subvenționând importurile din Marea Britanie. Este exact ceea ce britanicii au făcut, ca putere de prim rang, la conferința de la Genova din 1922, prin crearea unei noi ordini monetare internaționale.

Etalonul aur-devize funcționa astfel: Statele Unite rămâneau la etalonul aur clasic, rambursând dolarii în aur. Marea Britanie și celelalte țări occidentale însă au revenit la un pseudo-etalon aur, Marea Britanie în 1926, iar celelalte țări cam în jurul aceleiași date. Lirele britanice și alte monede nu erau rambursabile în piese de aur, ci doar în lingouri de mari dimensiuni, potrivite doar pentru tranzacțiile internaționale. Aceasta făcea ca cetățenii britanici și alți europeni să nu aibă posibilitatea de a folosi aurul în viața de toate zilele și permitea, în acest fel, o inflație mai mare prin expansiunea substitutelor de hârtie și a depozitelor bancare. Dar lucrurile nu s-au oprit aici, pentru că Marea Britanie își rambursa lirele nu numai în aur, ci și în dolari, iar celelalte țări își rambursau monedele nu în aur, ci în lire. Și majoritatea acestor țări au fost convinse de Marea Britanie să se întoarcă la etalonul aur la parități supraevaluate. Rezultatul a fost construirea sistemelor monetare naționale ca structuri piramidale, piramida americană având la bază aurul, cea britanică, dolarul, iar celelalte monede europene, lirele sterline – acesta era „etalonul aur-devize”, având ca „monede-cheie” dolarul și lira sterlină.

În momentul în care Marea Britanie a început să facă inflație și să aibă deficite în balanța de plăți, mecanismul etalonului aur nu a putut intra în acțiune pentru a pune capăt rapid inflați-

ei britanice. Și acesta deoarece, în loc ca celelalte țări să ceară rambursarea lirelor în aur, ele păstrau lirele și le foloseau ca bază pentru inflație în interior. Și astfel, Marea Britanie și Europa au putut să facă inflație nestânjenite, iar deficitele britanice s-au putut acumula neafectate de disciplina de piață a etalonului aur. Cât despre Statele Unite, Marea Britanie a reușit să le convingă să facă inflație pentru ca ea să nu piardă prea mult din rezervele de dolari sau aur în favoarea SUA.

Ceea ce trebuie reținut despre etalonul aur-devize este că el nu poate dura; nota de plată trebuie până la urmă achitată, dar sub forma unor fenomene dezastruoase, ce vin ca reacție la *boom*-ul prelungit construit pe inflație. Pe măsură ce rezervele de lire sterline se acumulau în Franța, Statele Unite și în alte părți, cea mai neînsemnată scădere a încrederii în șubreda structură inflaționistă, prea rapid și prost construită, trebuia să ducă cu siguranță la prăbușirea generală. Este exact ceea ce s-a întâmplat în 1931; falimentele băncilor expansioniste pretutindeni în Europa și încercarea Franței, cu o monedă relativ solidă, de a-și transforma în aur lirele acumulate au făcut ca Marea Britanie să abandoneze etalonul aur complet. Marea Britanie a fost repede urmată de alte țări europene.

4
Faza a IV-a:
Monede discreționare fluctuante, 1931-1945

Lumea se afla din nou în haosul monetar al primului război mondial, numai că acum păreau să fie puține speranțe pentru o revenire la aur. Ordinea economică internațională se dezintegrase în haosul cursurilor flotante libere și controlate, al devalorizărilor competitive, al controalelor valutare și al barierelor comerciale; războiul economic și monetar internațional între

monede și blocuri monetare se dezlănțuise. Comerțul și investițiile internaționale erau practic înghețate; iar schimburile se desfășurau exclusiv prin intermediul acordurilor de barter administrate de guverne, aflate într-o stare de rivalitate și conflict reciproc. Secretarul de stat american, Cordell Hull, a arătat în repetate rânduri că aceste conflicte economice și monetare din anii '30 au constituit cauza principală a celui de-al doilea război mondial[3].

Statele Unite au mai rămas în regimul etalonului aur pentru încă doi ani, iar apoi, în 1933-1934, au abandonat etalonul aur clasic într-o încercare zadarnică de a ieși din depresiune. Cetățenilor americani nu li se mai rambursau dolarii în aur și chiar li se interzicea să dețină aur, fie în țară, fie în depozite în străinătate. Dar Statele Unite au rămas și după 1934 într-o formă nouă și ciudată de etalon aur, în care dolarul, redefinit acum ca 1/35 dintr-o uncie de aur, era rambursabil în aur pentru guvernele și băncile centrale străine. Mai mult, haosul monetar din Europa a făcut ca aurul să se scurgă către singurul refugiu monetar relativ sigur, Statele Unite.

Haosul și războiul economic scăpat de sub control din anii '30 ne arată un lucru important: eroarea *politică* gravă (pe lângă punctele economice controversate) existentă în programul monetar pentru cursuri de schimb flotante ale monedelor discreționare, propus de Milton Friedman și Școala de la Chicago. Și aceasta deoarece ceea ce adepții lui Friedman ar întreprinde – *în numele pieței libere* – nu e altceva decât tăierea completă a oricărei legături cu aurul, depunerea controlului absolut asupra fiecărei monede naționale în mâinile guvernului central, care emite hârtia discreționară ca monedă cu putere liberatorie – *și*

[3] Cordell Hull, *Memoirs* (New York, 1948) 1, p. 81. Vezi de asemenea Richard N. Gardner, *Sterling-Dollar Conspiracy* (Oxford: Clarendon Press, 1956) p. 141.

apoi sfătuirea fiecărui guvern de a permite monedei sale să fluctueze liber în raport cu toate celelalte monede discreționare, precum și de a se abține de la inflaționarea excesivă a monedei sale. Eroarea politică gravă constă în faptul că se încredințează controlul total asupra ofertei de monedă Statului-națiune și a spera și a aștepta apoi ca statul să se abțină de la utilizarea acestei puteri. Și cum puterea tinde întotdeauna să fie utilizată, inclusiv puterea de a falsifica legal, atât naivitatea, cât și natura etatistă a acestui tip de program ar trebui să fie extrem de evidente.

Și astfel, experiența dezastruoasă a fazei a patra, lumea anilor '30, a monedei discreționare de hârtie și a războiului economic, a determinat autoritățile americane să adopte drept țintă economică majoră după al doilea război mondial restaurarea unei ordini monetare internaționale viabile, o ordine pe care să poate fi clădită o renaștere a comerțului mondial și în care fructele diviziunii internaționale a muncii să poată fi culese din nou.

5
Faza a V-a: Bretton Woods și noul etalon aur-devize, 1945-1968 (Statele Unite)

Noua ordine monetară internațională a fost concepută și mai apoi pusă în practică de către Statele Unite la o conferință monetară internațională desfășurată la Bretton Woods, în New Hampshire, pe la mijlocul anului 1944, și ratificată de Congres în iulie 1945. Deși sistemul de la Bretton Woods a funcționat mult mai bine decât dezastrul din anii '30, mecanismul său de funcționare nu era decât o reînviere a regimului inflaționist al etalonului aur-devize din anii '20 și – ca și în anii '20 – prăbușirea sa era doar o chestiune de timp.

Noul sistem era, în esență, etalonul aur-devize al anilor '20,

dar acum dolarul elimina nemilos lira sterlină din poziția de „monedă-cheie". Acum dolarul, depreciat la 1/35 dintr-o uncie de aur, urma să fie *singura* monedă-cheie. O altă diferență față de anii '20 era aceea că dolarul nu mai era rambursabil în aur cetățenilor americani; sistemul din anii '30 era perpetuat, cu dolarul rambursabil în aur *numai* către guvernele și Băncile Centrale străine. Nici unei persoane private, ci doar guvernelor urma să li se acorde privilegiul de a li se rambursa dolarii în moneda de aur internațională. Sistemul de la Bretton Woods funcționa după cum urmează: Statele Unite construiau o structură piramidală de dolari (în monedă de hârtie sau depozite bancare) deasupra ofertei de aur, dolarii putând fi rambursați în aur numai guvernelor străine; în timp ce toate celelalte guverne păstrau dolarii ca rezerve și își construiau propriile piramide în monedă națională peste acești dolari. Și cum Statele Unite intraseră în perioada postbelică cu un stoc uriaș de aur (în jur de 25 de miliarde de dolari), era loc destul pentru a emite dolari neacoperiți deasupra acestui stoc. Mai mult, sistemul a putut „funcționa" pentru o vreme deoarece toate monedele din lume au intrat în noul sistem la parităților de dinainte de al doilea război mondial, cele mai multe dintre ele fiind puternic supraevaluate din punctul de vedere al monedelor depreciate și afectate de inflație în care erau exprimate. Inflaționata liră sterlină, de exemplu, a revenit la paritatea de 4,86 dolari, deși valora mult mai puțin în termenii puterii de cumpărare pe piață. Dat fiind că dolarul era în mod artificial subevaluat, iar majoritatea celorlalte monede curente supraevaluate în 1945, dolarul a devenit rar, și lumea a suferit de o așa-numită penurie de dolari, pe care contribuabilul american se presupunea că este obligat să o acopere prin ajutoare către străinătate. Pe scurt, excedentul exporturilor de care beneficia dolarul american subevaluat urma să fie parțial finanțat de nefericitul contribuabil american sub forma ajutorului pentru

străinătate.

Fiind loc destul pentru a face inflație înainte ca pedeapsa să vină, guvernul Statelor Unite s-a lansat în politica sa postbelică de inflație monetară continuă, o politică pe care a urmat-o cu mult entuziasm de atunci și până astăzi. Pe la începutul anilor '50, inflația americană continuă a făcut ca lucrurile să înceapă să se schimbe în comerțul internațional. Și aceasta pentru că, în vreme ce Statele Unite inflaționau și expandau moneda și creditul, guvernele principalelor state europene, multe dintre ele aflate sub influența unor consilieri monetari „austrieci", au urmat o politică ce promova o „monedă solidă" (exemple: Germania Federală, Elveția, Franța, Italia). Adepta convinsă a inflaționismului, Marea Britanie, a fost obligată de ieșirile de dolari să-și devalorizeze lira până la niveluri mai realiste (pentru o vreme ea a fost 2,40 dolari). Toate acestea, combinate cu productivitatea crescândă a Europei și mai târziu a Japoniei, au condus la deficite continue ale balanței de plăți a Statelor Unite. Pe măsură ce s-au scurs anii '50 și '60, Statele Unite au devenit tot mai inflaționiste, atât absolut, cât și relativ, față de Japonia și Europa Occidentală. Însă stavila pe care etalonul aur clasic o opunea inflației – și mai ales inflației *americane* – pierise. Cauza stătea în faptul că regulile jocului stabilit la Bretton Woods prevedeau că țările vest-europene trebuiau să tot acumuleze rezerve peste rezerve și chiar să utilizeze acești dolari ca bază pentru expansiunea internă a monedei și a creditului.

Dar, pe măsură ce deceniile cinci și șase se apropiau de sfârșit, țările adepte ale monedei mai solide din Europa occidentală (împreună cu Japonia) au început să resimtă neplăcut faptul de a fi forțate să acumuleze dolari, care erau acum tot mai supraevaluați în loc de subevaluați. Deoarece puterea de cumpărare și, în consecință, adevărata valoare a dolarului scădeau, acesta a devenit tot mai rău văzut de către guvernele străine. Ele erau însă

prinse în acel sistem, care începea să semene tot mai mult cu un coșmar. Reacția americană la doleanțele europenilor, exprimate în primul rând de consilierul principal pe probleme monetare al Franței și al lui DeGaulle, economistul adept al etalonului aur clasic, Jacques Rueff, a fost doar una de desconsiderare și de respingere nervoasă. Economiștii și politicienii americani declarau pur și simplu că Europa este *obligată* să folosească dolarul ca monedă a sa, că ea nu putea întreprinde nimic pentru a-și rezolva problemele tot mai mari și, prin urmare, Statele Unite puteau continua fără grijă să facă inflație, ducând în același timp o politică de „senină nepăsare" față de consecințele monetare pe plan internațional ale propriilor sale acțiuni.

Dar Europa chiar avea opțiunea legală de a i se rambursa dolarii în aur la 35 de dolari pe uncie. Și, pe măsură ce dolarul devenea tot mai supraevaluat față de monedele solide și de aur, guvernele europene au început să-și exercite tot mai mult această opțiune. Stavila etalonului aur își reintra în drepturi; ca urmare, aurul s-a scurs continuu din Statele Unite timp de două decenii după începutul anilor '50, până când stocul de aur al Americii s-a subțiat pe parcursul acestei perioade de la peste 20 de miliarde de dolari la 9 miliarde de dolari. Deoarece cantitatea de dolari se tot umfla pe o bază de aur tot mai subțire, cum puteau Statele Unite să mențină caracterul rambursabil în aur al dolarilor de hârtie – piatra de temelie a sistemului de la Bretton Woods? Aceste probleme nu au încetinit inflația americană continuă a dolarilor și a prețurilor sau politica de „nepăsare senină", toate acestea având ca rezultat, către sfârșitul anilor '60, o acumulare accelerată a nu mai puțin de 80 de miliarde de dolari nedoriți în Europa (cunoscuți sub numele de eurodolari). În încercarea de a stopa rambursarea în aur a dolarilor către Europa, Statele Unite au exercitat o presiune politică intensă asupra guvernelor europene, similară, dar pe o scară mult mai extinsă, cu promisiunea

obținută prin lingușeli de către britanici din partea Franței de a nu cere rambursarea în aur a soldurilor masive de lire sterline până în 1931. Însă legile economice își fac simțită, fie și mai târziu, acțiunea și asupra guvernelor, și acest lucru i s-a întâmplat guvernului îndrăgostit de inflație din Statele Unite spre sfârșitul anilor '60. Sistemul etalonului aur-devize construit la Bretton Woods – salutat în America de cercurile economice și politice conducătoare ca permanent și inexpugnabil – a început să se destrame rapid începând cu 1968.

6
Faza a VI-a:
Destrămarea sistemului de la Bretton Woods, 1968-1971

Pe măsură ce dolarii se acumulau în străinătate, iar afluxul de aur în exterior continua, Statele Unite descopereau că e din ce în ce mai greu să mențină prețul aurului la 35 de dolari uncia pe piețele libere ale aurului de la Londra și Zurich. Treizeci și cinci de dolari uncia constituia cheia de boltă a sistemului și, deși cetățenilor americani li s-a interzis începând cu 1934 să dețină aur în orice parte a lumii, cetățenii altor țări s-au bucurat de libertatea de a deține monezi și lingouri de aur. Prin urmare, o posibilitate pentru europeni de a obține rambursarea dolarilor în aur era aceea de a-și vinde dolarii contra aur la 35 de dolari uncia pe piața liberă a aurului. Deoarece dolarul se deprecia și inflaționa continuu, iar deficitele balanței de plăți ale Americii mergeau înainte, europenii, ca și cetățenii altor țări, au început să-și accelereze vânzările de dolari contra aur. Pentru a păstra dolarul la 35 de dolari uncia, guvernul Statelor Unite era obligat să lase să se scurgă aur din stocul său tot mai firav, pentru a susține acest preț de 35 de dolari la Londra și Zurich.

O criză de încredere în dolar pe piețele libere ale aurului a

determinat Statele Unite să opereze o schimbare fundamentală în sistemul monetar în martie 1968. Ideea era să se împiedice „anarhica" piață liberă a aurului de a mai periclita în viitor aranjamentul de la Bretton Woods. Așa s-a născut „piața aurului cu două niveluri" (*two-tier gold market*). Ideea era că piața liberă a aurului putea exploda; ea era strict izolată de activitatea monetară „reală" din băncile centrale și a guvernelor lumii. Statele Unite nu mai încercau să păstreze prețul de piață al aurului la 35 de dolari. Ele ignorau această piață, și guvernul american a căzut de acord cu toate celelalte guverne să păstreze valoarea dolarului la 35$ uncia pentru totdeauna. Guvernele și băncile centrale din întreaga lume nu mai cumpărau de acum înainte aur de pe piața „exterioară" și nu mai vindeau aur pe acea piață. Din acel moment, aurul se mișca doar ca element de compensare de la o bancă centrală la alta, iar noile cantități de aur, piața liberă a aurului și cererea privată de aur își urmau propriul curs, complet separate de aranjamentele monetare mondiale.

Pe lângă aceste acțiuni, Statele Unite au făcut presiuni puternice pentru a fi lansat un nou tip de monedă de rezervă pentru întreaga lume, Drepturile Speciale de Tragere (DST), care se spera că vor elimina complet, în cele din urmă, aurul și vor servi ca nouă monedă internațională de rezervă, ce urma să fie emisă de o viitoare Bancă Mondială de Rezerve; dacă un asemenea sistem ar fi vreodată adoptat, atunci Statele Unite ar putea să facă inflație nestânjenite, în colaborare cu alte guverne ale lumii (singura limită fiind dată atunci doar de dezastrul unei inflații mondiale scăpate de sub control și a prăbușirii monedei internaționale de hârtie). Dar drepturile speciale de tragere, combătute aprig de Europa Occidentală și de țările adepte ale „monedei solide", au reprezentat până acum doar un mic supliment ca monedă de rezervă pe lângă dolar.

Toți economiștii susținători ai monedei de hârtie, de la key-

nesiști și până la monetariști, erau oricum siguri că aurul va dispărea din sistemul monetar internațional; separat de „suportul" pe care i-l oferea dolarul, previzionau siguri pe ei toți acești economiști, prețul de piață al aurului va scădea curând sub 35 de dolari uncia și chiar sub prețul de 10 dolari, estimat că l-ar avea aurul în utilizările industriale. Dar, în loc să se întâmple așa, prețul liber al aurului, care nu numai că nu a coborât niciodată sub 35 de dolari, ci a fost permanent peste acest preț, a urcat la începutul lui 1973 până la 125 de dolari pe uncie, o cifră pe care nici un economist susținător al monedei de hârtie nu ar fi crezut-o posibilă cu numai un an înainte.

În loc să creeze un sistem monetar internațional nou și durabil, piața cu două niveluri a amânat doar cu câțiva ani prăbușirea; inflația și deficitele americane au mers înainte. Eurodolarii s-au acumulat cu repeziciune, aurul a continuat să se scurgă în exterior, iar prețul de piață tot mai mare al aurului nu făcea decât să scoată în evidență pierderea accelerată a încrederii în dolari a comunității internaționale. Sistemul celor două niveluri se îndrepta rapid spre criză – și spre dezintegrarea finală a aranjamentului de la Bretton Woods.[4]

7
Faza a VII-a: Sfârșitul Sistemului de la Bretton Woods: Monede discreționare fluctuante, august – decembrie 1971

La 15 august 1971, în aceeași zi în care președintele Nixon impunea înghețarea prețurilor și salariilor, într-o încercare zadarnică de a stopa inflația galopantă, domnul Nixon a pus cu totul capăt

[4] Despre piața aurului cu două niveluri, vezi Jacques Rueff, *The Monetary Sin of the West* (New York: Macmillan, 1972).

și sistemului de la Bretton Woods. Deoarece băncile centrale europene au amenințat până la urmă că vor cere rambursarea în aur a stocului exagerat de dolari pe care îl dețineau, președintele Nixon a abandonat total aurul. Pentru întâia oară în istoria americană, dolarul devenea complet discreționar, fără nici o acoperire în aur. Până și firava legătură cu aurul menținută începând cu 1933 era acum ruptă. Lumea era aruncată din nou în sistemul discreționar al anilor treizeci – și chiar mai rău, pentru că acum nici măcar dolarul nu mai era legat de aur. La orizont se profila spectrul înfricoșător al blocurilor monetare, al devalorizărilor competitive, al războiului economic și prăbușirea comerțului și investițiilor internaționale, însoțite de depresiunea mondială ce rezultă de aici.

Ce era de făcut? Încercând să restaureze o ordine monetară internațională din care să lipsească orice legătură cu aurul, Statele Unite au dus lumea la Acordul Smithsonian, încheiat la 18 decembrie 1971.

8
Faza a VIII-a: Acordul Smithsonian, decembrie 1971 – februarie 1973

Acordul de la Smithsonian, salutat de președintele Nixon drept „cel mai important acord monetar din istoria lumii", era chiar mai șubred și mai nesănătos decât etalonul aur-devize al anilor '20 sau decât Bretton Woods-ul. Pentru că, încă o dată, țările lumii s-au angajat să mențină cursuri de schimb fixe, dar de data aceasta fără ca aurul sau altă monedă internațională să ofere vreo acoperire monedelor curente. Mai mult, multe monede europene au fost fixate la paritățI subevaluate în raport cu dolarul; singura concesie făcută de Statele Unite consta într-o ușoară

devalorizare a cursului oficial al dolarului la 38 de dolari uncia. Dar, deși mult prea mică și prea târzie, această devalorizare era importantă pentru că intra în contradicție cu un șir nesfârșit de declarații oficiale americane, prin care se garanta menținerea cursului de 35 de dolari la infinit. Acum, în cele din urmă, se recunoștea implicit că prețul de 35 de dolari nu era bătut în cuie.

Era inevitabil că ratele de schimb fixe, chiar și cu coridoare acceptate de fluctuație mai largi, dar lipsite de un mijloc internațional de schimb, erau condamnate să se năruie rapid. Acest lucru era mai ales adevărat deoarece inflația americană a monedei și a prețurilor, declinul dolarului și deficitele balanței de plăți continuau nestânjenite.

Cantitatea exagerată de eurodolari, combinată cu inflația continuă și eliminarea acoperirii în aur, a dus prețul aurului pe piața liberă până la 215 dolari uncia. Și, cum supraevaluarea dolarului și subevaluarea monedelor solide ale europenilor și japonezilor deveneau tot mai evidente, dolarul s-a prăbușit în cele din urmă pe piețele mondiale în lunile de panică februarie – martie 1973. Devenea imposibil pentru Germania Federală, Elveția, Franța și alte țări cu monedă solidă să continue să cumpere dolari pentru a susține dolarul la acel curs supraevaluat. Într-un an și ceva, sistemul de cursuri de schimb fixe fără aur construit la Smithonian se sfărâmase de stâncile realității economice.

9
Faza a IX-a: Monede discreționare fluctuante, martie 1973 – ?

Dat fiind că dolarul se prăbușea, lumea s-a îndreptat din nou către un sistem de monede discreționare flotante. În interiorul blocului vest-european, cursurile de schimb au fost legate unele de altele, iar Statele Unite au devalorizat iarăși cursul oficial al

dolarului cu o sumă neglijabilă, ajungând la 42 de dolari pe uncie. Pe măsură ce dolarul se afunda de la o zi la alta pe piața valutară, iar marca vest-germană, francul elvețian și yenul japonez cunoșteau o ascensiune rapidă, autoritățile americane, susținute de economiștii monetariști, au început să creadă că acesta era idealul în domeniul monetar. Este adevărat că surplusurile de dolari și crizele bruște ale balanței de plăți nu afectează lumea în regimul cursurilor de schimb flotante. Mai mult, firmele americane exportatoare au început să-și frece mâinile de satisfacție văzând că cursul în scădere al dolarului făcea mărfurile americane mai ieftine în străinătate și, în consecință, avantajau exporturile. Este adevărat că guvernele au persistat în a interveni în cursul de schimb (flotări controlate, nu libere), dar în mare se părea că ordinea monetară internațională se transformase într-o utopie friedmaniană.

Însă a devenit în scurt timp limpede că lucrurile erau departe de a se îndrepta în sistemul monetar internațional curent. Problema pe termen lung stă în faptul că țările cu monedă solidă nu vor sta veșnic cu mâinile încrucișate, uitându-se cum monedele lor devin mai scumpe, iar exporturile lor obstrucționate în avantajul concurenților americani. Dacă în America inflația și deprecierea dolarului continuă, ele vor trece curând la devalorizările competitive, controalele cursurilor, blocurile monetare și războiul economic din anii '30. Dar și mai aproape de noi se află cealaltă față a monedei: faptul că deprecierea dolarului înseamnă că importurile pentru America sunt mult mai scumpe, că turiștii americani au de suferit în străinătate, iar exporturile ieftine sunt cumpărate de zor de țările străine, atât de repede, încât sporesc prețurile bunurilor de export în interior (spre exemplu, inflația americană a prețurilor grâului și cărnii). Astfel încât exportatorii americani ar putea să fie într-adevăr avantajați, însă numai pe seama consumatorului american lovit de inflație. Incertitudinea paralizantă generată de fluctuațiile rapide ale

cursurilor de schimb a fost bine înțeleasă de americani o dată cu căderea rapidă a dolarului pe piețele valutare în iulie 1973.

De când Statele Unite au abandonat complet aurul în august 1971 și au creat sistemul monedelor fluctuante de tip friedmanian în martie 1973, SUA și lumea întreagă au trăit cel mai intens și mai prelungit puseu inflaționist pe timp de pace din istoria lumii. Ar fi trebuit să fie clar până acum că aceasta nu e deloc o întâmplare. Înainte ca dolarul să fi fost despărțit de aur, keynesiștii și friedmanienii, fiecare devotați în felul lor monedei discreționare, au previzionat siguri de ei că, o dată moneda discreționară creată, prețul de piață al aurului va scădea imediat la nivelul corespunzător utilizării nemonetare, estimat atunci la aproximativ 8 dolari pe uncie. În disprețul lor față de aur, ambele grupuri afirmau că atotputernicul dolar era acela care susținea prețul aurului, și nu invers. Începând cu 1971, prețul de piață al aurului nu a scăzut niciodată sub vechiul preț fix de 35 de dolari pe uncie și a fost aproape întotdeauna infinit mai mare. Atunci când, în anii '50 și '60, economiști ca Jacques Rueff cereau un etalon aur la prețul de 70 de dolari uncia, acest preț a fost considerat absurd de mare. Astăzi, acel preț de 35 de dolari pare și mai absurd decât îi părea atunci lui Rueff. Prețul enorm de mare al aurului constituie un indicator al deteriorării catastrofale a dolarului, de când economiștii „moderni" dirijează afacerile monetare ale lumii, iar acoperirea în aur a fost eliminată în totalitate.

Este azi cum nu se poate mai clar că lumea, în Statele Unite și pretutindeni în lume, a devenit sătulă de această inflație nemaiîntâlnită care a fost aprinsă de era monedelor discreționare fluctuante, inaugurată în 1973. Oamenii sunt plictisiți și de volatilitatea și imprevizibilitatea extremă a cursurilor de schimb. Această volatilitate este consecința sistemelor naționale bazate pe monede discreționare, care au fragmentat moneda internațională și au adăugat instabilitatea politică artificială la incerti-

tudinea naturală a sistemului prețurilor pe o piață liberă. Visul friedmanian al monedelor discreționare flotante zace în cenușă și există deja o dorință arzătoare, ușor de înțeles, de întoarcere la o monedă internațională cu cursuri de schimb fixe.

Din păcate, etalonul aur clasic se zbate în uitare, iar țelul ultim al majorității liderilor americani și mondiali e reprezentat de vechea viziune keynesistă a unui unic etalon discreționar de hârtie, o nouă unitate monetară emisă de o Bancă Mondială de Rezerve (BMR). Că noua monedă va purta denumirea de „bancor" (oferită de Keynes), de „unita" (propusă de secretarul trezoreriei americane din timpul celui de-al doilea război mondial, Harry Dexter White) sau de „phoenix" (sugerată de *The Economist*) nu are nici o importanță. Ideea esențială este aceea că o asemenea monedă internațională de hârtie, deși într-adevăr eliberată de crize ale balanțelor de plăți, de vreme ce BMR poate emite câți bancori dorește și să-i ofere țării în dificultate, va da frâu liber unei inflații mondiale nelimitate, nestăvilită nici de crizele balanțelor de plăți, nici de deprecierea cursurilor de schimb. BMR va deveni în acel moment determinantul absolut al ofertei de monedă a lumii și al distribuției ei pe națiuni. BMR ar putea și chiar va supune lumea la ceea ce ea consideră a fi o inflație înțelept controlată. Din nefericire, nimic nu va mai sta atunci în calea holocaustului economic de proporții inimaginabile constituit de inflația galopantă globală, adică nimic cu excepția capacității îndoielnice a BMR de a regla fin economia mondială.

Deși o monedă de hârtie și o bancă centrală mondiale rămân țelul ultim al liderilor de orientare keynesistă din întreaga lume, un țel mai realist și de realizat pe termen lung este întoarcerea la o glorioasă schemă de tip Bretton Woods, numai că, de data aceasta, fără stavila pusă de vreo acoperire în aur. Deja principalele Bănci Centrale ale lumii încearcă în prezent să-și „coordo-

neze" politicile economice și monetare, să-și armonizeze ratele inflației și să-și fixeze cursurile de schimb. Entuziasmul militant ce împinge către o unică monedă europeană de hârtie, emisă de o Bancă Centrală Europeană pare a fi pe punctul de a reuși. Acest ideal este vândut în prezent publicului credul sub forma pretenției eronate că o Comunitate Economică Europeană (CEE) care să promoveze liberul schimb în interior necesită fără îndoială o uriașă birocrație europeană, uniformizarea impozitării pe tot teritoriul CEE și, în particular, o Bancă Centrală Europeană și o monedă de hârtie. O dată ce toate acestea au fost realizate, o coordonare mai strânsă cu Fed-ul și cu celelalte Bănci Centrale majore va urma imediat. Și atunci, poate fi departe ziua în care vom avea o Bancă Centrală Mondială? Până la acel punct final totuși, putem fi curând aruncați într-un alt Bretton Woods, cu toate crizele de rigoare ale balanțelor de plăți și cu legea lui Gresham, intrată automat în acțiune când avem cursuri de schimb fixe într-o lume a monedelor discreționare.

Când privim la viitor, perspectivele dolarului și ale sistemului monetar internațional par într-adevăr sumbre. Până când și dacă nu ne vom întoarce la etalonul aur clasic, la un preț realist al aurului, sistemul monetar internațional este condamnat să penduleze între cursurile de schimb fixe și flotante, fiecare dintre aceste sisteme punând probleme de nerezolvat, funcționând defectuos și, în cele din urmă, dezintegrându-se. Tot în sensul dezintegrării va acționa și inflația continuă a ofertei de dolari și, de aici, a prețurilor în SUA, care nu dă nici un semn de calmare. În viitor se profilează în interior o inflație în ritm accelerat și, în cele din urmă, galopantă, acompaniată în lume de războaie economice și de prăbușirea monetară. Această previziune poate fi schimbată numai printr-o revizuire radicală a sistemului monetar american și mondial: prin întoarcerea la o monedă-marfă aleasă de piața liberă, asemenea aurului, și prin eliminarea completă a guvernului de pe scena monetară.

Postfață

Euro:
o interpretare rothbardiană a evoluției monetare recente

de
Jörg Guido Hülsmann

Eseul[1] lui Murray Rothbard *Ce le-a făcut statul banilor noștri?* se încheie cu o analiză a sistemului monetar internațional, așa cum se prezenta acesta la mijlocul anilor '70. Vom expune, în cele ce urmează, evoluția sa ulterioară, până în 1999. În acest sens vor fi necesare reluarea câtorva aspecte ale teoriei monetare și elaborarea suplimentară, pe linie rothbardiană, a teoriei monedelor-simbol concurente, ce deține o însemnătate fundamentală pentru înțelegerea ultimilor 25 de ani.

1
Natura noilor instituții monetare internaționale

Magistrala expunere rothbardiană a istoriei monetare ne amintește în permanență axioma fundamentală a teoriei monetare, conform căreia derularea schimburilor monetare nu depinde de *cantitatea* de monedă. Orice cantitate de monedă este suficientă pentru a intermedia schimburile oricărei cantități de bunuri și

[1] Apărut pentru prima dată ca postfață în *Das Schein-Geld-System. Wie der Staat unser Geld zerstört*, Liberale Akademie Berlin, Gräfelfing: Resch Verlag, 2000, traducerea de către Jörg Guido Hülsmann, Carsten Hülsmann și Reinhard Stiebler a cărții *What Has Government Done to Our Money?*, de Murray Rothbard.

servicii. O cantitate mai mare de bani nu va permite tranzacționarea bunurilor și serviciilor decât la niște prețuri superioare (la un nivel mai ridicat al prețurilor), în timp ce o cantitate mai redusă de monedă îndeplinește aceeași funcție la prețuri mai scăzute.

Pentru consumatori însă, nivelul prețurilor nu are, în sine, nici o importanță. Dacă în circulație se găsește o cantitate mai scăzută de bani, veniturile lor vor fi inferioare, dar și prețurile bunurilor de consum vor fi, de asemenea, mai mici. Absolut analog, o cantitate mai mare de bani este acompaniată de venituri superioare, dar și de prețuri mai ridicate pentru bunurile de consum. Pentru dimensionarea veniturilor *reale*, doar informația referitoare la nivelul prețurilor nu este, prin urmare, suficientă.

Aceeași concluzie se impune și în cazul antreprenorilor. Nivelul prețurilor nu are nici un fel de influență asupra succesului în afaceri, elementul decisiv fiind mai degrabă *diferența* dintre prețurile de vânzare și cele de cumpărare. Întreprinderile eficiente se bucură de marje suficient de ridicate, în timp ce întreprinderile nerentabile au marje mult prea scăzute sau, uneori, chiar negative. Diferențe semnificative sau reduse, pozitive ori negative co-există însă foarte bine cu orice nivel al prețurilor. Cu cât este mai ridicată cantitatea de bani, cu atât prețurile de cumpărare, *precum și* cele de vânzare vor fi mai mari, și cu cât cantitatea de bani este mai scăzută, cu atât prețurile de vânzare *și* de cumpărare vor fi mai reduse.

Din moment ce mărimea cantității de bani nu are nici un impact asupra modului în care banii își îndeplinesc principala funcție, și anume schimbul, cum se explică atenția atât de mare pe care a atras-o din partea teoreticienilor și a practicienilor sferei politice? De ce mai există autorități monetare de genul Bundesbank sau Fondul Monetar Internațional, a căror principală funcție este reglementarea și distribuirea producției

monetare?

Rothbard ne spune că trebuie să ne concentrăm atenția nu asupra cantității de bani în sine, ci asupra *variațiilor* sale. Acestea din urmă sunt, la rândul lor, nesemnificative pentru funcția banilor de mijloc de efectuare a schimburilor, însă sunt însoțite în mod necesar de *redistribuție*. Când masa monetară sporește, banii suplimentari ajung, la început, la un mic număr de indivizi, apoi se difuzează de aici, treptat, către ceilalți participanți pe piață. *Primii* destinatari ai banilor suplimentari pot, așadar, să achiziționeze mai multe bunuri decât și-ar fi permis în absența acestei creșteri, iar aceasta are loc în mod necesar în detrimentul indivizilor care-i încasează *ulterior* și care pot achiziționa acum mai puține bunuri.

Cu alte cuvinte, variațiile cantității de bani nu exercită, de fapt, nici o influență asupra funcției monedei de intermediere a schimburilor; ele deviază însă fluxul de venituri în cadrul societății.

Nu încape nici o îndoială că guvernele tuturor țărilor au fost tentate dintotdeauna să preia controlul producției de monedă și să dirijeze împărțirea acesteia în funcție de propriile lor interese. Rothbard ne arată modalitatea prin care, în prezent, după secole de trudă, statul și-a atins pe deplin acest obiectiv. Odinioară, moneda era confecționată din metal prețios, iar producția sa era, în consecință, limitată de resursele naturale; astăzi, în schimb, ea este o monedă-simbol, cel mai adesea sub forma banilor de hârtie[2], și poate fi multiplicată de sute de ori instantaneu, după

[2] Moneda-simbol este o formă particulară a monedei discreționare furnizate de către stat (*fiat money*). Ea se caracterizează, pe de o parte, prin aceea că poate fi utilizată *doar* pentru a intermedia schimburile indirecte. Nu reprezintă altceva decât o cantitate de simboluri. Datorită acestei trăsături, ea nu poate apărea în mod spontan pe piață; apariția și menținerea sa în circulație sunt rezultatul intervenției coercitive a statului. Pe de altă parte, moneda-simbol poate fi multiplicată fără restricții, întrucât nu este îngrădită de

bunul-plac al producătorului său (autoritatea monetară). Prin acest mecanism, *anumiți* cetățeni sau *anumite* grupuri privilegiate se îmbogățesc pe seama tuturor celorlalte persoane.

Ne putem imagina, fără prea mult efort, rolul pe care autoritățile monetare moderne îl joacă în orientarea fluxurilor de venituri. Într-o economie de piață neobstrucționată, doar deciziile de cumpărare ale consumatorilor sunt cele care stabilesc ce anume poate fi produs în mod rentabil și în ce cantitate. În democrația pieței, doar consumatorii decid, în definitiv, cine și ce venituri câștigă. Însă autoritățile monetare se amestecă în acest proces și îl scot parțial din funcțiune. Prin producerea, la niște costuri derizorii, a unei cantități discreționare de bani suplimentari, ele mențin în viață întreprinderile nerentabile pe cheltuiala tuturor celorlalți cetățeni. Ele creează o „lichiditate" ce slăbește procesul de selecție. Tot tiparnița de bancnote dă naștere și „lichidității" care permite, aparent, o creștere nelimitată a datoriei statului și a pieței bursiere.

Într-un cuvânt, moneda de hârtie reprezintă cel mai important instrument pentru menținerea și promovarea intereselor privilegiate, adică aproape întotdeauna a intereselor *statornicite*. Moneda de hârtie îi face pe bogați și mai bogați, iar pe cei puternici, și mai puternici decât ar fi putut să fie dacă s-ar fi bazat exclusiv pe cooperarea voluntară a concetățenilor. Ea îngrădește și cartelizează piața și dăruiește statului mana grație căreia acesta

legătura cu nici un obiect fizic. Caracterul imaterial al monedei-simbol în forma sa cea mai pură este evident în conturile deținute de autoritățile monetare, în care sumele înscrise pot fi multiplicate dintr-o mișcare. Moneda de hârtie reprezintă un tip de monedă-simbol într-o formă mai puțin pură, în schimb, mult mai răspândită. Toate monedele naționale îmbracă, în prezent, forma monedelor-simbol; ele sunt oferite de producătorii lor sub forma bancnotelor emise de banca centrală sau a conturilor la vedere înregistrate la banca centrală – fiind bine știut faptul că, în cazul depozitelor la vedere, modalitatea tehnică prin care deponentul le utilizează nu joacă nici un rol (debit automat, grație unui clic pe o pagină de internet...).

poate să se extindă în continuare, în detrimentul supușilor săi.

În sfera internațională, moneda de hârtie își schimbă doar forma, fără a-și modifica însă natura de unealtă a îmbogățirii nejustificate. Toate sistemele de bani de hârtie sunt creațiile statului, *iar evoluția sistemelor monetare internaționale nu reprezintă altceva decât prelungirea, cu alte instrumente, a politicii interne de redistribuție*. Asemenea sistemelor monetare naționale, create pentru a acorda privilegii permanente celor mai influente grupuri politice pe seama tuturor celorlalți cetățeni, și instituțiile politice internaționale (Sistemul Monetar European, Banca Centrală Europeană, Fondul Monetar Internațional etc.) au fost înființate pentru a conserva și a cimenta avantajele castei politice și administrative.

Evoluția din ultimii ani ne-a apropiat semnificativ de Noua Ordine Mondială, râvnită în Europa, Japonia și Statele Unite de către un grup influent de oameni politici, antreprenori și intelectuali, uniți întru aceeași credință keynesiană. Este vorba de un proiect de proporții, conform căruia relațiile economice internaționale să nu mai fie rânduite de contracte private, ci reglementate de o birocrație internațională. Sub această nouă ordine mondială nu trebuie să existe decât o *singură* monedă mondială și o *unică* poliție mondială, ce va impune dispozițiile unei *unice* birocrații internaționale.[3]

Aceste planuri, care, pentru Rothbard în 1990, nu erau de-

[3] Vezi Rothbard, *Wall Street, Banks, and American Foreign Policy*, Auburn, Alabama: Mises Institute, 1995, p. 53ff. O altă sursă interesantă asupra acestui subiect este cartea congresman-ului american Ron Paul, *The Ron Paul Money Book*, Lake Jackson: Ron Paul & Associates, Inc., 1991, p. 221ff. Printre alții, Ron Paul îi citează pe următorii europeni, pentru care Banca centrală europeană reprezintă un prim pas către o bancă și o monedă unică mondială: Giovanni Agnelli, Karl Carstens, Jacques Delors, Wim Dusenberg, Valery Giscard d'Estaing, Wilfried Guth, Max Kohnstamm, H.L. Merkle, Helmut Schmidt și Hans-Jochen Vogel.

cât niște proiecte viitoare incerte, au fost parțial deja înfăptuite. Primul element al acestei „minunate lumi noi" l-a reprezentat, la începutul anilor '90, înființarea Organizației Mondiale a Comerțului, care, în realitate, înlocuia acordurile comerciale între state, semnate în cadrul GATT (Acordul General de Tarife și Comerț). Începând cu 1994, a văzut lumina zilei Acordul nord-american de liber-schimb (NAFTA), iar în 1999 a fost rândul Băncii Centrale Europene. Comisia Europeană câștigă o tot mai mare influență și se declară drept elementul central al unui viitor guvern central european. O bancă centrală mondială nu figurează încă pe ordinea de zi, dar aceasta ar trebui să reprezinte următoarea etapă evolutivă, o dată ce monedele naționale vor fi dispărut pentru totdeauna din Europa. Nucleul unei asemenea instituții l-ar putea constitui Banca Mondială din Washington DC, ce ființează deja și se află de mult timp în căutarea unei misiuni pline de semnificație. (Până în prezent, ea a servit, în principal, la menținerea artificială la putere a guvernanților corupți din țările Lumii a Treia, pe calea furnizării de credite prelevate de la contribuabilii occidentali. În acest mod a fost cumpărată, de-a lungul războiului rece, cooperarea militară a acestor potentați. De atunci încoace, contrapartea a constat din liberalizări comerciale strict delimitate ale exporturilor, ce avantajează, în principiu, întreprinderile aflate în bune relații cu Banca Mondială.)

Cu toate că tendința către o nouă ordine politică mondială este limpede, nu este suficient să ne limităm la a o interpreta drept consecința unei conspirații mondiale. Cum fiecare plan coerent al unui grup este, într-o anumită măsură, fructul unei „conspirații", nu am explicat nimic atâta timp cât ne mărginim să arătăm că anumite persoane sunt interesate de un anumit curs al evenimentelor. Trebuie arătată, în plus, modalitatea prin care aceste persoane au reușit să-și pună mai bine în valoare propri-

ile interese în concurența lor cu altele. Care au fost condițiile obiective ce au permis ca partizanii acestei noi ordini keynesiene să înregistreze un asemenea succes de-a lungul ultimilor 25 de ani? Aceasta este întrebarea la care ne propunem să răspundem în cele ce urmează.

2
Crearea Sistemului Monetar European (SME)

După prăbușirea sistemului de la Bretton Woods și eșecul Acordului Smithsonian în 1973, băncile centrale occidentale s-au putut desfășura pentru câtva timp fără opreliști. Au tipărit banii ce au servit la finanțarea exploziei statului paternalist, la susținerea întreprinderilor neprofitabile ale statului ori finanțate de acesta. Au dat cale liberă liniilor de credit foarte „flexibile" pentru băncile comerciale, grație cărora acestea din urmă au reușit să acorde credite tot mai substanțiale statului, regiunilor sau comunelor.

Într-un cuvânt, zile binecuvântate pentru toate interesele economice privilegiate ale țărilor occidentale. (În Germania a fost vorba îndeosebi de bănci, siderurgie, industria automobilelor, administrație, construcția de drumuri, sindicate și industria farmaceutică.) Au existat însă și efecte secundare care, atât din punctul de vedere al acestor grupuri, cât și al altora, au fost extrem de neplăcute.

În primul rând, inflația a condus la „o fugă în bunuri de valoare", care a afectat tot mai mult piața creditului. Această evoluție a provocat o rezistență din partea băncilor și a industriei.

În al doilea rând, inflația i-a expropriat pe toți cei ce economisesc și pe persoanele cu venituri fixe, ceea ce a nemulțumit îndeosebi clasa de mijloc, în particular pe funcționari.

În al treilea rând, inflația a tins să diminueze dorința de eco-

nomisire a cetățenilor. În majoritatea țărilor, această tendință era încă în mică măsură resimțită, dar a fost evident pentru toți decidenții că o inflație încă și mai ridicată ar conduce, mai devreme sau mai târziu, la o scădere a acumulării de capital. Pe fondul restricțiilor – în acel moment, cu mult mai accentuate – ale mișcărilor de capital, o asemenea perspectivă nu era acceptabilă nici pentru industrie, nici pentru agenții de pe piețele financiare. Însuși statul ajunsese să se teamă de o reducere a bazei impozabile viitoare.

În al patrulea rând s-a ivit problema, până în acel moment trecută cu vederea, a volatilității cursurilor de schimb. Principalele elemente ale sistemului de la Bretton Woods erau următoarele: A) obligația băncii centrale americane de a preschimba în aur dolarii prezentați de către celelalte bănci centrale și B) obligația tuturor celorlalte bănci centrale de a schimba la cerere propriile monede în dolari. Monedele naționale nu erau, în realitate, altceva decât certificate de proprietate asupra unuia și aceluiași bun: aurul. Se caracterizau unele față de altele printr-o paritate fixă.

Cu totul altfel stăteau lucrurile în noul sistem de monede de hârtie cu fundament pur național ce i-a urmat, o dată ce biletele de bancă nu mai erau preschimbate în aur. Datorită acestui fapt, monedele naționale nu mai reprezentau documente ce atestau proprietatea asupra unei anumite cantități de aur, ci erau bunuri de sine stătătoare. Băncile centrale se transformă din simple bănci în producători de monedă. Și cum au fost tipăriți mai mulți franci decât mărci, mai multe mărci decât franci elvețieni etc., valorile diferitelor monede naționale au evoluat în proporții diferite. Astfel au apărut variațiile cursurilor de schimb, care nu puteau fi anticipate cu certitudine și care au constituit, datorită acestui fapt, stavile în calea comerțului internațional, mai cu seamă în calea mișcărilor internaționale de capital.

Pe acest fundal, noi grupuri de interese din cele apropiate domeniului economic și-au făcut apariția în toate țările, pentru a determina revenirea la sistemul de cursuri de schimb fixe. În Europa, aceste eforturi au condus, în 1979, la crearea Sistemului Monetar European. În urma unei conferințe ținute la Bremen în decembrie 1978, guvernele Franței, Germaniei, Italiei, Olandei, Belgiei, Luxemburgului, Danemarcei și Irlandei au căzut de acord asupra stabilizării monedelor proprii în cadrul unor marje fixate. Rezultatul strădaniilor lor a fost nașterea a ceea ce s-a numit, într-un mod înșelător și pretențios, „Sistemul Monetar European" (SME).

SME a răspuns la cele două cerințe esențiale ale coalițiilor politice dominante în țările participante. Pe de o parte, el a stabilizat cursurile de schimb și a redus, cel puțin în Europa, riscurile asociate investițiilor străine, precum și pe cele ale contractelor de livrare. (Să subliniem că de această situație au profitat nu numai „interesele capitalului", ci toți cetățenii, căci o diviziune internațională mai accentuată a muncii sporește productivitatea în toate țările.)

Pe de altă parte, SME nu prevedea nici un fel de preschimbare obligatorie în aur a monedelor naționale, nici măcar utilizarea vreunei monede-marfă. Din contră, el menținea monedele de hârtie naționale și nu încerca decât să stabilizeze cursurile de schimb între acestea.

Obiectivul acestei construcții este limpede. Introducerea unei monede-marfă ar fi limitat drastic capacitatea de a crea bani. Așa ceva era inacceptabil din punctul de vedere al forțelor aflate la putere în țările fondatoare ale SME, întrucât pozițiile lor economice depindeau de posibilitatea de a se finanța recurgând la tipărirea de bani. Ele aveau, așadar, un interes fundamental în prezervarea monedelor de hârtie. SME trebuia să fie construit pe bani de hârtie.

3
Semnificația SME, 1979-1998

Pentru a înțelege evoluția SME, trebuie mai întâi să ne eliberăm de o greșeală atât fundamentală, cât și răspândită. Majoritatea economiștilor comit eroarea de a judeca instituții precum SME după *intenția* creatorilor săi, și nu după adevărata lor natură. Cu toate că obiectivul părinților SME a fost în realitate acela de a crea un sistem de cursuri de schimb fixe între monede de hârtie, instituția căreia i-au dat naștere s-a dovedit ceva cu totul diferit.

SME nu a fost un sistem de cursuri de schimb fixe. Și tocmai datorită acestui fapt a fost capabil să dea naștere unei ordini monetare într-o oarecare măsură stabile.

Adevărul devine evident o dată ce ne reprezentăm în mod clar premisele și modul de funcționare al unui sistem de cursuri fixe între monede de hârtie. Din punct de vedere tehnic, un asemenea sistem se caracterizează, în realitate, prin obligația băncilor centrale de a cumpăra, în limitele convenite, moneda *celorlalte* bănci centrale. O bancă centrală nu-și poate stabiliza cursul decât într-un mod imperfect. Atunci când cursul său de schimb *crește*, ea poate reacționa prin sporirea producției de monedă, adică să declanșeze funcționarea tiparniței de bancnote, și, prin vânzarea acestor bani suplimentari, să determine scăderea propriului curs de schimb. Când cursul său începe *să scadă*, situația este cu totul diferită. Ea poate apela la averea sa (așa-numitele rezerve ale băncii centrale) pentru a cumpăra propria monedă. Chiar o bancă centrală bogată, ca Bundesbank, nu poate recurge o perioadă îndelungată la această soluție. Prin urmare, devine necesar ca, la un moment dat, *celelalte* bănci centrale să înceapă să fabrice propria monedă pentru a cumpăra moneda în scădere și pentru a împiedica o prăbușire încă și mai gravă a acesteia.

Aceste considerente de ordin pur tehnic pun în lumină pro-

blema fundamentală subiacentă tuturor sistemelor de parități fixe. Aceste sisteme amplifică realmente posibilitățile de manipulare. Să ne amintim că finalitatea monedei de hârtie este numai aceea de a servi la multiplicarea cantității de monedă mai rapid decât ar fi posibil cu o monedă-marfă, cu scopul de a manevra fluxurile de venituri din societate. Așadar, această redistribuție nu vizează, în general, decât economia națională a băncii centrale în chestiune. Aceasta din urmă nu este în măsură să redistribuie decât *în interiorul* propriei economii. Ea nu are capacitatea să îmbogățească propria economie pe seama celorlalte țări, căci inflația monedei proprii conduce în mod inevitabil la o prăbușire a cursului ei de schimb, ceea ce restabilește un echilibru între importurile și exporturile de bunuri și servicii.

Lucrurile stau cu totul altfel într-un sistem al cursurilor fixe de schimb. După cum am văzut, un astfel de sistem oferă garanția unei „a doua șanse" pentru monedele cu înclinații inflaționiste. Ceilalți actori de pe piață (celelalte bănci centrale) sunt siliți prin natura sistemului să răscumpere, la vechiul curs, moneda a cărei valoare s-a depreciat. Astfel, o bancă centrală este tentată să multiplice cât de mult posibil propria monedă sau, în orice caz, mai mult decât o fac celelalte bănci centrale. În măsura în care reușește, țara inflaționistă poate astfel să importe mai multe bunuri și servicii decât exportă și, în acest mod, să se îmbogățească pe cheltuiala celorlalte țări.

Este limpede, prin urmare, că orice tip de *sistem de cursuri de schimb fixe între monede de hârtie se va prăbuși, mai devreme sau mai târziu*. Dacă fiecare prefect din Germania ar dispune de o tiparniță ce imprimă bancnote asemănătoare celor ale Bundesbank-ului, fiecare dintre aceștia ar fi interesat să tipărească cât mai multe bancnote posibil, cu scopul de a-și îmbogăți regiunea pe seama tuturor celorlalte. Și chiar dacă nu ar dori acest lucru, ar fi *silit* să facă inflație, deoarece, în caz contrar, ceilalți

proprietari de tiparnițe de bani ar putea să-l depășească. Evident că un astfel de sistem nu ar fi viabil și că ar conduce, mai devreme sau mai târziu, la hiperinflație, deci la o prăbușire a monedei. Același lucru este adevărat și în cazul unui sistem de parități fixe între monede naționale. Băncile centrale implicate nu tipăresc o monedă unică, ci fixitatea parităților ajunge să *definească* monedele lor ca fiind o aceeași monedă. Fiecare dintre ele are deci interesul de a face cea mai mare inflație posibilă.

SME nu a fost un sistem de cursuri de schimb fixe, întrucât lipsea elementul esențial, și anume *obligativitatea* din partea băncilor centrale de a cumpăra alte monede. Dacă aceasta ar fi fost situația, SME ar fi funcționat ca un fel de plasă de siguranță pentru guvernele inflaționiste, ce ar fi putut astfel să fie periodic salvate de către celelalte bănci centrale. Consecința inevitabilă ar fi fost o hiperinflație la scară europeană.

Băncile centrale ale SME nu aveau o responsabilitate decât în raport cu propriile monede. Fiecare bancă centrală era ținută să producă cât mai puțină inflație, pentru a preîntâmpina o scădere a cursului de schimb al monedei sale. Când acesta se deteriora, fiecare bancă centrală era obligată să stopeze prăbușirea prin vânzarea rezervelor proprii. Ea putea să spere într-o operațiune de salvare din partea celorlalte bănci centrale, dar, așa cum deja am subliniat, acestea nu aveau nici o obligație în acest sens.

În aceste condiții, atingerea stabilității cursurilor de schimb nu era posibilă decât prin auto-restricționare. Fiecare autoritate monetară trebuia să ia singură decizia de multiplicare cât mai puțin posibil a monedei sale. Însă această lecție nu a fost învățată decât treptat. Numeroase state europene nu doreau să înceteze politica inflaționistă a anilor ’70. Ele căutau să beneficieze de cursuri de schimb fixe, dar *continuând* să manipuleze pe scară largă fluxurile de venituri grație tiparniței de bancnote. Acest lucru nu era posibil atâta timp cât alte autorități monetare erau

mai puțin inflaționiste. Or, s-a găsit întotdeauna în cadrul SME cel puțin o bancă centrală care să facă mai puțină inflație decât celelalte. Istoric vorbind, acesta a fost rolul băncii centrale germane, Bundesbank.

Cum, pe parcursul primilor ani ai SME, toate celelalte bănci centrale au produs mai multă inflație decât Bundesbank, valoarea monedelor acestora în raport cu marca a fost întotdeauna în scădere. Această împrejurare a antrenat frecvente „reajustări" ale parităților, așa-zis fixe. Între 1979 și 1983, numărăm nu mai puțin de nouă ajustări, necesare pentru a se ține cont de pierderea de valoare a monedelor inflaționiste. O schimbare semnificativă intervine pentru prima dată în 1983, când guvernul francez, sub lovitura eșecului propriei politici inflaționiste, își reconsideră poziția. În consecință, ajustările se răresc, însă devin mai spectaculoase. Între 1987 și 1992 nu au existat modificări relevante, iar oamenii politici de toate culorile, favorabili Bruxelles-ului, au început să se împăuneze cu ideea că, în sfârșit, SME a permis atingerea unor cursuri de schimb de neclintit. De-a lungul verii lui 1992, acest fals adevăr s-a spart ca un balon de săpun sub lovitura devalorizărilor monedelor irlandeză și spaniolă.

Din toamna anului următor, a fost rândul celorlalte parități să se surpe iremediabil. Lira sterlină a coborât atât de îngrijorător, încât guvernul britanic a abandonat orice tentativă de stabilizare a lirei și, în cele din urmă, a părăsit SME. După puțin timp, a venit rândul francului francez să-și încaseze „cu vârf și îndesat" propria pierdere de valoare. Banca Franței nu mai dispunea de o rezervă îndeajuns de mare pentru a răscumpăra francii pe care îi pusese în circulație. SME eșuase.

Însă eurocrații francezi și germani nu au dorit sub nici o formă să recunoască acest eșec, temându-se de o posibilă compromitere a mișcării de centralizare politică la care aspirau. Nu mai era în joc decât salvarea aparențelor pentru încă ceva timp, până

când Uniunea Monetară Europeană va fi fost dusă la bun sfârșit. Ei au făcut apel la un șiretlic, ce consta în lărgirea marjelor de fluctuare a monedelor de la 2,5% la 15%. Formal, *vechiul* SME rămânea în funcțiune. „Numai" marjele de flotare erau puțin lărgite. Vicleșugul a funcționat, căci puțini ziariști și economiști s-au gândit să spună lucrurilor pe nume, și anume că regele nu purta haine *noi* – ci era gol pușcă! Asemenea predecesorului său, noul SME era într-o la fel de mică măsură un sistem în adevăratul sens al cuvântului. Dar, în vreme ce vechiul mecanism obținea cel puțin o oarecare stabilitate a cursurilor, cu cel nou nu a mai fost, de atunci, nici urmă de stabilitate, ci doar pură frazeologie.

Crizele SME erau o dovadă clară a faptului că autoritățile monetare naționale erau lăsate de capul lor. SME *presupunea* că fiecare bancă centrală lua în mod unilateral măsurile necesare pentru a susține cursul de schimb al propriei monede. Cu alte cuvinte, SME, *în sine*, nu avea nici o importanță practică. Nu reprezenta un sistem, în sensul în care deciziile băncilor centrale ar depinde unele de altele. Fiecare bancă centrală era independentă, iar toate succesele atribuite SME au fost, în realitate, reușite pe care guvernele naționale le-au obținut individual. Ce s-a întâmplat pe piața valutară europeană după 1979 s-ar fi putut la fel de bine să se desfășoare și în absența acordului interguvernamental din decembrie 1978.

Acest adevăr nu a fost recunoscut decât de câțiva, puțini la număr, economiști[4]. Iar aceasta este, fără îndoială, cea mai bună mărturie a declinului actual al gândirii economice. Cea mai mare parte a economiștilor a acceptat, fără a verifica, intențiile făuritorilor SME. Ei au confirmat că SME era de fapt un sistem de cursuri de schimb fixe. Articolele și manualele descriau regulile

[4] Economistul francez Pascal Salin, *L'unité monétaire européenne, au profit de qui?*, Paris: Economica, 1979 a fost una dintre aceste rare excepții, împreună cu economistul german H.H. Lechner, *Währungspolitik*, Berlin: De Gruyter, 1988.

de funcționare a SME fără nici un fel de critică. Ele repetau vorbăria oficială despre „simetria intervențiilor" autorităților monetare. Fabulau despre „stabilizare" („pegging") și descriau în toate detaliile sale ECU, moneda de cont nou-creată de SME. Aceste tehnicalități nu erau totuși nimic altceva decât un paravan neinteresant. Autoritățile monetare ale SME nu erau legate decât prin țelul comun de a obține stabilitatea cursurilor de schimb. Însă fiecare instituție căuta acest scop independent de celelalte. Nu a existat o politică monetară comună, nici „coordonare", iar ECU nu a fost nimic mai mult decât o jucărie contabilicească.

Semnificația reală a SME și a Euro ține, așadar, nu de domeniul economiei, ci de cel al politicii. Cum, timp de două decenii, *cuvintele* SME și Euro au fost pe buzele tuturor, popoarele Comunității Europene s-au obișnuit cu ideea că aceste cuvinte reprezintă o realitate politică. Cetățenii au crezut că a existat o politică monetară europeană, că ECU a fost o „monedă europeană" și că această politică comună, în colaborare cu ECU, era responsabilă de stabilitatea monetară și de prosperitatea economică a anilor '80 și '90.

Această analiză eronată a slăbit încrederea în forțele proprii și, în același timp, a diminuat și scepticismul față de birocrația bruxelleză, încă relativ redusă. Ea a constituit o etapă pregătitoare, psihologic importantă, pentru crearea Băncii Centrale Europene, care trage după sine spectrul noului stat european centralizat. SME a reprezentat, prin urmare, un pas decisiv în direcția cartelizării guvernelor europene.

4
Rolul Bundesbank în SME

Bundesbank-ul a devenit ținta atacurilor acerbe, datorită ansamblului deciziilor cu privire la fixarea noilor cursuri de schimb

„fixe". Ea se comporta într-un mod puțin cooperant, strangula celelalte economii, oprima celelalte bănci centrale etc. Dar cum este posibil ca, în rețeaua de schimburi complet libere, caracteristice pieței, *una* dintre părți să fie capabilă să se impună în fața celorlalte într-un asemenea mod? Numeroși economiști s-au străduit să răspundă la această întrebare. Cum se poate explica „dominația" Bundesbank-ului în Europa?

Răspunsul este că forța Bundesbank-ului nu stătea decât în slăbiciunea celorlalte autorități monetare. Adevărata problemă a monedelor „slabe" nu era „forța" Bundesbank-ului sau a mărcii, ci aviditatea fără limite a oamenilor politici și a grupurilor de interese din țările cu monedă slabă. Avantajele pe care aceștia le obțineau de pe urma tiparniței de bancnote duceau inevitabil la o slăbire a valorii monedei. Pentru ca această pierdere de valoare să nu se transmită la nivelul cursului de schimb și să devină astfel mai vizibilă, trebuia ca Bundesbank să creeze, la rândul său, mai multă monedă pentru a răscumpăra monedele inflaționiste!

Așa-zisa vină a Bundesbank–ului era aceea de a nu fi multiplicat (și, astfel, să devalorizeze) mărcile tot atât cât Banca Franței, francii sau Banca Italiei, lirele. Germanii îi vor fi veșnic recunoscători pentru aceasta, însă oamenii politici germani și străini și grupurile de interese nu i-o iartă.

Nu trebuie să ne îndoim nici o clipă cu privire la natura instituțiilor monetare. *Toate* băncile centrale servesc doar la spolierea populației în favoarea grupurilor de interese organizate politic. Bundesbank-ul nu constituie o excepție. Totuși, dintre toate băncile centrale, ea este în continuare cea care a prejudiciat *în cea mai mică măsură* masa populației ne-organizate pe criterii politice. Nu a făcut acest serviciu numai populației germane, ci tuturor cetățenilor europeni. Căci, grație reținerii sale, toate celelalte bănci centrale ce urmăreau stabilizarea cursurilor de schimb au fost silite să procedeze de aceeași manieră. Astfel,

marca nu era numai ancora întregului SME, ea era, de asemenea, o fortăreață în lupta ce opunea interesele cetățenilor europeni celor ale statelor europene.

5
Sfârșitul SME și nașterea Băncii Centrale Europene (BCE)

De fiecare dată când statul restrânge într-un mod inedit libertatea cetățenilor săi, este în interesul său să-și lase subiecții nelămuriți în ceea ce privește recenta spoliere ale cărei victime sunt. La fel s-a întâmplat și în cazul Băncii Centrale Europene. Propaganda statelor prezintă crearea BCE ca o urmare logică a predecesorului său, SME. BCE s-ar limita la perfecționarea a ceva ce deja exista.

Această descriere nu corespunde însă realității, ea doar reflectă intențiile politice ale inițiatorilor săi. BCE nu reprezintă desăvârșirea SME. Ea se sprijină pe cu totul alte baze și servește unor țeluri complet diferite. Stabilitatea SME nu depindea decât de activitatea independentă și responsabilă a autorităților naționale implicate. SME îi impunea fiecărui guvern ce dorea să stabilizeze cursul de schimb al propriei monede să nu facă mai multă inflație decât omologul său cel mai puțin inflaționist. Aceasta a condus la o relativă stabilitate a cursurilor, dar și la – probabil împotriva intenției inițiatorilor SME – *o limitare a finanțării statelor prin metoda emisiunii monetare*.

Importanța BCE decurge din faptul că, pentru prima dată în istorie, apare un producător central european de monedă-simbol, care nu numai că eliberează statul de limitările bugetare pe care fostul regim le impunea, dar, în același timp, îi deschide noi căi de îmbogățire, lui și grupurilor partizane, pe seama celorlalți cetățeni. Acesta este adevăratul scop al BCE și aceasta este intenția creatorilor săi. Pentru a înțelege mai bine de ce lucrurile stau

astfel, să ne amintim istoria anilor ’70 și ’80.

După surparea sistemului Bretton Woods, tiparnița de bancnote a devenit o importantă sursă de venituri pentru statele occidentale. Ca de obicei într-o asemenea situație, nici un stat nu are de profitat din reducerea impozitelor și diminuarea îndatorării sale. Din contră, inflația a fost binevenită ca sursă de finanțări *suplimentare* pentru susținerea lărgirii activităților statului.

Ora adevărului a sosit atunci când, la sfârșitul anilor ’70, curentul politic s-a inversat, iar urmărirea unei mai mari stabilități a cursurilor de schimb a făcut necesară aducerea inflației la nivelul țărilor celor mai puțin inflaționiste. Veniturile pe care statul le-a pierdut datorită reducerii inflației ar fi trebuit să fie echilibrate printr-o diminuare a cheltuielilor. În toate țările însă, același cartel dominant al politicienilor și al grupurilor organizate politic s-a opus categoric acestei soluții. Avantajele pe care inflația i le adusese în detrimentul cetățenilor ne-organizați și neștiutori erau transformate în „acquis sociaux”, ce trebuiau să se mențină nemodificate.

Nu rămâneau, așadar, decât două soluții alternative. Prima era sporirea impozitelor și obligațiilor sociale. Era vorba totuși de o măsură foarte impopulară, căci contribuabilul, până în acel moment nepăsător, este invitat să treacă direct la ghișeu și reacționează, în general, într-un mod mai degrabă nepoliticos. Cum politicienii se temeau că omul obișnuit își va lua revanșa la urne, au optat pentru a doua soluție, ce consta în sporirea datoriei statului.

Caracterul special al acestei îndatorări rezida în aceea că nu era o acțiune singulară, care să fie folosită pentru finanțarea unor cheltuieli deosebite. Obiectivul recurgerii la îndatorare era finanțarea *în mod permanent* a acelor rubrici din familiarul buget de stat ce anterior fuseseră acoperite prin inflație. Aceasta presupunea o îndatorare progresivă. De fapt, de la sfârșitul ani-

lor ’70, inflația a fost întotdeauna acompaniată de o datorie tot mai ridicată.

Această restructurare a resurselor statului – mai puțină inflație, permanent mai multe datorii noi – a devenit din ce în ce mai vizibilă pe parcursul anilor ’80 și a influențat în mod decisiv evoluția sistemului monetar internațional.

Era evident, încă de la bun început, că îndatorarea nu putea fi un răspuns de durată la problema finanțării statului. Statul și cetățenii diferă din numeroase puncte de vedere, se aseamănă însă prin aceea că nu pot trăi din credite decât dacă sunt capabili să le ramburseze. Pentru ambii, cu cât există acumulate mai multe datorii, cu atât rambursarea devine mai puțin credibilă. În numeroase țări, îndatorarea a atins rapid un nivel ce excludea aproape orice speranță de rambursare. Acest lucru este adevărat chiar pentru statele mai degrabă „conservatoare”. De pildă, în Germania, îndatorarea landurilor și a comunelor reprezintă deja, *conform statisticilor oficiale*, mai mult de 60 de procente din PIB. Or, aceste cifre nu țin cont de toate obligațiile financiare ale statului, cum ar fi, de exemplu, asigurările sociale. Dacă includem totul, se estimează îndatorarea autorităților publice germane la 300%-400% din PIB. În cea mai mare parte a celorlalte state, situația este încă și mai gravă[5].

Pe parcursul anilor ’80, a devenit din ce în ce mai evident că posibilitățile de îndatorare ale statelor și-au atins limitele și că noi căi de finanțare trebuiau să fie descoperite. În principiu, nu existau decât cele două posibilități menționate anterior. Impozitele și sarcinile sociale ar fi trebuit să fie majorate, însă nici un om politic nu era pregătit să propună o asemenea creștere a amplitudinii nevoilor. Astfel că nu mai rămânea decât finanțarea prin tipărirea de monedă, soluție ce era imposibil de recon-

[5] Vezi lucrările lui Roland Baader, *Fauler Zauber*, Gräfelfing: Resch Verlag, 1997 și *Die Euro-Katastrophe*, Berlin: Anita Tykve Verlag, 1994.

ciliat cu imperativul cursurilor de schimb stabile, atâta timp cât Bundesbank nu lua parte la joc. Din acest motiv erau inevitabile crizele SME, la fel „lărgirea marjelor" și ajustările parităților, presupuse imuabile.

Concluzia ce se impune: *crizele monetare nu au fost niște accidente regretabile, ci realmente semnele prevestitoare ale naufragiului* SME*, în ansamblul său*. Țările cu o monedă recunoscută ca fiind slabă, precum Italia, nu au fost decât primele din serie. Numeroase alte state, ale căror datorii atingeau niveluri apropiate, s-au confruntat cu aceeași soartă. Doar doi viitori membri ai Uniunii monetare (Luxemburgul și Germania) nu au depășit, sau cu puțin, pragurile maxime ale îndatorării fixate la Maastricht. Toate celelalte țări și-au dat toată osteneala „să-și țină în frâu" noua datorie și au rămas, în general, confortabil deasupra limitei de îndatorare maximă acceptată (cel mult 60% din PIB). Nu era, așadar, decât o chestiune de timp până când toate celelalte monede să urmeze exemplul lirei italiene și, în cele din urmă, Europa să recadă în sistemul inflaționist al „cursurilor de schimb flotante" al anilor '70.

Stabilitatea SME nu era, prin urmare, decât o aparență. Iluzia unei relative stabilități venea din acceptarea unei îndatorări crescânde, iar aceasta, treptat, dar sigur, a provocat revenirea inevitabilă la inflația anilor '70. SME a fost o bombă cu explozie întârziată, al cărei cronometru ticăia tot mai puternic o dată cu începutul anilor '90.

Nu s-a revenit totuși la anii '70. A fost și mai rău. Dacă din partea unei autorități monetare naționale deja nu mai este nimic bun de așteptat, acest lucru este încă și mai adevărat pentru o autoritate monetară internațională, care poate provoca mai multe neplăceri. BCE nou-creată și Euro nu rezolvă, în realitate, nici una dintre problemele monetare ce s-au tot ivit după renunțarea la moneda-marfă metalică, ci doar le-au translatat și agravat.

BCE și Euro sunt două produse atât ale mecanismelor pieței, cât și ale politicii. Forțele pieței s-au dezvoltat din diminuarea barierelor protecționiste în anii '80 și '90, ce a permis o accentuare a diviziunii internaționale a muncii. Dezvoltarea schimburilor internaționale de mărfuri și relativa stabilitate a cursurilor au asigurat o prosperitate economică semnificativă. În pofida acuzațiilor de a nu fi fost avantajoasă decât pentru interesele capitalului, această perioadă a adus un nivel de trai mai ridicat unei părți crescânde a populației. Întrucât aveau contacte tot mai importante cu străinătatea, numeroase întreprinderi au luptat pentru a beneficia de un mediu internațional mai stabil. Printre ele se numără întreprinderile exportatoare, dar mai cu seamă băncile și companiile financiare prezente pe piața internațională de capital. Interesele economice ale acestor grupuri de presiune au reprezentat *unul* dintre motoarele Uniunii Monetare Europene.

Al doilea a fost de natură politică. Am menționat deja că Bundesbank a făcut întotdeauna mai puțină inflație decât celelalte bănci centrale și că în acest mod și-a atras antipatia a numeroase grupuri organizate politic, atât din Germania, cât și din străinătate. În ceea ce privește celelalte guverne, acestea doreau o reformă monetară ce le-ar fi permis să exercite o influență asupra deciziilor Bundesbank. Ele erau gata să ofere concesii grupurilor politice germane influente, pentru a scăpa de dificultățile financiare în care ele însele se înglodaseră.

Din această perspectivă, este lesne de înțeles motivul pentru care anumiți adversari ai guvernului Kohl i-au reproșat cumpărarea reunificării germane prin sacrificarea mărcii. Din punctul lor de vedere, dezmembrarea Bundesbank era prețul cerut de guvernele francez, englez și american în schimbul aprobării reunificării germane. Această teorie este plauzibilă. Dar ea nu explică decât un aspect secundar a ceea ce s-a întâmplat în realitate, căci nici un guvern nu se poate comporta ca reprezentant

exclusiv al intereselor străine.

Dacă anumite părți ale economiei germane, din ce în ce mai importante și influente, doreau o mai mare stabilitate a cursurilor de schimb între monedele europene, la fel de bine se poate spune și că anumite grupuri politice germane aveau interesul să sacrifice marca în schimbul obținerii de privilegii *politice* în străinătate. Două exemple ne vor servi drept ilustrare a acestei afirmații.

Industria germană de automobile produce mașini de calitate superioară, dar și cele mai scumpe din Europa. Consumatorul nu este totuși dispus să plătească pentru calitate indiferent de preț. În numeroase cazuri, consumatorul preferă mașini ale căror standarde de securitate și nivel de calitate sunt inferioare, dacă prețul este și el mai scăzut. În aceste condiții, dacă toți producătorii respectă aceleași norme tehnice *impuse* de autoritățile publice, acest compromis nu mai este posibil. Vor fi produse doar automobile scumpe, iar consumatorii nu vor mai putea alege decât dintre acestea. Normele guvernamentale îi avantajează pe producătorii cei mai scumpi, în detrimentul consumatorilor și fabricanților de produse ieftine. Astfel, „armonizarea" condițiilor productive în Europa nu este nimic altceva decât o nivelare a normelor de producție impuse de către stat. Beneficiarul acestei armonizări este, în mod limpede, industria germană de automobile, ce poate să se îmbogățească pe cheltuiala clienților săi și a concurenților străini.

Același fenomen se întâlnește în domeniul organizării muncii. Sindicatele germane cuprind angajații cei mai bine pregătiți din punct de vedere tehnic, dar și cei mai scumpi din Europa. A avea angajați calificați nu reprezintă un scop în sine; totul depinde de salariul plătit. Multe întreprinderi preferă să angajeze salariați cu pretenții salariale mai scăzute, chiar dacă sunt mai puțin competenți. Datorită acestui fapt se investește în țările

cu salarii scăzute. Investițiile duc la o sporire a remunerărilor în țările cu un nivel redus al salariilor, iar în același timp apasă asupra mărimii salariilor susceptibile de a fi atinse în țările cu salarii ridicate, ceea ce acționează contra intereselor sindicatelor din țările cu salarii mari. Pe măsură ce *constrângerile* statului sporesc pretutindeni costul muncii, dispare incitativul de a exporta capitalul. Tocmai acesta este efectul urmărit de armonizarea europeană a condițiilor de muncă: protecție contra concedierii, reglementarea timpului de lucru, protejarea locului de muncă, asigurarea de șomaj, etc. Aceste măsuri vizează egalizarea condițiilor de muncă în Europa. Cei ce profită de pe urma lor sunt membrii sindicatelor germane; victimele sunt angajații germani și europeni care nu-și mai pot găsi de lucru pentru că munca lor costă mult prea mult și, desigur, consumatorii.

Aceste exemple arată cum anumite grupuri importante în Germania au profitat de pe urma centralizării politice și ce interese aveau să favorizeze o schimbare politică de tipul „marcă contra favoruri". Guvernul german putea conta pe sprijinul lor, în timp ce el făcea campanie în favoarea Uniunii Monetare Europene.

Din nefericire, aceste eforturi au fost fructuoase. Din 1999, autoritățile naționale și-au cedat Băncii Centrale Europene competențele de decizie în materie de politică monetară și s-au transformat în organe executive ale acesteia. Cu alte cuvinte, Euro a fost *de facto* introdus, deoarece toate deciziile privitoare la monedele statelor membre sunt, din acest moment, luate de o instanță centrală. Euro există deja, cu toate că nu se află momentan nici sub formă de bancnote, nici sub cea de monezi, ci continuă să fie reprezentat de monedele naționale sub vechile lor înfățișări de monezi și bancnote. Mărcile-bancnote nu mai sunt o monedă independentă, ci reprezentante ale Euro. Același lucru este valabil pentru monedele tuturor celorlalte state membre.

6
Consecințele economice și politice ale BCE și Euro

Marea problemă este, bineînțeles, de a ști ce tip de politică ne rezervă BCE pentru viitor, iar aici, din păcate, nu ne permitem să ne lăsăm pradă iluziilor. BCE și Euro au fost create doar pentru că fostul sistem era pe punctul de a se surpa sub greutatea îndatorării statelor naționale. Cu toate acestea, BCE și trecerea la Euro nu elimină nici masa datoriilor, nici nevoia presantă a statelor europene de a face rost neîncetat de noi mijloace de plată. Ele nu oferă nici o soluție la aceste probleme. În realitate, le agravează.

Unii observatori sunt de părere că modalitatea în care procedează BCE depinde în principal de cine este șeful său și de cum sunt definite funcțiile sale de către legiuitor. În Germania în particular, personalitatea președintelui băncii centrale este învestită cu o mare însemnătate. Numeroși sunt cei ce au considerat că funcția BCE este pur și simplu de a prelua rolul central pe care l-a jucat Bundesbank ca apărător al stabilității monedelor.

Aceste detalii personale și tehnice nu au totuși nici o importanță. Elementul decisiv este mai degrabă faptul că Euro permite statelor să beneficieze de noile credite, fără ca pentru aceasta să li se impună o disciplină strictă. Euro va face posibilă, așadar, dezvoltarea la nivel european a unei îndatorări fără precedent, până la atingerea limitelor superioare, așa cum s-a și întâmplat la nivel național. Când, cel mai târziu în acel moment, noul guvern central nu va mai putea obține credite, Europa nu va mai avea nici o altă alternativă decât să revină la politica inflaționistă din anii '70. Cei aflați în solda statului vor putea avansa oricâte argumente doresc în favoarea Uniunii Monetare Europene. Nu vor schimba nimic. Euro hrănește inflația. Euro nu face altceva decât să substituie cartelurile naționale ale profitorilor de

pe urma inflației cu un cartel european și înalță obstacole suplimentare în calea eforturilor cetățenilor europeni care ar dori să se protejeze împotriva spolierii practicate de acest supra-stat.

Această evoluție nu poate fi împiedicată prin făurirea unei constituții europene ce ar limita capacitatea statelor de a contracta împrumuturi și care ar impune BCE urmărirea unei anumite politici. Asemenea prescripții rămân fără efecte dacă nu se bucură de sprijinul opiniei publice. Or, în acest moment, aceasta din urmă dă dovadă de o mare îngăduință atât față de îndatorare, cât și față de inflație. Germanii au fost siliți să admită că toate clauzele acordului de la Maastricht, ce fixau criterii obiective de intrare în Uniunea Monetară Europeană, sunt în mod grosolan trecute cu vederea. Și se va continua în același mod, atâta timp cât nu se va produce o schimbare semnificativă în atitudinea opiniei publice. Dar cum ar putea acest lucru să aibă loc dacă, începând cu școala primară până la învățământul universitar, toate instituțiile de învățământ se află în mâinile statului, iar toate posturile de radio și de televiziune sunt constrânse să obțină mai întâi o licență de funcționare, și tribunalele recunosc că libertatea de exprimare nu mai este un drept fundamental inviolabil?

BCE și Euro nu se limitează la a hrăni inflația, ele favorizează, de asemenea, centralizarea instituțiilor politice. Se poate deja previziona că statele naționale vor deveni dependente de acest nou stat central, mai întâi din punct de vedere financiar, apoi pe plan politic. Întrucât statele membre își pierd tot mai mult din soliditatea lor financiară, ele pot din ce în ce mai puțin să contracteze împrumuturi în nume propriu. Cu toate că, până în prezent, în virtutea statutului său, Comisia Europeană nu a contractat deocamdată credite, ea va trebui să aibă grijă de statele membre. Este în egală măsură posibil să se îndatoreze ea însăși pentru a utiliza acești bani direct în statele membre. În orice caz,

statele naționale supra-îndatorate vor deveni direct tributare, financiar și politic, față de acest nou stat central.

Este vorba de același proces care deja a avut loc pe plan național în numeroase țări. Din ambiție și ignoranță, numeroase municipalități s-au îndatorat considerabil în ultimii 30 de ani. În Germania, aceste credite au fost garantate de landuri. Astfel, orașele și comunele au devenit dependente de landuri. Or, multe landuri au parcurs ele însele același drum și au ajuns subordonate statului federal. Astfel s-a întâmplat cu orașele, comunele și regiunile care, în prezent, în numeroase domenii, nu mai pot lua singure decizii. Toate depind de bunăvoința statului federal și de firimiturile pe care acesta le aruncă.

Aceeași soartă îi este rezervată statului federal. Este desigur încurajator că, în comparație cu alte state, resursele financiare ale statului german se prezintă acceptabil. Aceasta ne amintește de situația celui aflat pe marginea prăpastiei și care continuă să-i privească pe cei ce au căzut sau care vor urma să cadă înaintea sa. Este posibil ca germanii să trăiască încă două sau trei decenii luând ei înșiși decizii, cu toate că, dacă ținem cont de naivitatea lor de a identifica Europa cu Bruxelles-ul, ne putem îndoi că doresc cu adevărat acest lucru. Pe termen mai lung, este imposibil. Germania se va trezi din ce în ce mai mult subjugată de acest moloh bruxellez, care îi va eclipsa pe toți tiranii de până în prezent ai continentului nostru.

Statul bruxellez nu va ezita ca, mai devreme sau mai târziu, să pună mâna pe distribuția creditelor, pe care în prezent le garantează, și va deveni în acest mod indispensabil în ochii tuturor cetățenilor europeni. Această evoluție este în natura lucrurilor: puterea oamenilor politici se hrănește din opinia cetățenilor cu privire la ei. De ce trebuiau oamenii de la Bruxelles să se mulțumească să trudească și le permiteau oamenilor politici naționali să culeagă toate laudele? Mai devreme sau mai târziu, instituțiile

sociale naționale, în particular securitatea socială, se vor găsi la rândul lor „armonizate", adică puse sub tutela organismelor centrale amplasate în Bruxelles.

În concluzie, crearea BCE și a Euro dă naștere unei duble tendințe: pe de o parte, apariția și extinderea unui stat asistențial european; pe de altă parte, acumularea de noi datorii publice, de această dată în numele acestui nou stat central. Ambele tendințe conduc, pe termen mediu sau lung, la prăbușirea sistemului, fie prin hiperinflație, fie prin surparea statului central atotputernic sub greutatea propriei sale ineficiențe. Iată deci ce ne rezervă viitorul, dacă nici o schimbare fundamentală nu are loc: o nouă hiperinflație de genul celei din 1923 sau un nou imperiu sovietic.

7
Soluții alternative la Euro

Numeroși economiști și-au dat seama de pericolele pe care le presupune Uniunea Monetară Europeană. Merită să aruncăm și noi o privire pe alternativele ce au fost analizate, din moment ce problema unei ordini monetare mai bune este în permanență de actualitate. Este încă de pe acum evident că *înființarea BCE și a Euro nu instaurează o ordine stabilă în raporturile monetare europene.* Ordinea monetară prezentă ne aruncă din Charibda în Scylla și nici ignoranța, nici propaganda statului nu pot schimba nimic. Care sunt alternativele? Care dintre ele este cea mai promițătoare?

Prima soluție ar fi să lăsăm SME să se scufunde în liniște și să revenim la sistemul anilor '70. Inflația monedelor naționale și instabilitatea parităților ar fi dus, cu siguranță, la șubrezirea diviziunii internaționale a muncii, însă cetățenii țărilor cu „monedă puternică" ar fi fost mai bine protejați împotriva spolierii practicate de propriul stat, și mai cu seamă de alte state. În orice caz,

această alternativă nu va avea, peste puțin timp, un alt interes decât unul teoretic, îndată ce monezile și bancnotele naționale vor fi dispărut pentru a face loc Euro.

O a doua posibilitate ar fi fost introducerea unei monede paralele. Această propunere se bazează pe ideea fundamentală că, pentru fiecare monedă dată, există un teritoriu optim de circulație. Mărimea teritoriului nu este însă deloc evidentă și nu se știe nici măcar dacă această problemă comportă o soluție teoretică. Putem totuși să-i dăm un răspuns *empiric*, lăsând la latitudinea cetățenilor europeni să utilizeze, alături de moneda lor națională, o „monedă Euro-paralelă". Dacă această monedă Euro-paralelă posedă într-adevăr avantaje în raport cu monedele naționale, va sfârși prin a se impune. În orice caz, piața va fi cea care va decide, nu o birocrație prost informată despre nevoile reale ale pieței.

Majoritatea susținătorilor acestei propuneri s-au gândit la utilizarea unei monede de *hârtie* drept monedă-paralelă. Ei nu și-au dat totuși seama că o asemenea introducere nu este deloc simplă. Un bun nu poate fi întrebuințat ca monedă decât dacă deja face obiectul schimburilor pe piață. Numai în acest mod actorii pieței își pot forma o părere despre puterea sa de cumpărare. Dacă, de pildă, ofer unui vânzător de autoturisme o hârtie pe care scrie „trei Hülsmann-i", probabil că nici un schimb nu va avea loc, întrucât vânzătorul nu are nici cea mai mică idee despre ce poate cumpăra el însuși cu această hârtie. Lucrurile stau la fel pentru o hârtie pe care se află înscris „un Euro-paralel".

Nu există decât două modalități raționale pentru a asigura răspândirea unei monede Euro-paralelă. Prima posibilitate ar fi fost de a permite ca una sau mai multe monede naționale deja existente să fie acceptate ca mijloace de plată. S-ar fi putut alege marca, întrucât era deja acceptată cu dragă inimă în multe alte țări europene. Această alternativă nu putea fi însă luată în calcul din considerente de ordin politic. Simplul gând de a-și vedea

concetățenii plătind cu mărci în loc de franci sau de lire era de nesuportat pentru oamenii politici francezi și englezi.

Nu rămânea, prin urmare, decât cea de-a doua posibilitate, care ar fi reprezentat, în același timp, cea de-a treia mare alternativă la crearea unei ordini monetare europene: permisiunea de a folosi un bun oarecare ca monedă. Cu alte cuvinte, s-ar fi putut lăsa la alegerea cetățenilor utilizarea unui bun oarecare ca mijloc de plată înscris în contractele lor. Nu este nevoie de multă imaginație pentru a înțelege care ar fi fost consecințele unui asemenea sistem al libertății monetare nerestricționate. Această situație ar fi încurajat, de fapt, întrebuințarea monetară a metalelor prețioase. Monedele de aur, cupru și argint s-ar fi bucurat de aceeași circulație ca la începutul secolului al XX-lea. Tocmai din acest motiv o astfel de alternativă nu putea fi acceptată de puterea politică. Istoria monetară a secolului al XX-lea nu este, în definitiv, nimic altceva decât istoria unui efort neîntrerupt de a se debarasa de metalele prețioase și de a orienta, grație monedei de hârtie, fluxurile de venituri spre canalele agreate din punct de vedere politic.

Cu toate că această a treia soluție este respinsă de totalitatea cartelurilor politice, întrucât merge în contra-sens cu obiectivele lor, nu trebuie să o pierdem din vedere. Spre deosebire de monedele naționale ori de un Euro paralel de hârtie, această soluție rămâne în continuare de actualitate. De fapt, *pentru a crea o piață monetară liberă, este suficient să se elimine îngrădirile actuale.* Pentru ca monedele de aur sau de argint să circule din nou, ajunge să se autorizeze pur și simplu utilizarea lor în calitate de mijloace de plată și să se abolească impozitele cărora le sunt supuse (în special TVA și impozitul pe capital). Această reformă poate avea loc în spațiul european. Ea poate fi aplicată în egală măsură pe plan național, regional sau comunal. Într-un cuvânt, *orice* comunitate sau societate condusă de oameni vizionari și

curajoși își menține capacitatea de a da naștere unei ordini monetare libere.

8
Inflația americană și jocul de-a speculația la bursă, 1982 – ?

Până în acest moment, ne-am mărginit să vorbim despre evoluția europeană, căci aceasta îi interesează îndeosebi pe germani. Totuși, nu autoritățile monetare europene au fost în centrul crizelor economice și monetare internaționale recente, ci autoritatea monetară americană (Sistemul Federal de Rezerve, prescurtat: Fed).

Fed-ul a fost creat în 1913 la inițiativa unor bancheri influenți (J.P. Morgan, Rockefeller, Kuhn Loeb). Din acea clipă datează apariția în Statele Unite a unei culturi a inflației, care s-a perpetuat până în zilele noastre. Această tradiție inflaționistă americană, care împlinește acum aproape 90 de ani, se află la originea apariției unor noi tipuri de crize economice, pe măsura importanței Statelor Unite, ce au ajuns la proporții încă neatinse anterior, precum cea din timpul Marii Depresiuni din 1929-1941 sau aceea care a urmat prăbușirii sistemului de la Bretton-Woods.[6]

După Bretton-Woods a părut, pentru un timp, că relațiile dintre politica monetară și crizele economice, strălucitor descrise de Murray Rothbard, se anulaseră. În ochii a numeroși economiști, funcția Fed-ului se găsea de aici înainte mult simplificată. Inflația cantității de bani manifestându-se pe viitor numai prin pierderea de valoare a dolarului pe piața internă (creșterea prețurilor) și pe piața valutară (scăderea cursului de schimb), Fed-ul nu mai avea altceva de făcut decât să se decidă asupra *mărimii*

[6] Vezi excelentele cărți ale lui Murray Rothbard, *Wall Street, Banks, and American Foreign Policy*, Auburn, Alabama: Mises Institute, 1995 și *The Case Against the Fed*, Auburn, Alabama: Mises Institute, 1994.

deprecierii pe care o dorea. Cu aceasta, totul era rezolvat.

Însă, ca în toate economiile centralizate, planificarea monetară se lovea de anumite evoluții neașteptate, în fața cărora rămânea neputincioasă. Datorită unor condiții particulare, pe care le vom aminti mai târziu, marea inflație din anii '80 și '90 nu a declanșat imediat o scădere a dolarului. Ea a produs, mai întâi, două dintre cele mai grave probleme cu care se confruntă economia mondială, și anume: un avânt bursier complet separat de realitatea economică și o serie de crize monetare și economice în Asia de Sud-Est, în Rusia și în America de Sud.

Nu este necesar să fii un geniu în economie pentru a intui sfârșitul amar al poveștii, e suficient un pic de judecată. Prin urmare, trebuie să ne dăm seama că aceste probleme nu sunt inerente capitalismului, ci sunt efectul intervenției statului în politica monetară. Precum multe alte situații create și artificial întreținute cu ajutorul inflației, sistemul actual poartă în el germenii propriei sale distrugeri. Recentele crize din Asia de Sud-Est, Rusia și America Latină nu oferă decât o slabă idee despre prăbușirea ce se va produce într-o bună zi.

Fenomenul cel mai frapant al ultimilor 20 de ani a fost, fără putință de tăgadă, avântul aparent constant al bursei, cu cursuri ce au pierdut orice urmă de legătură cu situația financiară reală a întreprinderilor. Este evident că, în condiții normale, trebuie să existe o strânsă legătură între prețul unei acțiuni și veniturile viitoare anticipate ale respectivei întreprinderi. Această corelație nu reflectă altceva decât relația universală dintre valoarea unui mijloc și valoarea scopului căruia îi servește acest mijloc. Dacă, de pildă, o mașină-unealtă este utilizată pentru a produce piese brute, mașina nu poate avea o valoare superioară ansamblului de piese brute obținute. La fel, funcția unei întreprinderi este aceea de a produce pentru piață. Prețul unei întreprinderi nu poate fi mai ridicat decât beneficiul total prevăzut a fi obținut din vânza-

rea produselor sale. Astfel, valoarea bursieră a unei întreprinderi nu poate fi niciodată superioară valorii totale a tuturor beneficiilor pe care această întreprindere se așteaptă că va putea să le acumuleze în viitor. Estimarea beneficiilor viitoare ale unei întreprinderi reprezintă punctul de plecare pentru calcularea valorii prezente a unei acțiuni. Beneficiile viitoare anticipate sunt actualizate, și apoi însumate. Aceasta reprezintă valoarea actualizată a unei întreprinderi, iar valoarea acțiunii se obține împărțind această valoare actualizată la numărul de acțiuni în circulație.

Se întâmplă adeseori ca valoarea unei acțiuni să fie eronat estimată. Acțiunea are atunci un curs ce nu se fundamentează pe beneficiile reale ale întreprinderii. O acțiune este fie subevaluată, fie supraevaluată *comparativ cu beneficiile*. În prezent, nu nivelul ridicat al prețului acțiunilor ca atare creează probleme, ci faptul că acesta este total desprins de realitatea beneficiilor anticipate ale întreprinderilor. Nici nivelul cursurilor, nici creșterea acestora nu reprezintă, în sine, o problemă. Atâta timp cât o cantitate suplimentară de bani se distribuie peste tot în economie, ea produce o creștere treptată a prețurilor, adică a valorii acțiunilor *și* a beneficiilor. În aceste condiții, creșterea valorii acțiunilor nu are nimic alarmant, căci ea nu face decât să reflecte o pierdere *generală* de valoare a monedei.

În condiții normale – adică pe o piață liberă – este perfect posibil ca un mare număr de acțiuni să fie simultan supraevaluate. Este de asemenea posibil ca această eroare să cuprindă totalitatea pieței financiare și să dureze 15 ani. Toate acestea sunt *imaginabile*, deși nu s-a ajuns încă niciodată la așa ceva. Ce *nu* poate fi însă de imaginat este ca, pe o piață liberă, acțiunile să fie evaluate fără a se ține cont de beneficiile viitoare ale întreprinderilor. Investitorii la bursă se pot *înșela* cu privire la situația financiară a întreprinderilor, dar aceasta nu afectează faptul că ei

o au întotdeauna în vedere atunci când vând și cumpără acțiuni.

Caracteristica recentului avânt al bursei nu constă numai în aceea că bursa a pierdut orice urmă de contact cu realitatea economică, ci, în plus, că acest lucru este binecunoscut de toți marii (și de majoritatea micilor) investitori. Cum este posibil? A devenit bursa un simplu joc speculativ? Continuă cursurile să crească deoarece fiecare mizează că, în viitor, întotdeauna vor exista și alți speculanți, și mai optimiști, ce vor cumpăra la prețuri și mai ridicate întrucât se așteaptă că, mai târziu, alți speculanți vor fi încă mai optimiști decât ei, etc.? După cum știm, astfel de jocuri sunt posibile, dar au anumite limite. Numai persoanele ce iubesc în special riscul și cele în particular naive iau parte la ele. Cercul acestor persoane și sumele pe care ele sunt dispuse să le investească sunt la fel de limitate. Din momentul în care nu se mai găsește nimeni suficient de stupid sau de îndrăzneț, castelul de cărți de joc se năruie. *El se prăbușește întrucât, la un anumit moment, nimeni nu mai este dispus să arunce în joc o parte și mai importantă din proprietatea sa*. Creșterea actuală a bursei durează de aproape două decenii și, pe măsura trecerii anilor, ea nu a antrenat din ce în ce mai puțini investitori în trena sa, ci din ce în ce mai mulți. Ce circumstanțe speciale permit investitorilor să plaseze întotdeauna mai mulți bani în acțiuni, al căror preț se îndepărtează tot mai mult de cursurile ce reflectă situația financiară a întreprinderilor?

Pe scurt, răspunsul este că Fed-ul, de comun acord cu celelalte autorități monetare importante, tipărește încontinuu bani noi, ce pot fi apoi investiți la bursă.

O dată cu epuizarea patrimoniului ghinioniștilor și al favoriza-ților șansei, jocul speculativ își atinge limitele naturale. Dar autoritățile monetare au posibilitatea să producă, fără cheltuieli, tot mai mulți bani, pentru ca aceștia să se scurgă apoi în mediile apropiate bursei. *În acest mod, limitele impuse de mecanis-*

mul proprietății private sunt scoase din funcțiune. Bursa devine o arenă de joc, ce îl transformă pe investitor într-un jucător, iar plasarea patrimoniului său, ce era până aici riscat, într-un joc aparent fără consecințe. Jucătorii ce întrețin relații amiabile cu autoritățile monetare – în special marile bănci, marea industrie, guvernele – se bucură de un acces prioritar la aceste cantități suplimentare de bani, ce iau naștere din nimic. Ei pot participa la jocul de la bursă, fără a trebui să-și bată capul pentru a afla dacă își vor putea vinde acțiunile la un curs superior celui la care au cumpărat. Atâta timp cât autoritățile monetare vor produce noi cantități de monedă-simbol, vor exista întotdeauna persoane care vor *putea* și vor *dori* să joace sume mai ridicate, întrucât anticipează cu încredere o inflație viitoare.

Înțelegem acum de ce, într-un context inflaționist, beneficiile viitoare ale întreprinderilor devin tot mai lipsite de semnificație pentru cursul acțiunilor cotate. Producția etatistă de monedă-simbol cu destinația „bursa" o transformă într-un *perpetuum mobile* financiar.

Care sunt urmările acestei situații? Mai întâi, această politică îmbogățește sectorul financiar în detrimentul tuturor celorlalte. Ea încurajează folosirea timpului și a energiei pentru plasamentele financiare pe seama tuturor celorlalte ocupații. În Statele Unite, există un număr crescând de medici și de avocați care își petrec mai mult timp pentru coordonarea plasamentelor lor decât pentru exercitarea propriei meserii. Inflația erodează diviziunea naturală a muncii și determină diminuarea producției. Ea favorizează, pe cheltuiala tuturor celorlalte clase, interesele economic statornicite și sporește diferențele dintre venituri în rândurile populației. În plus, ea mărește numărul de persoane economic dependente de deciziile autorităților monetare și accentuează presiunea politică în direcția perpetuării acestei inflații.

În pofida explodării cursurilor de la bursă, procesul tipic de îmbogățire a unui mic număr de persoane în detrimentul tuturor celorlalte a rămas, până acum, într-un con de umbră. Cursul obișnuit al evenimentelor este următorul: autoritățile monetare distribuie moneda nou creată cercurilor ce le sunt apropiate și, de aici, ea se propagă treptat în celelalte sectoare ale economiei naționale. Creșterea prețurilor, evidentă la început în câteva sectoare, de pildă la bursă, se răspândește, prin urmare, în celelalte sectoare, cu o anumită întârziere. Cu toate acestea, inflația din ultimii 20 de ani nu a respectat acest scenariu. Ea s-a manifestat îndeosebi la nivelul piețelor financiare. Cum se poate explica acest fenomen? Împrejurările specifice despre care vorbeam anterior sunt luate acum în considerare.

Exportul unei mari cantități de dolari și de mărci în străinătate reprezintă un element precumpănitor în situația monetară contemporană. În jur de 60-70% din totalul dolarilor și 30% din totalul mărcilor circulă, în prezent, în exteriorul țărilor de origine.

Dolarul este o monedă în mod tradițional cu o circulație foarte răspândită. Or, în anii '80, această tendință a fost serios accentuată, ca urmare a unei cereri suplimentare alimentate de înființarea de Consilii Valutare (Hong Kong, Singapore), precum și de „dolarizarea" a noi regiuni din America Latină (în special El Salvador, Argentina, Ecuador, Brazilia, Columbia și Chile). Popoarele acestor țări căutau un refugiu în dolar, pentru a se proteja de enorma inflație a propriilor guverne. Și cum obțineau dolarii prin vânzarea de bunuri și servicii, „dolarizarea" a avut ca efect sporirea importului de dolari în America Latină, contra importului de bunuri și servicii în Statele Unite. Această situație a dus, pe parcursul anilor '80, la o circumscriere a creșterii prețurilor americane în cadrul bursei.

În anii '90, situația este identică. În urma prăbușirii blocu-

lui de Est, o mare cantitate de mărci și de dolari a fost exportată către țările membre ale fostului imperiu sovietic, în două moduri. Pe de o parte, la fel ca în America Latină, cetățenii au fost aceia care doreau aceste monede, pentru a se apăra de inflația internă. Pe de altă parte, mari cantități de dolari și de mărci au fost de asemenea necesare pentru a acoperi cerințele noilor Consilii Valutare (de pildă, Estonia) sau pe cele ale Germaniei după reunificare. Iar acest lucru a agravat fenomenul. Așa cum s-a întâmplat în anii '80, creșterea prețurilor în Statele Unite și în Germania a rămas deci limitată la nivelul piețelor financiare. Bundesbank-ul și Fed-ul au produs mari cantități de bani noi, ce la început au fost direcționați către bursă și au întreținut acolo speculația. Moneda nouă s-a răspândit apoi de la bursă în restul economiei, unde ar fi trebuit în mod inevitabil să provoace alte sporiri de prețuri, dacă acestea nu ar fi fost împiedicate de exportul în străinătate al unor mari cantități de monedă. Împrejurări suplimentare au stopat sporirea prețurilor în Europa occidentală, de pildă o creștere semnificativă a ocupării în Statele Unite. Factorul principal l-a constituit însă exportul de devize în străinătate.

Stabilitatea relativă a prețurilor din ultimele două decenii, ce a prevalat în pofida unei inflații importante, a contribuit neîndoielnic la acceptarea inflației de către marea majoritate a americanilor și a germanilor. În viața cotidiană, ea a rămas pur și simplu invizibilă. Nivelul de trai al cetățenilor era inferior celui ce *ar fi existat în absența inflației*, dar era superior *celui anterior*. Experiența ne arată că nu se opune o rezistență serioasă inflației decât dacă sărăcirea cetățenilor este absolută, cu alte cuvinte, dacă nivelul lor de viață este inferior celui din anul precedent. S-ar putea ajunge rapid la această situație, dacă ținem cont de faptul că exportul de monedă din anii anteriori reprezintă un eveniment excepțional, ce ar putea să ia sfârșit curând. Acesta

ar constitui finalul poveștii. Îndată ce scurgerea de dolari și de mărci în străinătate va deveni imposibilă, inflația se va răsfrânge din plin asupra prețurilor interne. Scăderea puterii de cumpărare a monedei, rezultată din această evoluție, va conduce, printre altele, la o dobândă *nominală* mai ridicată la plasamentele de capital. La ratele dobânzii ce ar fi fost practicate în absența creșterii prețurilor se adaugă acum o remunerare pentru erodarea valorii banilor (*price premium*). În condițiile creșterii ratelor dobânzii, investiția de capital în jocul speculativ bursier devine însă din ce în ce mai puțin tentantă. Oamenii reîncep să caute spații de închiriat pentru dezvoltarea afacerilor, căci în acest fel ei pot, pe viitor, să obțină randamente cel puțin la fel de ridicate ca la bursă, cu un risc mai scăzut.

Când se atinge acest stadiu, bursa se apropie cu pași repezi de prăbușire. Proprietarii actuali ai acțiunilor le-au achiziționat fără a fi preocupați de situația financiară a întreprinderilor, cu unica speranță de a găsi mai târziu cumpărători încă și mai optimiști decât ei. Or, numărul cumpărătorilor scade, căci un număr în creștere de proprietari de patrimonii preferă de aici înainte investițiile reale și evită bursa. Autoritățile monetare au, în aceste condiții, următoarele alternative.

a) Fie tipăresc *și mai mulți* bani, ceea ce va alimenta speculația financiară. Această soluție nu poate însă continua la nesfârșit, întrucât inflația se răsfrânge acum direct asupra tuturor celorlalte prețuri și determină, de asemenea, și creșterea ratelor dobânzii. Mai mult, anticipările referitoare la prețuri și dobândă ale participanților pe piață devansează planurile autorităților monetare, și acestea trebuie să se grăbească tot mai mult cu tipărirea de zerouri suplimentare pe bancnotele lor. În acest cadru al hiperinflației, *moneda însăși* este curând scoasă din funcțiune. Deținerea banilor devine din ce în ce mai puțin atractivă, deoarece fiecare persoană ce încasează bani trebuie imediat să caute

un nou cumpărător, pentru a evita o devalorizare completă a averii sale. Agenții de pe piață caută o altă monedă; ei încetează să utilizeze moneda inflaționistă, iar sistemul de prețuri al acesteia se va nărui. Exact acest lucru s-a întâmplat în 1923 în Germania.

b) Fie autoritatea monetară nu mai alimentează inflația și, în acest caz, devine inevitabilă ajustarea cursurilor acțiunilor la situația financiară reală a întreprinderilor. Aceasta înseamnă, de fapt, un crah bursier, adică o pierdere enormă de avuție pentru persoanele ce au investit la bursă la sfârșitul procesului inflaționist. Cum majoritatea societăților de asigurări dețin în activul lor mari pachete de acțiuni, ne putem imagina ce poate reprezenta un crah bursier pentru omul obișnuit.

În orice caz, criza nu poate fi evitată. Ea izbucnește în momentul în care creșterea prețurilor datorată inflației nu mai este contrabalansată de un export de monedă în străinătate sau de alți factori. (Și, desigur, acest fenomen se produce cu atât mai repede, cu cât moneda inflaționistă aflată în circulație în străinătate se va întoarce în masă în țara de origine.)

Iată ce ne așteaptă în viitor, și din această cauză poate nu este nepotrivită observația că aceste evenimente iminente vor aduce cu sine schimbări profunde, dar fără a avea numai consecințe negative. Criza nu reprezintă altceva decât ultima etapă a unei evoluții inițiate prin introducerea monedei discreționare a statului. Ea semnifică, *în egală măsură*, o eliberare parțială de sub jugul statului și al grupurilor care îl manevrează și *poate* constitui șansa de a mobiliza o parte importantă a populației împotriva tutelei statului, cu scopul de a-i impune o reducere a impozitelor și a reglementărilor. Prăbușirea unei monede discreționare este un lucru pozitiv din multe puncte de vedere. O mare parte a populației cu siguranță va constata, după cădere, că avuția sa de fapt s-a diminuat, dar realitatea este că patrimoniul său este deja

mai scăzut decât își imaginează. Singurele „victime" *permanente* ale acestei prăbușiri vor fi membrii cartelurilor politice, ce s-au îmbogățit, grație inflației, pe seama restului populației.

9
Cele mai recente crize ale economiei mondiale, 1997 – ?

Inflația ascunsă a anilor '80 și '90 nu a creat numai o situație instabilă pe piețele bursiere, ci, în plus, a oferit baza unei dezvoltări a inflației în *terțe* țări. Aceasta a fost sursa crizelor economice și monetare actuale.

Să luăm un exemplu fictiv, și această relație cauzală va deveni foarte clară. După cum am văzut, inflația conduce, mai devreme sau mai târziu, la scăderea cursului de schimb al unei monede în raport cu monedele străine stabile. Să ne imaginăm că regele unei mici țări, Alfania, inflaționează moneda sa, alfa, și, în consecință, cursul de schimb al lui alfa contra lui beta, moneda unei mari țări, Betania, scade. Acest lucru aduce prejudicii nu numai consumatorului alfanian, care acum, cel puțin temporar, trebuie să plătească mai mult pentru bunurile și serviciile importate. Este defavorabil și pentru investitorii betanieni care își plasaseră capitalul în Alfania, înainte de scăderea cursului de schimb. Regele alfanian și industriile exportatoare alfaniene se îmbogățesc pe seama supușilor alfanieni și a investitorilor betanieni. În timp ce populația alfaniană nu dispune de nici o modalitate de evitare a inflației viitoare, capitaliștii betanieni se pot proteja prin renunțarea la investițiile lor din Alfania. În acest caz, inflația prejudiciază îndoit marea masă a populației alfaniene: pe de o parte, prin redistribuția pe care o declanșează și, pe de altă parte, printr-o diminuare a capitalului investit, ce reduce posibilitățile de dezvoltare. În ultimă instanță, această situație nu mai convine regelui alfanian, întrucât presupune o diminuare

a creșterii economice și, prin urmare, o scădere a veniturilor fiscale viitoare. Regele are, așadar, interesul să manevreze în mod rezonabil inflația, pentru a evita transferarea către moștenitorul său a unei țări complet ruinate.

Desigur, nu are loc o scădere a cursului de schimb dacă moneda beta este multiplicată într-o cantitate suficientă. Cine sunt, în acest caz, beneficiarii și păgubiții? Grupurile alfaniene care s-au îmbogățit grație inflației create în sprijinul lor se numără întotdeauna printre câștigători, și toți ceilalți alfanieni sunt întotdeauna păgubiți. Totuși, numărăm și alți câștigători și dezavantajați datorită inflației lui beta, iar printre beneficiarii betanieni îi includem, în particular, pe capitaliștii ce și-au plasat banii în Alfania. Și aceasta întrucât, în absența inflației lui beta, fie ar fi suportat pierderile rezultate din investițiile în Alfania, fie nu și-ar fi plasat banii acolo, ci i-ar fi investit, prin urmare, în altă parte, în condiții mai puțin prielnice.

Acestea sunt efectele de realocare, după cum rezultă dintr-un *singur* puseu inflaționist în ambele țări. Să presupunem acum că guvernul Betaniei este în mod special sensibil la interesele capitaliștilor ce au investit în străinătate și încearcă să sprijine plasamentele acestora în mod *durabil*. Guvernul betanian promite prietenilor săi că va produce întotdeauna îndeajuns de multe monede beta pentru a stabiliza cursul lui alfa. Riscul de curs atașat plasamentelor în străinătate este în mod evident puternic diminuat, chiar anulat. Ce consecințe are această politică? Exportatorii betanieni de capital se bucură de câștigurile viitoare pe care le vor realiza, în definitiv, pe seama celorlalți betanieni. Și aceasta nu este totul. Această nouă politică betaniană nu rămâne pentru mult timp necunoscută regelui Alfaniei, care, la rândul său, își va ajusta în consecință comportamentul. El știe că guvernul betanian dorește să stabilizeze cursul monedei alfa. El poate, în consecință, să împingă într-o veselie inflația încă și

mai departe, fără a avea motive să se teamă de efectele negative ale acesteia. Înclinația sa inflaționistă nu este temperată decât de dorința de a evita o diminuare mult prea importantă a importurilor din Betania. Totuși, cu quasi-garanția monetară betaniană acordată monedei alfa, nu are de ce să se mai teamă de fuga capitalurilor betaniene. Quasi-siguranța de care se bucură cursul său de schimb are ca efect îmbogățirea regelui alfanian pe seama atât a supușilor săi, cât și a cetățenilor betanieni.

Este posibil însă ca această situație să nu fie în interesul guvernului Betaniei. În pofida prieteniei pe care o poartă exportatorilor de capital, este de la sine înțeles că nu poate să-și arunce banii pe fereastră, căci aceasta îi micșorează resursele financiare care îi sunt necesare în alte sectoare: asigurări sociale, armată, construcții rutiere, etc. El nu poate accepta ca autocrații alfanieni să distrugă capitalul betanian, cu toate că betanieni „merituoși" își iau partea lor. Mai devreme sau mai târziu, trebuie să se departajeze de această politică și să înceteze să mai susțină cursul monedei alfa.

Din acest moment, o criză economică și monetară foarte gravă se declanșează în Alfania, deoarece economia alfaniană, relativ de mici dimensiuni, s-a specializat de-a lungul anilor de inflație în acele sectoare de producție ce nu erau rentabile decât grație fluxurilor de venituri create de inflația betaniană. Dispărând acest sprijin, numeroase întreprinderi au devenit dintr-o dată nerentabile. Îndemânarea și calificările actuale ale angajaților își pierd valoarea. Desigur, alfanienii pot continua să-și exercite activitățile încă un timp, dacă acceptă o scădere a salariilor reale, dar cum capitalul investit în întreprinderi s-a epuizat, acestea nu mai au posibilitatea să subziste, iar angajații își pierd locurile de muncă. Ei trebuie să se orienteze către alte ramuri. Noi abilități sunt cerute. Apar noi întreprinderi.

Fără îndoială, acesta reprezintă un proces dureros de adap-

tare pentru numeroși alfanieni. Enormele probleme ce apar pe parcursul acestei perioade sunt potențate de scăderea cursului monedei alfa. Investitorii internaționali evită, pentru moment, Alfania, către care un export de capital ar fi poate necesar, pentru a permite restructurarea economiei.

Foștii profitori de pe urma inflației reprezintă însă obstacolul cel mai important în calea restructurării. Regele, familia și prietenii săi au devenit, grație inflației, cei mai influenți capitaliști ai țării. Dar, spre deosebire de alți capitaliști, ei nu și-au clădit averea nici pe creativitate, nici pe calitățile lor anticipative, ci pur și simplu pe multiplicarea de bani de hârtie, pe care au impus-o populației. Acum ei sunt la cârma economiei, dar nu știu ce trebuie să facă. Această combinație nefericită de incapacitate și putere economică duce rapid la o agravare a problemelor. *Din punct de vedere economic*, Alfania alunecă din criză în depresiune, căci puternica familie regală nu posedă spirit antreprenorial, iar antreprenorilor privați alfanieni le lipsește capitalul pentru a declanșa o schimbare rapidă. Această depresiune ascunde un pericol politic, pe care regele trebuie să-l îndepărteze cât mai repede posibil. Din moment ce nu poate el însuși să provoace schimbarea economică, caută credite și orice alt ajutor posibil în străinătate, de exemplu din partea Betaniei, pentru a tempera situația critică. Devine, așadar, dependent *din punct de vedere politic* de aceste puteri. Rezultatul final, trist, este acela că motivul mizeriei Alfaniei – o proprietate ajunsă nelegitim pe mâini greșite – se perpetuează, acum că problema dependenței politice față de exterior i se adaugă.

Crizele economice și monetare ale epocii actuale urmează, în linii generale, schema descrisă anterior, fondată pe relațiile fictive dintre mica Alfanie și marea Betanie. „Marea Betanie" nu este, desigur, nimeni alta decât Statele Unite ale Americii, unde autoritățile monetare și-au dat silința, mai mult de un deceniu,

să protejeze investițiile în străinătate ale marilor lor întreprinderi, prin stabilizarea cursurilor de schimb importante a numeroase monede precum alfa. S-a ajuns la o asemenea intensificare a inflației în țările de tipul Alfaniei, încât, în cele din urmă, această politică a trebuit să fie abandonată. A urmat inevitabila criză, însoțită de obișnuitele ajutoare financiare, fie direct din partea SUA, fie din partea instituțiilor internaționale dominate de SUA, astfel încât, în acest mod, guvernul destinatar a devenit obedient din punct de vedere politic.

Prima dintre aceste crize a fost cea a Mexicului, pe parcursul iernii 1994-1995. Guvernul mexican era convins că Fed-ul ar sprijini cursul de schimb al peso după intrarea în vigoare a acordului de „liber-schimb" nord-american, în ianuarie 1994. În perspectiva alegerilor electorale din toamna lui 1994, guvernul mexican a împărțit numeroase „dovezi de bunăvoință", care, ca de obicei, au fost finanțate prin tipărirea de bani și au condus rapid la prăbușirea peso-ului pe piețele valutare. Nu devalorizarea peso-ului a pus capăt crizei, ci pierderea puterii de către președintele mexican și un credit excepțional de 50 de miliarde de dolari. Din acel moment, politica economică mexicană a rămas supusă unui control strict din partea administrației americane prin mijlocirea organelor zonei de liber-schimb NAFTA; iar cetățenii americani plătesc prin inflația dolarului faptul că politicienii americani guvernează de acum înainte în Mexic.

În iulie și august 1997, Tailanda, Filipine, Malaezia, Indonezia, Singapore și Coreea au suferit, la rândul lor, criza economică și monetară. Indicii bursieri au coborât în câteva zile cu 24% (în Coreea) până la 48% (în Malaezia), și toate aceste țări au obținut sprijinul financiar al FMI (ajutor, în anumite momente, enorm). De-a lungul anilor încărcați de inflație, grupurile cârmuitoare din aceste țări au acaparat pozițiile-cheie din economie și s-au dovedit incapabile să introducă schimbări rapide. Acest lucru

a fost, în particular, evident în Indonezia, o țară extrem de dependentă de importurile de alimente, unde asistăm, de atunci încoace, la numeroase acte de violență împotriva guvernului. Or, acest guvern de un favoritism strigător la cer și care a împilat decenii de-a rândul propria țară prin impozite și inflație a primit de la FMI un credit de 23 de miliarde de dolari; astfel, în mod artificial, și-a putut menține puterea mai mult timp.

În iunie 1998, a venit rândul Rusiei. În această țară nu fusese întreprinsă nici o reformă economică serioasă. Marea industrie rămăsese, ca și sub soviete, în mâinile statului, iar banca centrală fabrica monedă pentru a menține artificial în viață întreprinderile de stat falimentare. Bursa din Moscova nu este, în definitiv, nimic mai mult decât un loc în care obligațiunile de stat rusești sunt negociate, iar creditele acordate de statele occidentale, deturnate direct în buzunarele indivizilor apropiați statului. Nici aici criza nu era de neimaginat, cu toate că puțini experți prevăzuseră momentul exact al declanșării sale. Și rușii au primit credite de la FMI și de la guvernele occidentale, dar erau în poziția de a le limita pretențiile, întrucât 1) ei dispuneau de potențialul necesar de amenințare, datorită arsenalului atomic (argumentul principal al președintelui rus în materie de negocieri de credite cu Occidentul este: „dacă nu îmi dați banii necesari, nu voi mai fi reales. Însă, în acest caz, comuniștii vor pune mâna pe arma atomică") și 2) ei erau deja atât de îndatorați, încât creanțele Occidentului nu puteau fi la adăpost fără a îndepărta pericolul unei crize economice. În consecință, se găsesc în continuare credite pentru molohul rus.

Nu este însă decât o chestiune de timp până când America de Nord și Europa vor atinge și ele un punct fără întoarcere, situație în care se va găsi întreaga economie clădită pe o monedă discreționară. În acel moment, firește, nu va mai fi nimeni care să mențină în viață tristul joc al îndatorării și inflației în alternanță.

Fie economia occidentală va fi atunci complet sub domnia statului, cum a fost cazul sub național-socialism, fie va fi hiperinflație. De acel moment ne mai despart, poate, doar câțiva ani ori câteva decenii. E posibil să fie împins în timp printr-o uniune monetară între dolar și Euro (și yen?). Nimic nu se schimbă însă, la capătul drumului este fie socialismul, fie hiperinflația. Numai niște reforme radicale în direcția pieței pot să ne salveze – în termeni rothbardieni: întoarcerea la o monedă-marfă, de exemplu aurul, pe o piață monetară liberă și retragerea completă a statului din sistemul monetar.

Addenda

Două comentarii și alte câteva texte relevante

propuse de
Dan Cristian Comănescu

I

Un poem al legii, un poem al ordinii, ba poate chiar un poem al respectabilității

„Un[1] poem al legii, un poem al ordinii, ba poate chiar un poem al respectabilității." Parafrazându-l ușor pe Gilbert K. Chesterton, aceste câteva cuvinte sugerează parcă savoarea întregii opere a lui Murray N. Rothbard (1926-1995), începând cu micul, dar percutantul volum tradus și publicat acum de Institutul *Ludwig von Mises* România (mises.ro), intitulat *Ce le-a făcut statul banilor noștri?*

Continuator prin excelență al programului științific asociat cu numele ilustrului economist austriac Ludwig von Mises (1882-1973), Rothbard le propune amatorilor de discernământ în drept și economie cea mai directă cale de acces la miezul paradigmei „austriece": un tur de forță explicativă, un micro-tratat despre moneda sănătoasă și cea caducă, pe înțelesul tuturor. O mică bijuterie de virtuozitate, limpezime și concizie – poate cel mai remarcabil pamflet economic scris vreodată – care se citește inițial pe două niveluri:

Nivelul *economic* este cheia oricărui început bun de înțelegere a monedei naturale, a procesului ei firesc de selecție non-conflictuală și de funcționare normală, dar și a celei *contrafăcute*, a sabotării politice a funcțiilor economice ale monedei, îndeosebi a subminării calculului monetar de rentabilitate, de care depinde coordonarea oricărui sistem rațional de producție bazat pe

[1] Apărut inițial în revista *Idei în dialog*, An II, Nr. 10 (13), octombrie 2005.

diviziunea semnificativă a muncii.

Complementar economicului, nivelul *etic* este cheia bunei înțelegeri a unuia din cele mai insidioase mecanisme *degenerative* de parazitare a societății, de către un parteneriat etatist-bancar, selectat în „jocul competiției *politice* ca metodă de descoperire" a celor mai apți pentru controlul și dezvoltarea lucrativă a pârghiilor agresiunii instituționalizate. Politicul este domnia legislației celor fărădelege, progresând împotriva naturii, în cazul de față pe linia adagiului: „Permiteți-mi să emit și să controlez banii unei țări și [în rest] nu-mi pasă cine îi face legile."

Acest tip de lectură face joncțiunea între teorema non-neutralității monedei, datorată lui Ludwig von Mises (este vorba de efectele perverse asupra structurii prețurilor și *previzibil* părtinitoare asupra structurii averilor, inerente oricăror așa-zise „politici monetare") și versiunea originară, clasic-liberală a teoriei exploatării, care demontează mecanismele spolierii legalizate a societății de către clasa „politică" și acoliții ei, prin inițierea și perpetuarea sistematică a violenței fizice împotriva producătorilor și comercianților pașnici.

Corelând admirabil aceste perspective, Rothbard arată pe larg *cum anume* procesul de selecție firească al *ordinii proprietății private* generează o monedă-marfă globală *sănătoasă* (istoric moneda-aur), optimă ca instrument de calcul economic rațional și de coordonare antreprenorială a unui sistem complex de diviziune a muncii. Aceasta nu poate fi apoi dislocată decât printr-o serie cumulativă de încălcări neîntrerupte ale dreptului la proprietate privată. Pe scurt, etapele mai importante ar fi monopolizarea coercitivă a baterii de monedă, degradarea conținutului monedei-aur și redefinirea ei ca o simplă denominație, în loc de o greutate specifică de metal prețios, impunerea legilor de tip „legal tender", care silesc acceptarea în tranzacții a monedei „oficiale", legiferarea sistemelor bancare cu rezerve fracționare,

ce implică o confuzie deliberată între depozite și împrumuturi, cartelizarea sistemului bancar sub auspiciile statului, retragerea monedei-marfă – a aurului – din circulație și renegarea formală de către alianța etatist-bancară a obligațiilor sale contractuale, de acoperire 100% a depozitelor și rambursare la cerere a certificatelor de depozit.

La capătul drumului se află invarianții uzurpării aurului și ai monopolizării de către stat a sistemului bancar: o lume a monedei și a creditelor create din nimic, prin manipulare politică dinafara pieței. O lume a inflației permanente, întreținute de stat pentru extragerea fluxului de venituri necesar proliferării sale și a partenerilor săi, pe seama tuturor celorlalți. O lume a instabilității bancare și a fluctuațiilor economice imputabile expansionismului monetar. O lume amenințată cu prăbușirea completă a monedei în ororile hiperinflației, după modelul german din 1923, repetat în câteva rânduri de potentații lumii a treia, grăbiți să stoarcă un maximum în cel mai scurt timp posibil. O lume în care, fie că se lasă spoliat fără „anestezie", fie că se îndulcește de iluzia ambalată democratic a împărțirii „prăzii", publicul ignoră sistematic alternativa etic și economic rațională, a monedei naturale.

Ce este de făcut? Răspunsul „tehnic" este destul de simplu: pentru a se putea (re)însănătoși, banii trebuie lăsați în seama procesului de selecție firească al ordinii proprietății private.

Pentru deblocarea procesului de selecție a monedei sănătoase ar fi suficiente două condiții:

1) liberalizarea alegerii mijloacelor de schimb, adică eliminarea agresiunii prin legi de tip „legal tender" (care silesc acceptarea în tranzacții a hârtiei emise și manipulate politic, din afara pieței, de diverse „oficialități"); și

2) eliminarea agresiunii asupra proprietății prin legi împotriva naturii, care întrețin iluzia dublei disponibilități simultane

asupra aceleiași proprietăți, permițând exploatarea prin expansiunea creditelor și inducând recurent sincope bancare și economice. Aceasta presupune (re)introducerea, în drept, a distincției naturale între depozite si credite și a necesității acoperirii 100% pentru primele.

S-ar putea adăuga și 3) privatizarea aurului confiscat de stat (eventual prin acoperirea cu el a biletelor de bancă și a depozitelor la vedere existente, printr-un mecanism ingenios descris tot de Rothbard, în articolul „Puterea și bancherii: lecții din America").

Chiar dacă aurul lipsește, sau nu poate fi imediat privatizat, însănătoșirea monetară poate începe totuși *numaidecât*, dacă se respectă condițiile 1) și 2) de mai sus. Piața va (re)selecta mijloacele optimale de schimb *în condițiile date*. (Pornirea de la actuala monedă discreționară conține un element artificial, un altul fiind eventuala menținere a sistemului de agresiune bancar-monetară în alte țări, care împiedică, cel puțin temporar, revenirea imediată la o adevărată integrare *economică* globală, sub auspiciile unui renăscut etalon-marfă universal – cel mai probabil tot aurul, eventual dublat de argint).

Pe scurt, este necesară doar abrogarea unor forme de agresiune legislativă, în principiu realizabilă de azi pe mâine, dar *în practică* blocată de enorme interese politico-financiare și de body-guarzii lor intelectuali. (Asupra acestui punct se poate consulta H.-H. Hoppe, „Activitatea bancară, statele-națiune si politica internațională", care dezvoltă corelat și teoria liberală a claselor și a exploatării).

Din nou, ce este atunci de făcut? Răspunsul trimite la „nivelul 3" de lectură a lui Rothbard, care face ca triumful liberal să depindă de recuperarea unui anume tip de virtute jertfelnică și totuși fericită (de un costisitor și totuși contagios „altruism ideologic", spune J.R. Hummel în remarcabilul său „National

Goods vs. Public Goods", o subtilă contribuție la teoria și practica liberalismului). La rândul lor, bucuria virtuții (în împrejurări nemilos adverse) sau absența ei, deci contextul „altruismului" ziditor sau al „egoismului" în lume, depind de „factorul" cultural și chiar spiritual, ca un fel de proiecție în imediat a eshatonului corespunzător (preocupare centrală în scrierile ultimului Rothbard, de ex. „Marx: Communist as Religious Eschatologist" și, îndeosebi, monumentala *Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, 1995 – testamentul său intelectual).

Cu riscul depășirii literei lui Rothbard, din perspectiva căutărilor sale nefinalizate și totuși esențiale demersului „austriac", în refuzul său de a reduce omul la uscăciuni mecaniciste de tip răspuns-la-stimuli, care sunt atunci perspectivele liberalismului autentic?

Rezumând, cultura și spiritualitatea *subiacente liberalismului perpetuabil* se dovedesc coextensive lumii unui Dumnezeu întrupat, care spune tuturor „Ce faceți celui mai mic dintre acești frați ai Mei, Mie-Mi faceți!", oferind *în plus* amatorilor și metoda practică de a se înscrie pe o orbită de viață corespunzătoare, înfrumusețată de nevoințele mântuirii în acest orizont eshatologic. Într-adevăr, celelalte se vor adăuga lor: altruismul interpersonal indispensabil convivialității în lumea aceasta și lepădarea de sinele cel mai hedonist (Tocqueville ar putea zice „democratic"), din care se alimentează „legitimitatea" exploatării mutuale și „erorile" intelectuale corelate. Întregit astfel, programul rothbardian se prezintă ca antonim la gnoza machiavelică și praxisul ei (politicul dintotdeauna ca revoltă împotriva instituțiilor naturale, monetare și nu numai). Este metoda și strategia ultimă a „liberalismului conservator" despre care vorbea Nicu Steinhardt – o luptă pentru valorile imuabile, pentru armonia bazată pe virtutea personală a cărei ființă e Hristos, cu mijloacele libertății, dar și ale harului.

II
Notă la ediția 2020

Îmi face o deosebită plăcere să salut a doua ediție românească a celei mai remarcabile sinteze „austriece" dedicate banilor – instituția centrală a procesului economic modern: *Ce le-a făcut statul banilor noștri?*, de M.N. Rothbard.

Prietenilor și foștilor mei colegi de la Institutul Mises România le adresez felicitări călduroase. Cu entuziasm neobosit, ei promovează cărțile de referință ale clasicilor „Școlii austriece", în ediții exemplare. Mai mult, o fac urmând modelul fondatorilor școlii, pentru care cartea si programul editorial cu efect compus nu sunt decât un aspect al efortului pe termen lung, de formare a unui public conversant cu gândirea economică sănătoasă. Traducerea de excepție a lui Marius Spiridon redă superlativ litera și spiritul cărții.

În ce privește mica mea recenzie din 2005, inclusă în încheierea acestui volum, cu încurajarea traducătorului și prin grija editorilor, este poate locul să spun, în câteva rânduri, cum seamănă și cum diferă ea de perspectiva pe care aș putea sa o propun acum asupra cărții aflate în mâna cititorului – și cum afectează aceste lucruri problema banilor. Voi presupune, în cele ce urmează, că volumul și recenzia rămân – în liniile lor teoretice cele mai generale – valide. Totuși ele se cer recontextualizate.

Pe scurt, problema recenziei din 2005 este că nu respectă ordinea cuvenită. În esență, ea începe și se termină cu „geometria"

banilor și a legii, cu teoria lor anistorică, „de fotoliu", pentru a-l parafraza pe Mises. Un fel de „nostalgie a Paradisului" apare spre final, dar numai ca un *deus ex machina*. O a cincea roată la căruță, o tentativă separată și nelegată organic de restul, între alte tentative posibile sau imaginabile, de a fixa într-un cui eshatologic tabloul „geometriei banilor", cu 2-3 reguli de funcționare internă adăugate, pentru relansarea mecanismului cvasi-autonom, în caz de avarie. Chiar dacă o așezare eshatologică este necesară, poate ea salva orice construct speculativ, asamblat fără a ține seama de lecțiile istoriei despre natura umană?

Aș dori să sugerez că o altă ordine de abordare a problemelor integrează mai bine meșteșugul înfloririi umane – se poate spune, în vederea conlucrării naturii cu harul. Pornesc de la micul triplet de texte pe care l-am atașat ediției a doua online a traducerii mele după *Acțiunea umană* (2018), tratatul general de economie al lui Ludwig von Mises, ilustrul mentor al lui Rothbard.[1] Invit cititorul interesat să se raporteze la acel mic florilegiu, pe care prin amabilitatea editorilor îl includem și mai jos.

Pe scurt, ordinea sugerată ar fi aceasta: ne apropiem mai întâi nemijlocit de tradiția istorică, personală, a înfloririi umane. Cu suflet pe cât cu putință deschis copilărește la căutarea avidă de modele viabile, de vieți exemplare, de oameni cu viață sfântă. Exemplificate în florilegiul menționat de viața și peripețiile dreptului pietrar Evloghie, relatată de Avva Daniil din Pateric.

---

[1] Ar putea fi, de fapt, o cheie de abordare ziditoare a patrimoniului „geometric" din științele umane în general și a capitolului Mises-Rothbard, în particular. Am în vedere un fel de periplu, o ordine, o sugestie de abordare inspirată de linia îndelung testată a tradițiilor înfloririi umane. La plural, nu pentru a sugera incomensurabilitate, ci pentru a lăsa comensurarea în planul ei ireductibil, să-i spunem al misionarismului viu, exemplificat de Sf. Pavel, Sf. Gherman din Alaska sau Sf. Nicolae Luminătorul Japoniei și peripețiile lor. Ideea că ordinea de abordare a problemelor este esențială se regăsește pe un larg spectru de preocupări, de la teologie la „rational choice".

Căutăm, apoi, să „balizăm" un pic mai didactic cărarea înfloririi modelelor, dar și capcanele ei. Apelăm, acum, la mici liste de virtuți și vicii. Fie și inevitabil provizorii, incomplete, deoarece descriu o pretutindenitate vie, o cunoaștere sesizabilă în ansamblu numai proporțional cu părtășia vie (comuniunea) cu sfinții. Este momentul ilustrat în florilegiu de Avva Marcu Ascetul din Filocalie (Cartea iubitorilor de frumos, într-o redare mai literală).

În fine, preveniți de Avva Marcu că geometria de fotoliu e practic inerent oarbă la războiul dat omului de viciile elementare, ca slava deșartă, plăcerea animalică și iubirea pătimașă de arginți, cunoscute din cercarea sfinților si drepților ieșiți cu bine din luptă, ca Avva Daniil și Evloghie pietrarul, ajungem, dacă se poate spune așa, la iconomia banilor dinainte de economia banilor. Este unul din momentele sugerate de schimbul epistolar cu prietenul R., inclus în florilegiu.

Spuneam acolo:

> Virtutea și conceptul de natură umană sau ordine naturală nu sunt totuna cu istoria, dar se manifestă numai în istorie, la școala și în arena dreptei socotințe. Omul învață scopul și arta vieții, scara virtuții și bifurcațiile ei interne („spirituale") și externe (politice), nu atât la universitatea geometrică a modernilor, cât din ucenicie și exemple, în context. [R]aționalitatea geometrică [pusă înaintea virtuții] însă... mă tem că este o limită a modernității, o închidere care se închide, fără legătură organică cu virtutea, modelele care o încorporează, ucenicia pe lângă „bătrâni", cu înțelepciunea bazată pe vieți și istorie. Pentru economist, de exemplu, schimbul liber e a priori și invariabil [legitim, sau chiar] bun, cu tot ce decurge din el, până la camătă, corporații și diviziunea cât mai intensă a muncii. Omul înțelepciunii practice tradiționale, pe de altă parte, ține mai aproape de înfrânare, de pământ, ba chiar și de oarece autosuficiență prudențială, deoarece „camăta e înjugată cu vicleșugul", în vreme ce producția locală face corp organic cu tot etosul virtuții.

Cu alte cuvinte, primejdia cametei nici nu începe, nici nu se termină cu abolirea competiției monetare, sau cu rezervele fracționare, cum s-ar putea crede citind textul din 2005.[2]

Pentru omul tradițional, chiar înainte de credit, averile bănești, desprinse de marca etosului care le-a acumulat, sunt inerent suspecte. Spre deosebire de pământul cultivat pe durată lungă, ca alternativă preferată. „Banul este ochiul dracului." Mamona. Încă și mai amoral (mai supus competiției amorale, așadar marginal adesea imorale) este creditul – un fel de „mamona la pătrat". Iar rezervele fracționare, care ar putea fi primul pas ilegitim într-un scenariu de tip Rothbard, vor fi, așadar, deja un fel de mamona la cub, practic inevitabil, odată ajunși în pragul lui.[3]

Se poate obiecta că mamona nu era banul, ci pasiunea, patima banului. Formal așa e. Dar în context tradițional aceasta era

---

[2] Las deoparte aici argumentele „geometrice" împotriva cametei, pentru a focaliza numai pe aspectele „prudențiale", pe care se bazează în general spiritualitatea, dar și jurisprudența tradițională, cel puțin în practica Ortodoxiei. Celelalte apar numai rar, aproape ca o curiozitate, la Părinții ortodocși. Fiind tributare primelor rudimente de „geometrizare" a științelor sociale ale vremii, fără a ocupa primul sau cel mai înalt plan, cred că ele fac obiectul legitim al revizuirii din perspectiva rafinărilor ulterioare, în particular din perspectiva teoriei preferinței de timp, în același plan secundar. Din păcate, însă, modernitatea rareori distinge argumentele prudențiale, centrale înțelepciunii practice tradiționale, de cele „geometrice", care duc adesea la tipare de gândire în opoziții dialectice, de felul „Calvin sau Rousseau" (E. von Kuehnelt-Leddihn), „inchiziție sau anarhism" etc. – desigur și în plan economic.

[3] Proximitatea practică între bani, camătă și rezerve fracționare este concis și accesibil sugerată, din perspectiva rothbardiană, din păcate fără a fi însoțită de o discuție a perspectivei prudențiale tradiționale, de Walter Block, în „Fractional Reserve Banking: An Interdisciplinary Perspective", *Man, Economy, and Liberty: Essays in Honor of Murray N. Rothbard*, Walter Block and Llewellyn H. Rockwell, Jr., eds., Auburn, Ala., 1988, pp. 24-31. Online la: mises.org/library/man-economy-and-liberty-essays-honor-murray-n-rothbard (accesat: 20.06.2020)

o distincție dublată de infinite precauții moral-politice. Pentru că cine nu urmărește cu trezvia sufletului (*alertness*) profitul monetar (dacă scara monetară e cea din centru) nu ajunge în vârf. Cine are scrupule în a exploata amoral / imoral opacitatea averilor monetare și a producției rupte de etosul local e penalizat de rivalitate. Cei mai răi înțeleg și ajung repede „în vârf". Adesea, la adăpostul constructelor pe hârtie ale adepților idealiști ai „Marii Societăți" bazate pe diviziunea intensă a muncii. Cei pricepuți urcă vertiginos sub acoperirea utopicilor, care acoperă și astfel „țin" scara viciului. „Fiii veacului acestuia sunt mai înțelepți în neamul lor decât fiii luminii."

Vorbind despre statul care își depășește atribuțiile, Mises îl asemănă cu omul care în loc de apă bea benzină și apoi se miră de indigestie. Atitudinea prudențială față de bani și camătă a omului tradițional este similară. Ea face parte din sănătatea omului care nu bea benzină. Regimul care în loc sa fie centrat pe pământ exaltă banul (sau chiar camăta), nu ar trebui sa se mire apoi de devoluția banilor și a creditului. Din această perspectivă, cartea lui Rothbard începe prea târziu. O versiune completă ar fi coextensivă cu istoria marii societăți bazate pe scara profitului monetar. Dacă se va scrie vreodată, titlul final ar putea fi: *Ce i-au făcut banii Statului nostru?*

Aparent paradoxal, din perspectiva drept socotitoare asupra naturii umane și ordinii naturale, cheia păstrării banilor și creditului sănătoase e păstrarea lor la un loc mai periferic. Pe linia mai „vechilor normale".[4] Lecția istoriei prudențiale nu e

[4] Cititorii eseurilor despre politica inerent mai orientată spre termenul lung a monarhiilor tradiționale ale profesorului H.-H. Hoppe, cel mai apropiat discipol al „ultimului" Rothbard, vor fi probabil mai puțin surprinși. Totuși, prof. Hoppe nu vede că centralitatea banilor nu le maximizează profitabilitatea de ansamblu. El nu vede legătura organică între menținerea etosul tradițional, regalitate, pământ și ansamblul instituțiilor schimbului, banilor și producției economice sănătoase. Același lucru se poate spune despre

nici abolirea, nici exaltarea lor (extremele dialectice ale primatului „geometric"), ci doar să nu confundăm centrul cu periferia. Parafrazându-l pe Sun Tzu, „pachetul complet" ar putea arăta cam așa: cine se cunoaște pe sine însuși (chipul lui Dumnezeu și chemarea la asemănare cu El prin virtuți) va câștiga jumătate din bătălii. Cine își cunoaște și dușmanul (chipul și asemănarea prin patimi cu mamona) le poate câștiga pe toate.[5]

Ordinea naturală, care nu rupe legătura ombilicală cu experiența înfloririi umane, cred că este, așadar, de la modele, la virtuți, la aproximații și reguli simplificate.[6] Încheierea schimbului epistolar din 2018 conținea și următoarele rânduri, care se referă mai mult la aspectele sociale:

> Sigur că nu aruncăm peste bord „geometria", dar cum le combinăm, practic? Dorim o lege anistorică, domnia geometriei, în care înțelepciunea practică a virtuții să se strecoare prin interstiții și dacă în locul ei se strecoară doar psihopatia cu atât mai rău? Sau invers – și geometria rămâne, atunci, la rang de slujnică simpluță, pentru treburile mai simple?[7]

---

alte comentarii „austriece" favorabile modelelor monetare premoderne. Recontextualizarea cea mai ziditoare social a elementelor robuste din patrimoniul Mises-Rothbard-Hoppe o văd, în final, în sfera prudențială pe care am numit-o în altă parte „a gentlemanului tridimensional", a dreptei socotințe întemeiate pe meșteșugul virtuților. Cf. și n. 6, infra.

[5] Cine frecventează sinaxarele și filocaliile și lucrează după ele, dar și pe Mises și Rothbard, în particular despre bani si activitatea bancară, mai greu se va lăsa înșelat de duhul vremii. Cf. și notele 6 și 7, infra.

[6] Orizontul eshatologic este, desigur, în legătură organică strânsă cu pasul 1. Oamenii cu viață sfântă sunt „ancorați în Cer". Ființa virtuții lor este Hristos. Cultura și civilizația lor este ancorată în Împărăția nu din lumea aceasta. A se vedea, de ex., I.M. Kontsevitch, *The Acquisition of the Holy Spirit in Ancient Russia*, Platina, Cal., 1988 (sau versiunea în limba română apărută la ed. Egumenița în 2004), în paralel cu Hierom. Seraphim Rose, *Orthodox Survival Course*, transcript samizdat al lecțiilor de la Platina (c. 1975).

[7] Spunea cândva James Buchanan (premiul Nobel pentru economie, 1986), că nimeni nu le transmite tinerilor mai bine simțul dinamicii economice decât

Planului exterior probabil îi corespunde, însă, un plan mai interior. Modelele umane poate că sunt ceea ce sesizăm cu ochii sufletului, cu ochii de copil, cu ochii cei mai contemplativi. Geometria, tehnica, o vedem însă mai mult cu capul. Chiar dacă uneori avem o privire sintetică. Clasicii și Părinții spuneau că devenim ceea ce contemplăm.

austriecii. Din perspectiva criticii drept socotitoare a capitalismului – cred că nimeni nu le-a transmis încă mai bine simțul banilor sănătoși sau nesănătoși, din spatele perdelelor de fum ale modernității, decât M.N. Rothbard. Nu este puțin lucru să înțelegem încotro facem următorul pas, chiar (sau mai ales) dacă nu putem părăsi numaidecât exponențiala mamonei.

III

Două[1] epistole, mai ales pentru economiștii „austrieci", dar nu numai, despre buna întrebuințare a cărților din familia acestui tratat, urmate de două apostile despre imbecilizarea noastră, istoria modernității și natura umană.

(Cu permisiunea lui *R.*, căruia îi mulțumesc și pe această cale.)

A

Dragă Cristi,

Întâi îmi cer scuze pentru limitele limbajului. Nu am o lectură adecvată din punct de vedere filozofic, însă subiectul mă interesează[2], fiindcă este fundamental, inclusiv pentru felul cum văd eu lumea.

---

[1] Textele care urmează au apărut inițial în *Acțiunea umană*, 2018, ed. a doua online, archive.org/details/ActiuneaUmana, pp. 913-922 și sunt reluate aici pentru că se referă în egală măsură la Rothbard și completează comentariul de mai sus. Notele adăugate la schimbul epistolar au fost ușor revizuite și adăugite.

[2] În discuție este întrebarea dacă raționalismul anistoric „de fotoliu" practicat de Mises și elevii săi („armchair economics", spun ei) are în *practică* ponderea care cred ei că o are. Cu alte cuvinte, dacă latura strict logico-deductivă, sau „logico-praxeologică", explicit cvasi-geometrică, pe scurt, „geometria" lor, implică *practic* viabilitatea proiectelor economice (diviziunea spațio-temporală cât mai intensă a muncii) sau politice (liberalismul bazat pe drepturi

De când un prieten mi-a dat „Man, Economy, and State" (MES)[3] mă consider un rothbardian. Nu am găsit ulterior un economist care să îmi ofere „so much insight" în ceea ce privește politica și economia societății moderne și nu numai (am citit și din istoria gândirii economice a aceluiași). Cele mai cinice interpretări rothbardiene mi s-au părut confirmate de politica contemporană.

Personal, până la MES nu am înțeles nimic din economie și nu aveam mari speranțe. Am fost întotdeauna șocat de profesorii care aveau o erudiție impresionantă și te bombardau cu informații, dar nu cunoaștere. Niciunul nu avea structura de diamant specifică argumentației rothbardiene. Ca tânăr, probabil orgoliul m-a prins, căci puteam să-i blochez pe toți acești profesori in vârstă, cu argumente logico-deductive la care nu puteau răspunde. Deveneau penibili!

Am devenit abia ulterior conștient și de asumpțiile implicite pe care Rothbard nu le formula explicit. Întotdeauna am fost însă conștient că ceea ce mi-a oferit Rothbard este un fel de *kit* de supraviețuire aruncat din elicopter.

Într-un anume sens, „geometria" argumentației rothbardiene este într-adevăr aparent fără tradiție si nu îți conferă judecata de valoare cu privire la elementele realității. Dar pare că taie pie-

---

anistorice) recomandate de ei. Pe de altă parte, există o raționalitate practică insesizabilă din afara practicii? Există lecții esențiale ale istoriei inaccesibile din afara istoriei? Pot ele avea consecințe nebănuite de la înălțimea platonică a raționalismului „geometric", în particular asupra condițiilor de posibilitate ale înfloririi umane pe termen lung?

[3] Scris de Murray Rothbard (1926-1995), cel mai talentat, prolific și influent elev al lui Mises. *Man, Economy, and State* a fost inițial proiectat ca o introducere mai accesibilă la *Acțiunea umană*, dar a sfârșit prin a dobândi amploarea și reputația binemeritată de tratat paralel și complementar, de sine stătător. Ceea ce se spune aici despre *Man, Economy, and State* este, în ansamblu, valabil și pentru *Human Action*. Totuși cf. și finalul epistolei următoare, pentru unele nuanțe.

tre tari! Am văzut, de asemenea, mulți „rothbardieni" care mie mi se părea că se făceau de râs, in diferite discuții, prin faptul că manifestau o ignoranță superbă față de istorie și nu aveau nici un discernământ cu privire la relevanța argumentelor geometrice pe care le aduceau în discuție, cu privire la realitate. Erau „terrible simplifiers"...

Astfel, uneori mi s-a părut că oamenii au de ales între a adera la o tradiție și a se face de râs prin lacuna argumentației, sau a adera la rothbardism si a se face de râs cu irelevanța istorică.

Ideal ar fi să le combinăm pe amândouă, nu?

Îmi cer scuze dacă redescopăr roata!

Toate gândurile de bine!
R.

B

Dragă *R*,

În primul rând, sper că glumești când menționezi limitele limbajului, pentru că ceea ce spui are sens și sună atât de clar încât m-aș bucura să pot fi și eu atât de limpede și de coerent, cu sau fără câteva lecturi diferite.

În tot cazul, cred și eu că bine a făcut prietenul nostru care a răspândit MES, pentru că probabil austriecii bat argumentativ restul modernității, așa cum o geometrie mai bine articulată și poziționată le bate pe cele mai vagi și mai greoaie (sau istorismul relativist, de la extrema opusă) – lucru bine de știut, deși anistoric, vezi bine.

Însă raționalitatea geometrică însăși mă tem că este o limită a modernității, o închidere care se închide, fără legătură *organică* cu virtutea, modelele care o încorporează, ucenicia pe lângă „bătrâni", cu înțelepciunea bazată pe vieți și istorie.

Pentru economist, de exemplu, schimbul liber e și invariabil

bun, cu tot ce decurge din el, până la camătă, corporații și diviziunea cât mai intensă a muncii. Omul înțelepciunii practice tradiționale, pe de altă parte, ține mai aproape de înfrânare, de pământ, ba chiar și de oarece autosuficiență prudențială, deoarece „camăta e înjugată cu vicleșugul", în vreme ce producția locală face corp organic cu tot etosul virtuții – deci contează (fără a absolutiza viziunea agrariană în reguli inchizitoriale).[4]

Sau, alt exemplu: pentru lumea înțelepciunii acesteia practice, crescute din pământul modelelor exemplare apropiate, era încă evident cum afli până la o vârstă rezonabilă ce înseamnă să „desfaci treptat scutecele copilului și, pe măsură ce crește în responsabilitate, să îi dai mai multă libertate".

Pentru libertarian e deja ceva ininteligibil. El caută o regulă anistorică, „geometrică", de genul „e liber să plece îndată ce poate ieși din casă"! Criminal devine părintele care îl oprește să-și vândă organele pe o gumă de mestecat, sau s-o apuce în patru labe după primul pedofil sau necrofil, eventual implementat de gândirea geometrică pe domeniul public, „al nimănui". Familia și orice ierarhie nebazată pe reguli (și nici o virtute calitativă nu e bazată pe reguli!) e condamnată prin definiție...[5]

Pentru raționalitatea practică, dobândită prin ucenicie, regula e o aproximație simplificată, care în cazurile dificile lasă loc drept socotitor înțelepciunii și intențiilor legiuitorului.

Primatul geometriei abolește însă școala ascultării cu smere-

[4] Eventual cu mijloacele unei Revoluții Franceze de sens contrar, „distributist". Pentru distincția relevantă intre politicile „geometrice" de stil „apusean" și cele mai drept socotitoare, în duh „răsăritean", cf., e.g., James Kelley, *Anatomizing Divinity*, Walterville, OR, 2011, cap. 7, „Political Theology East and West", la: thoughtsintrusive.wordpress.com/2013/04/02/political-theology-east-west/ (adresă accesată în 2.06.2018). A se vedea acum și traducerea lui Ninel Ganea, la: karamazov.ro/index.php/religie/569-teologie-politic-in-est-i-in-vest.html (accesată în 3.07.2018); cf. și notele iv și v, infra.

[5] Inclusiv regalitatea ortodoxă, pusă bunăoară de Pr. Constantin Galeriu în următoarea lumină: «în viziunea lui [Eminescu] edificarea societății și

nie și îndelungă răbdare de bătrânii cu vieți exemplare, consumă capitalul lor social de dreaptă socotință, aruncă limbajul virtuților cunoscute din cercare la coșul de gunoi al minunatei lumi noi – și absolutizează simplificarea. Iar ce trece de ea rămâne vad deschis perversiunii, legale sau ilegale (în beneficiul psihopatiei care maximizează cel mai suplu „dincolo de bine și de rău", pe considerente strict „marginale", ca roboții din visele SF).

Bine ilustra un prieten, nu demult, cu un citat dat de Vladimir Moss, din Hobsbawm:

> What few realized was how much of modern industrial society up to the mid-twentieth century had relied on a symbiosis between old community and family values and the new society, and therefore how dramatic the effects of their spectacularly rapid disintegration were likely to be.

Se înțelege încotro merg exemplele? Virtutea și conceptul de natură umană sau ordine naturală nu sunt totuna cu istoria, dar se manifestă numai în istorie, la școala și în arena dreptei socotințe.

Omul învață scopul și arta vieții, scara virtuții și bifurcațiile ei interne („spirituale") și externe (politice), nu atât la universitatea geometrică a modernilor, cât din ucenicie și exemple, în context. Experiența le reține adesea mai mult pe cele ascetico-eshatologic orientate, de dragul binelui adevărului și fru-

---

a statului nu se putea face plecând de la „natură" ci de la resortul temeiului ei divin-uman, creștin. „Menirea monarhiei creștine, afirmă el, e a modela asprimea legilor inerente statului prin apărarea celui slab de exploatarea celui puternic". Mai profund încă, el observă această compensație: „celor puternici, oamenilor politici li se cere, sau o mare inteligență sau un mare caracter, care să compenseze munca societății – munca celor mulți care-i susține". Și precizează: „Acesta ar fi idealul monarhiei creștine și ar fi misiunea Bisericii de a răspândi acest sentiment și-n clasele de jos și-n cele de sus".» Pr. Constantin Galeriu, *«Biografia Fiului lui Dumnezeu», a «Blândului Nazarinean» în conștiința lui Eminescu*, online: noidacii.ro/Noi%20Dacii%20nr.18/Biografia%20Fiului.pdf (accesată în 3.07.2018).

mosului verificate practic, pe toată durata istoriei, decât pe cele altminteri confortabile. Cazul central (cetatea ideală) ar putea fi... mănăstirea!

Sigur că nu aruncăm peste bord „geometria", dar cum le combinăm, practic? Dorim o lege anistorică, domnia geometriei, în care înțelepciunea practică a virtuții să se strecoare prin interstiții și dacă în locul ei se strecoară doar psihopatia cu atât mai rău? Sau invers – și geometria rămâne, atunci, la rang de slujnică simpluță, pentru treburile mai simple?[6]

La anul, dacă ne ajută Dumnezeu, facem un seminar pe Aristotel și Confucius. Oarecum pe linia paideică pentru mai tineri la minte sugerată de Sf. Vasile cel Mare, despre virtuți, modele și înțelepciunea practică, atâta cât se poate vorbi „mai dinafară", pentru a deprinde vocabularul de bază (filosofia confucianistă fiind poate cel mai robust exemplu de practică sufletească, nici duhovnicească dar nici trupească, animată de idealurile eticii virtuților, spre care Aristotel a avut și el o pornire memorabilă).

---

[6] Într-un cadru oarecum „minor", dar încă relevant, a se vedea și comparația clasică a lui Blaga între satele săsești și cele românești, din care putem cita aici numai câteva rânduri: „Străvechile, masivele sate săsești și-au studiat – cel puțin așa pare – foarte mult locul unde aveau să fie clădite. Din felul cum ele se aliniază, potrivit unor exigențe geometrice, se desprinde impresia de calcul... Sașii sunt ingineri născuți, ei impun naturii ordinea din sufletul lor, ei își aliniază casele, ca și ideile, în luptă cu tainele înconjurătoare... Românul nu va încerca să schimbe cursul lucrurilor, nici să modifice configurația pământului... Ulițele unui sat de munte se pierd printre stânci șerpuitoare ca pâraiele. Ulițele, mai bucuros ocolesc stâncile decât a le tăia... Iubește și românul geometria, dar numai în arta lui când cioplește o cruce, când crestează o furcă, când rotunjește un ulcior, sau când stilizează niște flori în covoarele pentru laviți. Pentru viața săsească geometria e esențială, pentru român ea e o podoabă periferială." Din Lucian Blaga, „Case românești", *Încercări filosofice*, ed. Facla, Timișoara, 1977, pp. 223-25. Fragmente online la: povestisasesti.com/2013/05/09/lucian-blaga-despre-satele-sasesti-si-cele-romanesti/ (adresă accesată în 3.07.2018).

Dacă te-ar interesa să redescoperim roata împreună am fi onorați!

Cu drag,
Cristi

p.s. Aristotel (deși bănuit de raționalism uscat, poate și datorită imaginii pe care i-au făcut-o scolasticii) zicea aproximativ că matematica o poate deprinde orice tinerel de 20 de ani, dar înțelepciunea practică necesară legiuitorului abia pe la 50, cine se apuca din timp (oare mai putem spera și noi să îi recunoaștem întrucâtva „sunetul", cândva?). Confucius, care ar fi lăsat o moștenire practică mai robustă, și-ar fi atins optimul pe la 70 și abia generațiile următoare ar fi cules roadele...

p.p.s. Mises cred că este totuși superior lui Rothbard, printre altele pentru că a trăit încă într-o societate de gentlemani „2D", adică în care „paharele" se mai spălau măcar pe dinafară. Mises cred ca dorește în fond domnia raționalității sociale practice în politică, nu a regulilor. Ultima ediție din *Human Action* (1966) subliniază acest aspect (evident în toata opera sa, dar pe care libertarienii mă tem că nu l-au apreciat suficient, cu posibila excepție a lui Callahan, care propune o apropiere de Oakeshott, desigur tot în limitele 2D). Din păcate, Mises nu înțelege nici el că, pe termen lung, gentlemenii și raționalitatea lor nu pot fi decât 3D (cum înțelegea încă Austen; altfel sunt corupți de patimi, cu sau fără inchiziție, în ciuda mefistofelicilor entuziaști ai „fecundității răului", ca Machiavelli, Mandeville, Kant, Smith, Keynes, Leo Strauss etc.). Și asta presupune constrângeri specific tradiționale, formale sau informale. Adică omul, educația, peisajul, societatea, statul, economia, libertatea, trebuie înțelese la scara modelelor filocalice – și nu doar pe termen scurt și pe suprafață. Altfel, mă tem că scara reducționismului geometric în

teorie și a profitului sociopatic în practică devine criteriul final.[7]

IV

Din Sf. Marcu Ascetul
(Filocalia vol. 1, trad. Pr. Dumitru Stăniloae)

Cel ce a lăsat fapta și se reazămă pe cunoștința simplă ține, în loc de sabie cu două tăișuri, băț de trestie, care în vreme de război, cum zice Scriptura (Is. 36, 6), găurește mâna și strecoară în ea otrava firii înainte de cea a vrăjmașilor.

Pricina a tot păcatul este slava deșartă și plăcerea. Cel ce nu le urăște pe acestea, nu va dezrădăcina patima.

„Rădăcina tuturor relelor s-a zis că este iubirea de argint" (Tim. 6, 10). Dar și aceasta e vădit că se susține prin acelea.

Mintea devine oarbă prin aceste trei patimi: prin iubirea de argint, prin slava deșartă și prin plăcere.

Câteșitrele sunt, după Scriptură, fiicele lipitoarei (Prov. 30, 15), fiind iubite de necumpătare cu iubire de maică.

Cunoștința si credința, tovarășele firii noastre, nu sunt tocite prin nimic altceva ca prin acelea.

Mânia, furia, războaiele, uciderile și tot pomelnicul relelor, din pricina lor au prins atâta putere între oameni.

Iubirea de argint, slava deșartă si plăcerea trebuiesc urâte ca niște mame ale relelor și ca niște mame vitrege ale virtuților.

Din pricina lor ni s-a poruncit, „să nu iubim lumea și cele din lume" (1 Io. 2, 15). Iar aceasta s-a zis, nu ca să urâm fără jude-

[7] Pentru unele exemple și discuții suplimentare corelate, a se vedea eventual și Mihai-Vladimir Topan și Dan Cristian Comănescu „Lansare de carte – *Biblia Economică a Omului Civilizat"*, înregistrare din 29.09.2017, disponibilă prin amabilitatea Academiei Private, la: youtube.com/watch?v=PwMjAsoWX2Y (adresă accesată în 02.06.2018).

cată făpturile lui Dumnezeu, ci ca să tăiem prilejurile celor trei patimi.

„Nimenea, zice Apostolul, slujind în oaste, nu se încurcă cu treburile vieții" (2 Tim. 2, 4). Căci cel ce vrea să biruiască patimile, încurcându-se în acele treburi, e asemenea celui ce vrea să stingă focul cu paie.

V
Din Pateric

Ne-a spus nouă ava Daniil, preotul Schitului, zicând: „Când eram mai tânăr, am mers la Tebaida și m-am pogorât la un oraș să-mi vând lucrul mâinilor mele. Și, era acolo un om cu numele Evloghie, care avea meșteșugul pietrăriei și lucra toată ziua și nimic nu gusta până seara. Iar, după ce se înșera, mergea prin tot orașul și, pe câți străini afla, îi ducea în casa sa și, spălându-le picioarele cu mâinile sale, îi hrănea pe ei, iar, din fărâmiturile ce rămâneau, mânca și el, iar ce mai prisosea le arunca la câini.

Deci, suindu-mă ca să-mi vând lucrul mâinilor mele în orașul acela, am înserat. Și, Evloghie, m-a luat și pe mine, cu alți străini în casa sa și, după obicei, ne-a spălat picioarele și ne-a ospătat pe noi; și aceasta, de multe ori, mi-a făcut și mie și altor frați, care erau cu mine.

Deci, eu văzându-i bunătățile lui, m-am minunat și am început a posti câte o săptămână, rugându-mă lui Dumnezeu pentru dânsul, ca să-i dea Dumnezeu lui mai multă avere, ca să poată hrăni pe și mai mulți străini. Și, postind trei săptămâni și mai mult, am slăbit de post, încât abia mai trăiam și, iată, am văzut pe Cineva, cu sfântă cuviință, venind către mine și zicându-mi: „Ce este, părinte Daniile?" Iar eu am zis către Dânsul: „Am făgăduit lui Dumnezeu să nu gust pâine, până ce nu mă va auzi, pentru Evloghie, săpătorul de piatră, să-i dea lui bogăție, ca și pe

mai mulți străini să-i odihnească." Și mi-a zis mie: „Nu este de trebuință, că bine îi este lui, precum se află acum." Iar eu am zis: „Nu, Doamne, ci să-i dai lui, ca toți să proslăvească numele Tău cel sfânt." Și mi-a răspuns mie iarăși: „Eu ți-am spus ție, că bine se află. Însă, de voiești să-i dai lui, te faci chezaș pentru sufletul lui, cum că se va mântui, dacă îi voi da lui mai multă avere?" Iar eu am zis către Dânsul: „Din mâinile mele să ceri sufletul lui."

Și acestea zicând, m-am aflat stând ca la o Sfântă Înviere și am văzut pe un tânăr, cu sfântă cuviință, șezând pe piatra cea sfântă, iar Evloghie sta de-a dreapta Lui. Apoi, a trimis la mine Tânărul acela pe unul din cei ce stăteau înaintea Lui și mi-a zis mie: „Oare, tu ești cel ce te-ai prins chezaș, pentru Evloghie?" Iar cei ce stăteau de față au zis: „Așa, Stăpâne, acesta este." Și, iarăși, mi-a zis mie: „Chezășia de la tine o voi cere." Eu am zis: „Așa, Stăpâne, de la mine, numai să-i înmulțești lui averea." Deci, am văzut îndată pe doi voinici băgând în sânul lui Evloghie aur mult și, cu cât aceia îi dădeau, cu atât sânul lui și mai încăpător se făcea. Iar, după ce m-am sculat din somn, am cunoscut că mi s-a ascultat rugăciunea și am proslăvit pe Dumnezeu.

Iar, Evloghie, ieșind după obiceiul său la lucru a lovit într-o piatră și a auzit un sunet și iarăși a lovit și a aflat o ferestruică. Deci, a lovit a treia oară și a găsit-o din nou și era plină cu aur. Și înspăimântându-se se întreba: „Ce să fac? Nu știu. De-i voi lua pe aceștia în casa mea va auzi stăpânul, și-i va lua pe ei, iar eu în ispită voi cădea. Dar, îi voi lua eu, și-i voi pune unde nu știe nimeni și, cumpărând dobitoace, voi zice că piatră car cu ele."

Deci, părăsindu-și lucrul cel bun, pe care îl făcea în toate zilele cu străinii, a intrat într-o corabie și s-a dus la Constantinopol. Iar în acea vreme împărăția Iustin, unchiul lui Justinian. Și, dând aur mult împăratului și dregătorilor lui, ei l-au pus pe el dregător al cetății. Și și-a cumpărat case mari, care se numesc „ale egipteanului", până în ziua de astăzi. Iar, după doi ani am văzut în vis

pe Tânărul acela cu sfântă cuviință iarăși la Sfânta Înviere stând pe Sfânta piatră. Și, aducându-mi aminte de Evloghie, am zis în sinea mea: „Oare unde este Evloghie?" Și, după aceea am văzut pe Evloghie, izgonit de la față Tânărului și târât de un arap. Iar deșteptându-mă din somn, am cunoscut ce însemnează visul și am zis întru sine-mi: „Vai mie, păcătosului, ce am făcut? Mi-am pierdut sufletul meu."

Deci, sculându-mă, m-am dus în orașul acela, unde, mai înainte, fusese Evloghie tăietor de piatră, făcându-mă a-mi vinde lucrul mâinilor mele și așteptam să vie Evloghie să mă ia, după obicei, în casa lui, însă n-a fost cine să mă ia. Atunci, sculându-mă, am rugat pe o bătrână, zicând: „Rogu-mă ție, maică, să-mi aduci mie puțină pâine ca să mănânc, că n-am mâncat astăzi." Iar ea, degrabă ducându-se mi-a adus pâine și fiertură și, șezând aproape de mine, a început a-mi grăi mie cuvinte duhovnicești și folositoare: „Nu-ți este ție de folos, zicea, că să umbli prin lume. Au nu știi că viața călugărească de liniște are trebuință?" Încă și altele multe cuvinte folositoare mi-a grăit mie. Iar eu am zis: „Dar cum mă sfătuiești să fac? Că lucrul mâinilor mele am venit să-l vând." Iar ea mi-a răspuns mie: „Măcar că și lucrul mâinilor îți vinzi, să nu zăbovești așa noaptea prin oraș." Iar eu i-am zis ei: „Cu adevărat, așa este." Și iarăși am întrebat-o pe ea: „Spune-mi maică, nu cumva este în orașul acesta vreun om temător de Dumnezeu și primitor de străini ?" Iar ea mi-a zis: „Părinte și stăpâne, am avut aici pe un tânăr tăietor de piatră, care multă milă făcea cu străinii, dar Dumnezeu văzându-i fapta lui cea bună i-a dat lui dar, că am auzit de dânsul că, acum, este senator în Constantinopol."

Deci, auzind aceasta, am zis în sine-mi: „Eu am făcut uciderea aceasta." Și, intrând într-o corabie, am mers la Constantinopol și, întrebând și găsind casa lui Evloghie, ședeam lângă poartă, vrând să-l văd pe el, când va ieși. Deci, iată, l-am văzut pe el ie-

șind cu multă mândrie, înconjurat de oameni mulți și am strigat: „Miluiește-mă că am să-ți grăiesc ceva în taină." Iar el n-a voit nici măcar să se uite la mine, iar slugile lui chiar să mă bată au început. Dar eu, la alt loc ieșindu-i înainte, iarăși am strigat. Iar el a poruncit ca să mă bată, încă mai mult. Și, așa am stat patru săptămâni înaintea ușilor casei lui, înviforându-mă de zăpadă și de ploaie, și tot n-am putut să vorbesc cu el. Atunci, supărându-mă, m-am aruncat înaintea chipului Domnului nostru Iisus Hristos, cu lacrimi, și mă rugam, zicând: „Doamne, iartă-mă de chezășia omului acestuia, iar, de nu, atunci și eu rămân în lume."

Acestea zicându-le, în cugetul meu, îndată am adormit și, iată, a început un sunet mare și se auzea că vine împărăteasa și înaintea ei și în preajma ei mergeau mulțime de mii de oameni. Iar eu am strigat, zicând: „Miluiește-mă Stăpână." Iar ea, stând mi-a zis mie: „Ce voiești?" Eu i-am zis ei: „Pe Evloghie, prefectul, l-am luat în chezășie și să poruncești să fiu slobozit de chezășia aceasta." Iar ea mi-a răspuns mie: „În lucrul acesta eu nu am amestec, ci precum știi, așa să-ți împlinești chezășia ta." Și, deșteptându-mă, am zis în sinea mea: „Măcar de-mi va fi mie să mor, dar nu mă voi depărta de la porțile lui Evloghie, până nu voi vorbi cu el." Și am mers iarăși înaintea porții lui, și când voia să iasă el, iar am strigat.

Deci, alergând una din slugile lui cu un băț, atâta bătaie mi-a dat mie, încât mi-a sfărâmat tot trupul meu. Atunci, mâhnindu-mă, am zis în sinea mea: „Mă voi duce la Schit și, de va voi Dumnezeu, îl va mântui pe Evloghie, cu judecățile care le știe." Deci, ducându-mă să caut o corabie, care să meargă la Alexandria, am aflat. Și cum am intrat ca să mergem cu corabia, îndată, de mâhnire și de bătăi, am căzut ca un mort și am adormit. Și m-am văzut pe mine, în vis, că eram la Sfânta Înviere și Tânărul acela șezând pe Sfânta Piatră a cinstitului mormânt. Și căuta spre mine cu mânie, încât de frică m-am cutremurat, ca o

frunză, și nu puteam să-mi deschid nici gura mea, că mi se împietrise inima din mine. Și mi-a zis mie: „Dar nu te duci ca să-ți împlinești chezășuirea ta?"

Deci, a poruncit la doi din cei ce stau de față ca legându-mă să mă spânzure, apoi m-au bătut destul și-mi ziceau mie: „Să nu începi nici un lucru mai presus de măsura ta și să nu te sfădezi cu Dumnezeu!" Și, încă fiind eu spânzurat, iată, s-a făcut un glas: „Vine Împărăteasa." Și văzând-o pe ea, am luat îndrăzneală și am zis către dânsa cu glas lin: „Miluiește-mă, Stăpâna lumii." Iar ea mi-a zis iarăși: „Ce voiești?" Și eu am zis: „Pentru chezășuirea lui Evloghie sunt spânzurat aici." Și mi-a zis mie: „Iată, eu mă voi ruga pentru tine!" Deci, am văzut-o că a mers și a început să sărute picioarele Tânărului aceluia. După aceea mi-a zis mie Tânărul: „Mai mult să nu mai faci un lucru ca acesta." Eu am zis: „Nu, Stăpâne. Că eu mă rugasem, la început pentru dânsul, ca mai mare să fie, dar am greșit, Stăpâne, iartă-mă" Apoi a poruncit ca să mă slobozească pe mine și mi-a zis: „Să mergi la chilia ta, că Eu, iarăși voi aduce pe Evloghie la cea dintâi rânduială a lui: tu nu te îngriji de aceasta."

După aceea, îndată deșteptându-mă, m-am bucurat foarte tare, izbăvindu-mă de o chezășuire ca aceasta, și am mulțumit lui Dumnezeu și Stăpânei, celei cu totul fără prihană. Deci, după trei luni, am auzit că a murit Iustin împăratul și, în locul lui, s-a făcut alt împărat. Și a început prigoană asupra stăpânitorilor și pe dregătorii cei mari i-au ucis și le-au jefuit averile. Asemenea au făcut și lui Evloghie, iar el singur a fugit din Constantinopol, și poruncise împăratul ca, oriunde s-ar afla, să-l ucidă.

Deci, Evloghie s-a întors la locul său cel dintâi și și-a schimbat hainele sale, ca și mai întâi, când era sărac. Și s-au adunat locuitorii orașului aceluia, ca să-l vadă pe el, și-i ziceau lui: „Auzisem de tine că te-ai făcut dregător mare." Iar el răspundea: „De m-ar fi pus pe mine mare dregător nu m-ați mai fi văzut pe mine aici,

ci alt egiptean este acela de care ați auzit, dar eu am fost și m-am închinat la Sfintele Locuri". Deci, venindu-și întru sine, zicea: „Smeritule Evloghie, acum du-te, ia-ți uneltele tale, și mergi de lucrează, că aici nu este Constantinopolul, ca nu cumva și capul tău să-l pierzi." Apoi, luându-și uneltele sale, a ieșit la piatra de mai înainte, unde aflase comoara aceea, socotind că va mai afla și alta și, lovind în piatră până la al șaselea ceas, n-a aflat nimic.

Deci, a început a-și aduce aminte de hrana și de dulceața mâncărilor pe care le avea la palate și de amăgirea mândriei lumii acesteia, și, iarăși, zicea către sine: „Scoală-te de lucrează că aici este Egiptul." Apoi, puțin câte puțin, l-a îndreptat pe el Mântuitorul și Sfânta noastră Stăpână la cea dintâi a lui orânduială. Și, făcându-se seară, iată Evloghie a venit, chemând pe străini la găzduire. Și, văzându-l pe el, am suspinat și, lăcrimând, am zis către Dumnezeu: „Cât s-au mărit lucrurile Tale, Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut. Cu adevărat, Tu, Doamne, faci săraci și îmbogățești, smerești și înalți și Judecățile Tale sunt necurmate." Și, luându-mă și pe mine, împreună cu alți săraci, ne-a dus la casa lui și, spălându-ne picioarele, ne-a pus masă. Și, după ce am mâncat noi, luându-l de o parte, i-am zis lui: „Cum te afli, frate Evloghie ?" Iar el a zis: „Roagă-te pentru mine, ava, că sunt sărac, neavând nimic." Iar eu am zis către el: „O, de n-ai fi avut nici acestea pe care le ai!" Iar el a zis: „Pentru ce, ava? Nu te-am smintit cândva, cu ceva?" Atunci, i-am povestit lui toate cele ce s-au petrecut. Și, plângând de ajuns, a zis: „Roagă-te, ava, ca să trimită Dumnezeu cele de trebuință, că, de acum, mă îndreptez". Iar eu am zis: „Cu adevărat, fiule, să nu nădăjduiești să ți se încredințeze altceva de la Hristos, cât vei fi în lumea aceasta, afară de plata ostenelii tale acesteia."

Și, urându-i cele bune, m-am întors, și a rămas Evloghie așa, săpând în piatră și primind pe străini, până la sfârșitul zilelor sale. Și, făcându-se de o sută de ani, nu s-a lăsat de această lu-

crare, ci îi da lui Dumnezeu putere, până când s-a împlinit călătoria vieții sale. Să ne minunăm, dar, de iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Care, după ce l-a înălțat, pentru puțină vreme, atât de mult, apoi, iarăși l-a smerit pe el, pentru a-i fi de folos. Să ne rugăm, deci, să ne smerim și noi în frica Domnului pentru Iisus Hristos, că doar vom afla milă la înfricoșătorul lui Scaun, pentru rugăciunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria și a tuturor Sfinților Lui. Amin.

Murray N. Rothbard (1926 - 1995), ultimul titan al Școlii austriece de drept și economie, se remarcă prin robustețea realistă, limpezimea, vastitatea și rigoarea sistemului de gândire pe care ni-l propune în întreaga sa operă. Pe linia marilor săi predecesori, Carl Menger, Eugen von Böhm-Bawerk și Ludwig von Mises, el menține vie tradiția tratatului științific, dând în 1962, la numai 36 de ani, *Man, Economy and State*, o monografie analitică monumentală a economiei de piață liberă, urmată de *Power and Market* (1970), prima demonstrație sistematică și analiză exhaustivă a nocivității tuturor tipurilor de intervenție guvernamentală în economie, apoi de *Ethics of Liberty* (1982), cadrul normativ pentru ordinea economică și de drept naturală, a proprietății private. Rothbard ridică personalismul consecvent din sfera economicului (epuizată de Mises) în cea a eticii și a dreptului natural, apoi a istoriei politice, culturale și chiar religioase (*Conceived in Liberty*, 1975-1979, *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, 1995), oferind, practic, sinteza finală și cântecul de lebădă (așadar limitele) filosofiei socio-politice secularizate (schițată încă din 1973 în *For a New Liberty: The Libertarian Manifesto*). Urmașilor săi nu le poate rămâne decât să completeze notele de subsol și să spargă limitele cu pricina, reașezând, în fine, tot edificiul pe stânca unicei spiritualități autentic personaliste, Ortodoxia creștină.

Jörg Guido Hülsmann (n. 1966) este profesor de economie la Universitatea din Angers, Franța. Este autorul unei serii de articole de mare importanță în rafinarea analizei economice în spiritul tradiției austriece, în problematica echilibrului (*A Realist Approach to Equilibrium Aanalysis*), monedei (*Optimal Monetary Policy*), crizelor economice (*Toward a General Theory of Error Cycles*) sau a metodologiei științei economice (*Facts and Couterfactuals in Economic Law* sau *Economic Science and Neoclassicism*), precum și al celei mai remarcabile introduceri la paradigma personalismului economic (Introducerea la *The Epistemological Problems of Economics* de Ludwig von Mises). După o monografie dedicată logicii competiției monetare (*Logik der Währungskonkurrenz*), a publicat o introducere comparativă la instituțiile monetare naturale ș mai puțin naturale (*Ethics of Money Production*) și o foarte apreciată biografie exhaustivă a lui Ludwig von Mises (*The Last Knight of Liberalism)*. Alături de Joseph T. Salerno, Hans-Hermann Hoppe și Walter Block, profesorul Hülsmann se numără printre cei mai distinși praxeologi în viață, continuatori ai paradigmei acțiunii umane în economie și drept, pe urmele lui Ludwig von

Mises și Murray N. Rothbard. Lucrările sale pot fi găsite pe site-ul personal, guidohulsmann.com.

Marius Spiridon (n. 1973), cercetător și autor dedicat Școlii austriece de economie, co-fondator și vicepreședinte al Institutului Ludwig von Mises România (2001 - 2009) și lector univ. dr. la Facultatea de Relații Economice Internaționale, Academia de Studii Economice.

Dan Cristian Comănescu (n. 1965) este cercetător independent. Traducător al tratatului *Acțiunea umană* (2008, ed. a 2-a, 2018), co-fondator și președinte (2001 - 2009) al Institutului Ludwig von Mises România, a inițiat și moderat Seminarul Mises (1995 - 2012), urmat de alte seminarii și cercuri private.

Diana Elena Costea (1975 - 2008) a fost membru co-fondator și director executiv al Institutului Ludwig von Mises România, cadru didactic al Facultății de Științe Politice, Universitatea București, promițătoare cercetătoare a teoriei economice a Școlii austriece, plecată dintre noi prea curând.

MisesRo

Institutul Ludwig von Mises România (mises.ro) a fost fondat în anul 2001 pentru cercetarea comparativă a aranjamentelor instituționale din perspectiva filosofiei politice și economice a proprietății private și a valorilor și tradițiilor libertății.

Institutul urmărește dezvoltarea conceptelor de cooperare și armonie socială, libertate, prosperitate, dreptate, la nivelul evoluției actuale a acestor concepte în Școala austriacă de drept și economie.

Prin studierea și promovarea paradigmei praxeologice, care se împletește în mod firesc cu etica proprietății private, Institutul sugerează un aranjament social care s-ar putea numi „liberalismul coerent". În această „ordine a proprietății private" maniera etatistă de a face lucrurile este înlăturată din sfera sănătății, educației, monedei, transporturilor, comerțului și activităților economice în general, dar și din domeniul protecției sau al justiției.

În cadrul Institutului se țin cursuri educative și seminarii de cercetare avansată (*Seminarul Mises*), se fac traduceri după texte fundamentale sau de popularizare și se răspândesc rezultatele prin mijloace online (Mises.ro) și tipărite (Colecțiile *Cărți mici · idei mari, Praxeologie și societate, Mari cărți ale Școlii austriece*).

Librăria Mises (mises.ro/librarie) este magazinul online de unde se pot cumpăra cărțile publicate în colecțiile Institutului Mises, alături de titluri ale Școlii austriece și liberalismului publicate de alte edituri.

Librăria
MISES

Cărți apărute la Libertas Publishing:

Henry Hazlitt, *Economia într-o lecție*

Ken Schoolland, *Aventurile lui Jonathan Gullible*

Cărți apărute în colecțiile Institutului Mises România:

Murray N. Rothbard, *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?*

Ludwig von Mises, *Birocrația*

Hans-Hermann Hoppe, *Teoria socialismului și a capitalismului*

Ludwig von Mises, *Economia în șapte lecții*

Block, Hoppe, Huerta de Soto, Hülsmann (Glăvan, Smirna, ed.), *Cinci eseuri monetare*

Murray N. Rothbard, *Liberalismul: adevărat și fals*

Mihai-Vladimir Topan, *Biblia economică a omului civilizat – Un comentariu la* Acțiunea umană *de Ludwig von Mises*

Ludwig von Mises, *Acțiunea umană*

Murray N. Rothbard, *Pentru o nouă libertate: Manifestul libertarian*

Costel Stăvărache, *Incursiuni Turboliberale*

Walter Block, *Indezirabilii*

Cărți în curs de apariție:

Ludwig von Mises, *Profituri și pierderi*

Mises, Rothbard, Hoppe, Salerno, Herbener, Hülsmann et al., *Un veac de imposibilitate. Problema calculului economic în socialism revizitată*

Murray N. Rothbard, *Etica libertății*

Jesús Huerta de Soto, *Moneda, creditul bancar și ciclurile economice*

Ludwig von Mises, *Socialismul, o analiză economică și sociologică*

Hans-Hermann Hoppe, *Democrația, idolul cu picioare de lut*

Vezi mai multe pe mises.ro/librarie